T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ* SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1980 SONRASI DEĞİŞEN TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATİH BALKAYA

ANABİLİM DALI: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ

KOCAELİ- 2009

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ* SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1980 SONRASI DEĞİŞEN TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATİH BALKAYA

ANABİLİM DALI: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
PROGRAMI: SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER

DANIŞMAN: DOÇ. DR. YILMAZ BİNGÖL

KOCAELİ-2009

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

1980 SONRASI DEĞİŞEN TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: FATİH BALKAYA
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Kurulu Tarihi ve No: 16/09/2009-2009/20

Doç. Dr. H. Emre BAĞCE | Doç.Dr. Yılmaz BİNGÖL | Yrd. Doç. Dr. Ahmet NOHUTÇU

KOCAELİ-2009

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ÖNSÖZ

Milliyetçilik konusu karmaşık olduğu kadar, çok boyutlu bir niteliğe sahiptir. Karmaşıklığı; etnik topluluk/ etnisite, ırk, din gibi konuların milliyetçilik ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle; milliyetçilik bu kavramlardan hareketle değişik şekillerde tanımlanarak "saf" bir milliyetçi düşüncenin oluşmasını engellemiştir. Ayrıca; toplumların içinde bulunduğu toplumsal koşulların farklılıkları da genel bir milliyetçi düşüncenin oluşmasını engellemiştir.

1980 sonrasında global ölçekte yaşanan değişmelerden milliyetçilik ve Türk milliyetçiliği de nasibini almıştır. Dünya ölçeğinde mikro-milliyetçi hareketler hız kazanmaya başlarken; Türkiye'de iç ve dış koşullar milliyetçi düşünceyi değişime zorlamıştır. Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ve küreselleşme gibi dış faktörler ile siyasal demokratikleşme ve Kürt sorunu gibi iç faktörler, Türk milliyetçiliğini değişime zorlamış, diğer bir ifadeyle Türk milliyetçiliğinde etno-kültürel temelden civic(sivil)-territoryal temele doğru evrilme eğilimi gözlenmiştir. 1980 öncesi ve sonrası Türk milliyetçiliğinin değişim içeriğini inceleyen bu çalışmanın başlıca amacı; 1980 sonrasında Türk milliyetçiliğinin neden değiştiğini ve nasıl bir şekle büründüğünü incelemektir.

Danışmanım sayın Doç. Dr. Yılmaz Bingöl'e bana yol gösterici düşünce ve fikirlerinden dolayı ve çalışmanın içeriği ve şekli yönündeki önerilerinden dolayı kendisine teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca; çalışma kapsamında civic(sivil)-territoryal milliyetçilik hakkındaki düşünceleri üzerinde durulan sayın Taha Akyol ve sayın Prof. Dr. Mümtaz'er Türköne'ye, mülakatım için bana zaman ayırıp, kendileri ile görüşme şansını bana sundukları için teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul, 26.5.2009 Fatih Balkaya

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ I
İÇİNDEKİLER II
ÖZET III
ABSTRACT IV

GİRİŞ 1

1. MİLLİYETÇİLİK 10
1.1.Temel Kavramlar 10
1.1.1. Millet 10
1.1.2. Etnik Topluluk/ Etnisite 14
1.1.3. Milliyetçilik 15
1.2. Temel Kuramlar 19
1.2.1. İlkçi(Primordialist) Yaklaşım 19
1.2.2. Modernist Yaklaşım 20
1.2.3. Etno-Sembolist Yaklaşım 21
1.3. Milliyetçilik Türleri 21
1.4. Kıta Avrupası'nda Milliyetçiliğin Gelişimi 24

2.TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİĞİN GELİŞİMİ 29
2.1. II.Meşrutiyet'in Mirası: Türkçülük 29
2.2. Resmi Milliyetçilik: Kemalist Milliyetçilik 34
2.3. Irkçı Milliyetçilik: Hüseyin Nihal Atsız ve Çevresi 43
2.4.Anadolucu Milliyetçilik:Nurettin Topçu ve Çevresi 46
2.5. Türk-İslam Sentezi: Osman Yüksel Serdengeçti ve İbrahim Kafesoğlu 48
2.6. Liberal-Muhafazakar Milliyetçilik: Mümtaz Turhan-Erol Güngör 51
2.7.Ülkücülük ve Milliyetçi Hareket Partisi 55

3. ETNO-KÜLTÜREL MİLLİYETÇİLİKTEN CİVİC(SİVİL) MİLLİYETÇİLİĞE GEÇİŞ 61
3.1. 1980 Sonrası Siyasal Ortam 61
3.2. 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Milliyetçi Hareket Partisi 63
3.3. 1980 Sonrası Değişen Türk Milliyetçilikleri 66
3.4. Türk Milliyetçiliğini Değişime Zorlayan Faktörler 69
3.4.1. Dış Faktörler 69
3.4.2. İç Faktörler 76
3.5.Civic (Sivil)- Territoryal Milliyetçiliğin İki Temsilcisi: Taha Akyol ve Mümtaz'er Türköne 79
3.5.1 Taha Akyol 79
3.5.2. Mümtaz'er Türköne 88

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 94

KAYNAKÇA 100

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ÖZET

Türkiye'de milliyetçilik düşüncesinin kökenleri II. Meşrutiyet dönemine dek götürülebilir. Kültür temelli bir anlayışla ortaya çıkan Türkçülük; Osmanlıcılık ve İslamcılık akımları ile birlikte dağılan bir imparatorluğu kurtarma hedefine odaklanmıştır. Bu hedefe yönelik çeşitli oluşumlar halinde örgütlenen Türkçülük hareketi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte yeni kurulan devletin resmi ideolojisi haline gelmiştir.

Resmi milliyetçiliğin yanında ona eleştirel bir yaklaşım geliştiren milliyetçilik akımları da ortaya çıkmıştır. Biyolojik milliyetçilik, Anadolucu milliyetçilik, Türk- İslam sentezi anlayışı, liberal- muhafazakar milliyetçilik gibi akımlar milliyetçilik alanında fikirsel çoğulculuğu da beraberinde getirmişlerdir.

1980'lerden sonra gelişen iç ve dış koşullardan Türk milliyetçiliği de etkilenmiş ve kendisini yeniden tanımlama gereğini hissetmiştir. 1980'lere dek kendisini etno-kültürel bir temelde tanımlayan Türk milliyetçiliği, 1980 sonrasında civic- territoryal bir niteliğe bürünmüştür. Taha Akyol ve Mümtaz'er Türköne'nin fikirleri bu bağlamda, civic (sivil)-territoryal milliyetçiliği vurgulamaları bakımından oldukça önemlidir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ABSTRACT

The origins of nationalism in Turkey can be traced back until the Constitutional Period II. Turkism emerging on the base of an approach of cultural mean, focused on the target of saving a crumbling empire with the trends in Ottomanism and İslamism. For the direction of this target, Turkist movement organising with the help of various formations, has become to the official opinion of the new state with building of Republic of Turkey.

Beside the official nationalism, nationalist movements which developed a critical approach for it has emerged. Like trends of biological nationalism, Anatolian nationalism, synthesis of Turk and Islamic movements, liberal- conservative nationalist movements, brought the plurality of ideas in the area of Turkish nationalism.

Also Turkish nationalism has been effected by the internal and external developments after the 1980's. Turkish nationalism which described itself on the etno-cultural base until the 1980's, wrapped to the quality of civic-territorial mean. Ideas of Taha Akyol and Mumtaz'er Turkone in this regard is very important because of their emphasies of civic- territorial nationalism.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

GİRİŞ

Durkheim'a göre toplumsal olgu, birey üzerinde dıştan bir baskı uygulamaya muktedir olan ya da bireysel tezahürlerden bağımsız, kendine özgü bir varlığı olup, belirli bir toplum çerçevesinde genellik taşıyan, sabit ya da sabit olmayan edimlerdir[1]. Kısaca; toplumsal olgu bireyin içerisinde yer aldığı toplum tarafından empoze edilen, bireyi şekillendiren fenomenlerdir. Bu fenomenler bireyin toplumsallaşmasına ve toplumsal hayata eklemlenmesine yardımcı olur.

Bu bağlamda milliyetçilik de; bir toplumsal olgu niteliği taşımaktadır. Çünkü; milliyetçilik çatısı olan ulus-devlet ile birlikte bireyi toplumsal bir kişilik(yurttaş) haline getirirken, ona bir kalıpta şekil vermeyi ve o kaba uygun hale getirmeyi amaçlar. Bu anlamda; her toplumsal olgu gibi milliyetçilik de türdeş bir nitelik taşır. Türdeşlikten kasıt; bireyin içinde bulunduğu grup(millet) içerisindeki aidiyeti ile aynı kimliğe sahip olması ve bu kimliğin kendisi için başat bir nitelik taşımasıdır. Ancak; tarihin de gösterdiği gibi bireyin kendi kimliğini tanımlaması süreç içerisindeki dalgalanmalara bağlı olarak değişikliğe uğramıştır. Örneğin; imparatorluk içerisinde tebaa kimliğine sahip olan bir kişi, ulus-devlet içerisinde seküler-laik nitelikli yurttaş kavramı ile tanımlanmış olmaktadır.

Görüldüğü gibi; millet nosyonuna dayanan milliyetçilik düşüncesi de farklılaşan/değişen süreçlerin bir ürünüdür. Bu bağlamda; "modern" dilimin bir ürünü olan milliyetçilik, pre-modern dönemden modern döneme geçişte, modernliğin alt yapısını hazırlayan bir unsur olmuştur.

Bu çalışma; modernist bir sürecin ürünü olan milliyetçiliğin, küreselleşme olgusunun yol açtığı normlar çerçevesinde kazandığı kimliği konu edinmektedir. Bu bağlamda ise; genel olarak şu sorulara yanıt aranacaktır: Millet, ulus-devlet, ulusal egemenlik gibi kavramların küreselleşme içerisindeki yeri ve anlamı nedir? Post-modernizm milliyetçiliği nasıl etkilemiştir? Daha da geriye gidildiğinde modernleşme nedir ve milliyetçiliğe nasıl bir içerik ve anlam kazandırmıştır?

Bir tezi öne sürerken, o tezi şekillendiren kavramların tanımının doğru ve yerinde yapılması gerekmektedir. Kavramların tanımının yerli yerinde ve o hipoteze uygun bir şekilde yapılması, zihinsel bakımdan birçok zorluğu, kafa karışıklığını,

[1] Emile Durkheim, **Sosyolojik Metodun Kuralları,** çev. Enver Aytekin, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1994, s. 49

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

anlam buğulanmasını önleyebileceği gibi, tezin ulaşılması istenen hedefe doğru yol almasına yardımcı olur.

Bu doğrultuda; öncelikle modernleşme ve milliyetçilik kavramsallarının tanımlarının yapılması hem çalışmanın kapsamını belirlemesi açısından hem de çalışmaya yön vermesi açısından önem taşımaktadır. Anthony Giddens'a göre modernleşme; on yedinci yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret etmektedir[2]. Ernest Gellner ise, toplumların geçirdiği aşamaları, tarım öncesi, tarım ve sanayi dönemleri olarak sınıflandırmış ve modernleşmenin sanayi toplumunun bir sonucu olduğunu ifade etmiştir[3].

Hiçbir toplumsal olgu, olay, arkaplanı düşünülmeden yorumlanamaz. Gerek 1789 Fransız Devrimi, gerek 1800'lerdeki Sanayi Devrimi, bu süreçleri ortaya çıkartan ve bu süreçleri ateşleyen dinamikler milliyetçiliğin ortaya çıkmasında önemli ölçüde katkıda bulunmuşlardır. Bundan dolayı, bu olaylara işaret etmeden de ne modernleşme ne de milliyetçilik olgusu anlaşılabilir ve yorumlanabilir. Bunun için de hem Fransız Devrimi'ne hem de Sanayi Devrimi'ne neden olan faktörlerin, dinamiklerin ve etkenlerin incelenmesi, kavramlara ve çalışmaya yön verme açısından büyük önem taşımaktadır.

Milliyetçilik ve modernleşme süreci, felsefi anlamda bir devrim gerçekleştirmiş, on sekizinci yüzyıl düşünürlerinin de yardımı ile birey, akıl, millet gibi öğeleri düşünce dolaşımına sokmuştur. İleride görüleceği üzere, modernleşme siyasal bir birim olarak ulus-devleti tarih sahnesine çıkarmış, Josep Llobera'nın deyimi ile "tanrısallaştırmıştır".

Aydınlama süreci, modernleşme bağlamında başlı başına bir önem taşımasına karşın, hem çalışmanın kapsamı açısından hem de yöntemsel açıdan bu sürece özet olarak değinilecektir. Ancak; bu bağlamda terminolojik açıdan önem taşıyan aydınlanma süreci/ olgusu, modernleşme-gelenekçilik, akıl-vahiy gibi diyalektik unsurların birbirleri ile olan ilişkilerinde hem kilit bir rol oynamış hem de bu ilişkinin tanımlanmasına yardımcı olmuştur.

---

[2] Anthony Giddens, **Modernliğin Sonuçları,** çev. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004, s. 11

[3] Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk,** çev. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan, İstanbul: Hil Yayın, 2008, s. 75

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tarihsel arkaplanda ise, Ortaçağ olarak adlandırılan dönem modernleşmenin tanımlanması, gelenek ile olan diyalektik ilişkisinin ortaya konması, aktörlerin belirlenmesi, bu aktörlerin hem kendi içinde birbirleri ile olan ilişkisinin hem de diğer aktörler ile arasındaki ilişkilerinin anlaşılabilmesinde büyük rol oynar. Bu nedenle ağaçlara bakarken ormanın, küçük resme bakarken de büyük resmin kaçırılmaması gerekmektedir.

Bir bitkinin tohumu toprağa atıldığında, belirli bir zaman dilimi içerisinde o tohum yağmur, kar, güneş vb.çevresel/dış faktörlerin etkisi ile büyür, gelişir ve biçimlenir. Toplumsal olaylar da bu şekilde cereyan etmektedir. Öncelikle o toplumsal olayı ortaya çıkaracak dinamikler belirlenir, bu dinamiklerin dış/çevresel faktörler ile olan ilişkisi analiz edilir. Durkheim bu durumu, "sosyolojinin en temel kuralı, toplumsal olayları "şey"ler gibi ele almaktır" şeklinde ifade etmiştir[4].

Fransız Devrimi örneğinde görülebileceği gibi, öncelikle Ortaçağ'dan kalan sınıflar birbirleri ile mücadeleye girişerek, yepyeni bir dönemin sosyo-ekonomik temelini atmış, liberal düşünce ile birlikte ideolojik süreçlerin başlangıç çizgisini çizmiştir. Savaş, sınıfsal çelişkiler, iktisadi, siyasi kurumların toplumsal düzene yerleşmesi gibi dış etkenler de bu süreci besleyen dış faktörler konumuna gelmiştir.

On yedinci yüzyıldan yirminci yüzyılın ortalarına dek süregelen modernleşme ve modernizm süreci siyasal bakımdan milliyetçiliğin de doğumuna tanıklık etmiş hatta Ernest Gellner, Anthony D. Smith, Eric Hobsbawm ve Tom Nairn gibi milliyetçilik kuramcılarına göre, milliyetçiliği doğuran asli unsurlar olmuştur. Bu nedenle Umut Özkırımlı'nın terminolojisinden hareket ile yukarıda adı geçen kuramcıları "modernist milliyetçiler" olarak tanımlamak da mümkündür. İleride görüleceği üzere sanayileşme ve kapitalistleşme sürecinin bir sonucu olan modernleşme, siyasi bakımdan homojen/tümleşik bir ulus-devlet sürecini doğuran milliyetçiliğe de yol açan başlıca unsur olmuştur.

Determinist (neden-sonuç ilişkisine dayanan) bir yaklaşım ile durum şematize edildiğinde; Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'nin toplumsal mobilizasyonu beraberinde getirdiği, sınıfsal yapıları yıktığı ve yeniden bambaşka bir şekilde ürettiği , iktisadi düzleme yepyeni bir görünüm kazandırdığı, siyasal birlik(devlet) olgusunu reorganizasyona tabi tuttuğu açık bir şekilde gözlemlenmektedir.

[4] Durkheim, a.g.e. , s. 51

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Bu olgu ve kavramsallar ışığında milliyetçiliğin, diğer bir deyiş ile milletleşme serüveninin detaylandırılması bu çalışmanın ana izleklerinden biri olacaktır. Bu doğrultuda "millet" olgusunun kökeni, siyasal ve kültürel bir birim olarak vardığı nokta ve Türkiye Cumhuriyeti'ndeki düşünürler arasında yapılagelen tartışmalar ele alınacaktır.

Millet olgusu, on beşinci ve on altıncı yüzyıllardan başlayarak, Kara Avrupası'nda dünya siyasetini belirleyici bir rol oynamıştır. Özellikle; çalışmanın *Milliyetçiliğin Tarihsel Arkaplanı* kısmında anlatılacağı gibi; Ortaçağ'ın hakim siyasi-iktisadi görünüşü olan feodalizmin; sosyo-ekonomik ve sınıfsal dengelerin değişmesi ile birlikte yerini merkezi(üniter) ulus-devletlere bırakması; millet, devlet, toplum gibi olgulara modernist bir bakış açısı ile yaklaşılmasına neden olmuştur.

Böylelikle; Avrupa'da siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel görünümler büyük bir hızla değişmeye başlamış, gelenek yerini modernliğe, çağdaşlığa; skolastik düşünce yerini bilime, dogmatik temelli dinsel düşünceler yerini akla devretmiştir. Düşünsel çok boyutluluğu da beraberinde getiren modernleşme olgusu, hem milliyetçiliği hem de ideolojik süreci beraberinde getirmiştir.

Açıkça anlaşılabileceği gibi modernleşme ile milletleşme süreci birbirleri ile paralel bir şekilde gelişmiştir. Aralarında hem bir alışveriş, hem bir güç birliği hem de diyalektik bir ilişki bulunmaktadır. Modernleşme süreci bir yandan temelinde yer alan aklı "öznelleştiren" ve yücelten Aydınlanma Felsefesi ile birlikte evrensel bir düzeni teşvik etmeye çalışmış; diğer yandan ise toplumu standartlaştırıcı bir görünüme zorlaması nedeni ile de toplumu farklılık yerine tekilliğe, çoğulluk yerine birliğe teşvik etmiştir. İşte; bu birliğin dünya siyaset arenasındaki ismi milliyetçilik, başroldeki aktörleri ise ulus-devletlerdir.

Alain Tourain'e göre millet; geleneklerin, göreneklerin ve ayrıcalıkların yerine homojen aklın göstergelerinden yola çıkarak belirlenen yasal düzlemi ortaya çıkarmasından dolayı; modernliğin siyasal biçimidir[5]. Ulus-devlet ve onun bir numaralı aktörü olan millet tarihsel bakımdan fonksiyonel, belirleyici, seküler-rasyonel bir yapıya sahiptir. Touraine'in kuramsal çerçevesine göre özne-akıl çelişkisi ve birlikteliği modernleşmenin yapısını belirlemiş ve merkezine de milleti

[5] Alain Touraine, **Modernliğin Eleştirisi,** çev. Hülya Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 46

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

koymuştur.

Çok boyutlu bir kavram olan millet, kuramsal olarak çeşitli şekillerde incelemeye tabi tutulmuştur. Umut Özkırımlı'ya göre milliyetçilik genel olarak üç ana kuram etrafında analiz edilmiştir: İlkçi yaklaşım, modernist yaklaşım ve bu iki yaklaşımın bir sentezi olan etno-sembolist yaklaşım. Bu yaklaşımların detaylarına *Milliyetçilik Kuramları* başlığında değinilecektir. Burada; çalışmanın modernist ve etno-sembolist yaklaşım etrafında şekilleneceği ifade edilmekle yetinilecektir.

Millet, çok boyutlu bir olgu olmasından dolayı etnisite, ırk, etnik grup vb. kavramlar ile yakın anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Etno-sembolist yaklaşımın önde gelen isimlerinden biri olan Anthony D. Smith milleti beş ana unsur etrafında tanımlamıştır. Bunlar; tarihi bir toprak (yurt), ortak mitler ve tarihi bellek, ortak bir kitlesel kamu kültürü, ortak yasal hak ve görevler ve ortak bir ekonomidir[6].

Bu beş madde etrafında Anthony D. Smith milleti, "tarihi bir toprağı, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi , ortak yasal hak ve görevleri paylaşan insan topluluğu" olarak tanımlamıştır[7]. Bu tanımdan da anlaşılabileceği gibi millet, kolektif benliğe vurgu yapmaktadır. Tek tek bireylerin toplamından değil de, bu bireylerin toplumsal etkileşiminden oluşan kolektif benlik modernist anlamda ifadesini millette bulmaktadır. Aslında bu durum; milletin veya milliyetçiliğin temelinde yer alan liberal felsefe ile de çelişmektedir. Bilindiği gibi liberal felsefe, toplum/devlet karşısında bireyin özgürlüğünü, özgünlüğünü ve özerkliğini koyarken; milliyetçilik ise toplumsal bir kimlik olarak millet olgusunu ön plana çıkarır. Milliyetçiliğin karşılaştığı bu sorunsal da; bu kavramın bir ideoloji olarak nitelenip nitelendirilmemesi konusunda çeşitli kuşkulara yol açmıştır.

Karl Mannheim'a göre ideoloji, bireylerin veya toplumsal grupların dünyayı anlamlandırma, biçimlendirme istekleri ile paralel olan tasarılarını ifade eder[8]. Mannheim bu bağlamda, kısmi ideoloji ve bütünlükçü ideoloji olarak ikili bir ayrıma gitmiştir. Özellikle bütünlükçü ideoloji bir özneyi değil bir grubu kapsar.

Bu doğrultuda milliyetçiliğin bir ideoloji olarak kabul edilebilmesi için: toplumsal ve kültürel ve sosyo- ekonomik ve sınıfsal analizlerden yola çıkılarak çeşitli sorgulamalara gidilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ise; milliyetçilik bireyin

---

[6] Anthony D. Smith, **Milli Kimlik,** çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 32

[7] Anthony D. Smith, a.g.e., s. 33

[8] Mümtaz'er Türköne (ed.), **Siyaset**, İstanbul: Lotus Yayınevi, Ekim 2006, s. 119

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

temel olarak iki eğilimine göre şekillenmektedir:

1. Önceden belirtildiği gibi; bireyin atomistik bir kimlik yerine kapsayıcı bir kimlik olan milleti tercih etmesi,
2. Bireyin, içinde yer aldığı siyasi birimin yönetiminin kaynağını rasyonel bir ifade ile millet olgusunda görmesi.

Millet üstüne yapılagelen tartışmalar da; milletin çeşitli formlarda tanımlanmasını da beraberinde getirmiştir. Tartışmalarda milletin kültürel ve siyasal boyutu ön plana çıkartılmıştır. Kültürel milliyetçilik olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre, milletin oluşumunda, dil, din, gelenek, soy gibi kültürel öğeler önemli bir rol oynamıştır. Bu yaklaşımın önde gelen temsilcileri arasında on sekizinci yüzyılın Almanya'sında yaşamış olan Herder ve Fichte gibi düşünürleri anmak gerekmektedir. Herder'e göre, milli topluluğun kimliğini oluşturan faktörler arasında doğal çevre ve dil ön plandadır[9]. Doğal çevre; topluluğun çalışma alışkanlıklarını, davranış biçimlerini, belirler, dil ise ortak hafıza ve geleneklerin bir kuşaktan diğerine aktarılmasını sağlayan bir araç konumundadır. Böylece, bir *Volkgeist (Halk Ruhu)* meydana getirilmiş olur.

Milleti kültürel bir birimden çok, siyasal bir oluşum olarak gören yaklaşımın temelinde yatan unsur "yurttaşlık"tır. Bu yaklaşıma göre, millet bir devlete vatandaşlık bağlarıyla bağlı olan insanların oluşturduğu topluluktur. Bu düşüncenin fikir babası olarak görülen Jean Jacques Rousseau, bu olguyu "genel irade" kavramı ile formüle etmiştir. Rousseau'ya göre doğa durumunda özgür olan birey, özel mülkiyet ve bunun sonucunda eşitsizliklerin ortaya çıkması ile birlikte hem canını hem de malını korumak için diğer insanlarla uzlaşma yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Bu da, bireylerin kendi özgürlüklerinden vazgeçip, genel iradeye boyun eğmelerine neden olmuştur. *Toplum Sözleşmesi*'nde genel irade kavramını bu şekilde formüle eden Rousseau; yurttaşlık konusunda ise şunları ifade etmiştir:"İnsanın Toplumsal Sözleşme ile yitirdiği şey, doğal özgürlüğü ve isteyerek sağlayabileceği şeyler üzerindeki hakkının sınırsızlığıdır; kazandığı ise, yurttaşlık özgürlüğü ve elindekinin sahipliğidir"[10]. Kısaca Fransız tipi bir milliyetçilik Anthony D. Smith'in "civic(sivil) milliyetçilik"[•] olarak tanımladığı yurttaşlık temeline dayanan bir

[9] Türköne, **Siyaset**, s. 633
[10] Jean Jacques Rousseau, **Toplum Sözleşmesi**, çev. Ali Alper, İstanbul: Oda Yayınları, 2008, s. 22
[11] "Civic" kelimesini Anthony D. Smith ve Ernest Gellner, etnik milliyetçiliğin bir etnisiteyi öne çıkaran yaklaşımına karşı, ırk, dil, din ayrımcılığı yapmaksızın tüm bireyleri "anayasal yurttaşlık"

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

milliyetçiliktir.

Milliyetçilik, kendi içerisinde homojen, bütünleşmiş, kardeşlik bağları ile birbirine bağlı total bir toplum yapısı öngörmektedir. Kendi içerisindeki standartlaştırıcı, tektipleştirici, bütünleşmeci yönüne karşın milliyetçilik çok boyutlu bir kavramdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, kültürel ve siyasal olarak tanımlanan milliyetçiliğin, siyasal yönü dört başlık altında toplanır:

1. Liberal milliyetçilik
2. Muhafazakar milliyetçilik
3. Yayılmacı milliyetçilik
4. Anti-emperyalist milliyetçilik

Ayrıntılarına çalışmanın ilerideki aşamalarında girilecek olan yukarıdaki milliyetçilik çeşitleri, aynı amaca farklı araçlarla yönelmektedirler. Liberal milliyetçilik temele yurttaş kavramını yerleştirirken; muhafazakar milliyetçilik vatanseverliği; yayılmacı milliyetçilik ırkçılığı ve şovenizmi; anti-emperyalist milliyetçilik ise bağımsızlık sorunsalını merkeze koyar. Amaç ise hepsinde ortaktır: Tümleşik, standartlaştırıcı, bütünleştirici bir ulus-devlet.

Türkiye'de ise Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat dönemi ile başlayan, sonrasında 1908 II. Meşrutiyet ile devam eden süreç ile birlikte çeşitli düşünce akımları da kendilerine bir yer edinmiştir. Bu düşünce akımları; Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük'tür. Bu düşünsel paradigmaların merkezini devleti kurtarma, onu çağın şartlarına göre reorganize etme ve modernleşme gibi konular oluşturmaktadır. Bu bağlamda aydınlar arasında kimlik(aidiyet) sorunsalı çerçevesinde güncel siyasal olaylar analize tabi tutulmuştur.

II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet dönemine dek ve sonrasında gerçekleştirilen reformlar/ modernleştirme hareketleri de süreklilik çizgisi içerisinde ele alınmalıdır. Özellikle yukarıda belirtilen düşünsel akımlardan biri olan Türkçülük akımı, yeni kurulan ulus-devletin(Türkiye Cumhuriyeti) hakim unsurlarından biri olmuştur. Ziya Gökalp, Tekin Alp, Yusuf Akçura gibi entelektüellerin görüşleri ile beslenen Türkçülük düşüncesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte hakim

---

kimliği etrafında birleştirmeyi amaçlayan yaklaşım tarzı anlamında kullanmaktadır. Kimi zaman "sivil" kelimesi ile de anlam karşılığı bulunmaya çalışılan civic sözcüğü, Doç .Dr. Yılmaz Bingöl'e göre "medeni" kelimesi ile de karşılanabilir. (Bkz. Yılmaz Bingöl, "Kırgızistan'ın "Renkli" Devrimi: Demokrasiye Geçiş mi? Küresel Rekabet mi?", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Sayı: 13, ss. 1-21) Ancak; çalışma kapsamında civic kelimesinin anlam karşılığı olarak "sivil" kelimesi kullanılmaktadır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

paradigma haline gelmiştir. Yapılan modernleştirici/batılılaştırıcı reformların temeline bakıldığında ise etnik kimliği ön plana çıkartan, etno-seküler bir milliyetçilik (Kemalist milliyetçilik) dikkati çekmektedir. Ahmet Yıldız'ın belirttiği gibi; etnik söylem batılılaştırıcı/modernleştirici politikalar ekseninde araçsal bir rol oynamıştır. Türkiye'deki milliyetçi akımları, resmi milliyetçiliğin yanında genel olarak; ırkçı milliyetçilik, Anadolucu milliyetçilik, Türk- İslam sentezi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nde cisimleşen ülkücülük olarak kategorize edilebilir.

Türkiye'de milliyetçilik düşüncesi, Tek Parti (Cumhuriyet Halk Partisi) iktidarı döneminde, batılılaşma ekseninde yürütülen reform politikaları çerçevesinde seküler bir nitelik taşımıştır. Etnisist vurguları ön planda olan Tek Parti milliyetçiliği, Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet döneminde tohumları atılan kültürel temelli Türkçülük düşüncesinin bir sonucu görüntüsünü sergilemektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisi ile Türk milliyetçiliğinin etnisist niteliği çeşitli çevreler tarafından ırkçı bir veçheye bürünmüştür. Bu çevrelerin başında Hüseyin Nihal Atsız ve Reha Oğuz Türkkan gibi isimler gelmektedir. Bu çevrenin düşünceleri seküler milliyetçilik bağlamında resmi(Kemalist) milliyetçilik ile bağdaşırken, ırkçı temayülleri sıkça işlemesinden dolayı ondan farklılaşmaktadır. Ayrıca; diğer bir ortak nokta ise, karşı olunan/ötekileştirilen komünizmdir.

1960'lı ve 1970'li yıllardan itibaren resmi(Kemalist) milliyetçiliğin karşısında yer alan milliyetçiliklerin buluştukları ortak nokta "din"dir. Bu süreç içerisinde İslami bir renk kazanmaya başlayan milliyetçilikte esas sorun dinin (İslam) milliyetçiliğin esas unsuru mu, yoksa milliyetçiliği oluşturan öğelerden biri mi olduğudur. Bu problemin çözümünde İbrahim Kafesoğlu'nun Türk İslam Sentezi büyük rol oynamıştır. Ayrıca; Nurettin Topçu'nun önderliğindeki *Hareket* Dergisi çerçevesinde gelişen Anadolucu Milliyetçilik ve Necip Fazıl Kısakürek çizgisindeki Büyük Doğu çevresi ve Osman Yüksel Serdengeçti tarafından çıkarılan Serdengeçti dergisi milliyetçiliğin İslam ile aynı noktada buluşmasına katkıda bulunmuştur.

Yukarıda ifade edilen ırkçı milliyetçilik ve Türk-İslam sentezi ile biçimlenen milliyetçiliklerin etnik köken(aidiyet) dışında buluştukları ortak nokta anti-komünizmdir. Komünizm; işçiler arasında bir sınıf şuuru doğurmayı ve kapitalizme karşı sınıf dayanışmasını amaç edinen bir ideolojidir. En önemli (milliyetçiler tarafından en çok eleştirilen) özelliği, enternasyonel (uluslar arası) bir nitelik taşımasıdır. Pratikteki örneği; 1917'den 1991'e dek varlığını sürdüren Sovyet

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (S.S.C.B)'dir. Kısaca; Türk milliyetçileri arasında bu süreç içerisinde ötekileştirilen taraf komünizm ve Sovyet Rusya olmuştur.

Türkiye'de asli milliyetçi düşüncenin veya başka bir deyiş ile milliyetçiliğin bir parti adında yer alması Milliyetçi Hareket Partisi ile gerçekleşmiştir. 1946'da çok partili siyasal hayata geçilmesi, 1950'li yıllarda Osman Bölükbaşı'nın liderliğinde Millet Partisi'nin sonraki yıllarda Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin kurulması ve sonrasında bu sürecin en uç noktası olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin Alparslan Türkeş liderliğinde Milliyetçi Hareket Partisi adını alması süreci tamamlayan motifler olmuştur. MHP tarafından savunulan Türk milliyetçiliği düşüncesinin ayrıntılarına çalışmanın ileriki aşamalarında değinilecektir.

Çalışmanın esas içeriğini oluşturan 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi'nden sonra, milliyetçilik bir yandan İslam ile bütünleşmeye başlarken, diğer yandan küreselleşme süreci ile birlikte "civicleşmeye (sivilleşmeye)" başlamıştır. Dünya konjonktüründe küreselleşme olgusunun yerel kimlikleri ön plana çıkarıcı nitelikleri, çoğulculuğu (ırk, renk, dil, din, kültür vb.) teşvik etmesi, milliyetçiliği kendisini anayasal yurttaşlık temelinde sivilleşmek zorunda bırakmıştır. Ayrıca; 1989'da Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte ötekileştirilen unsur da ortadan kalkmıştır. Ancak; etnik temelde ortaya çıkaran Kürt sorunu gibi problemler önceden inkara indirgenmiş ancak zamanla sorununun anayasal yurttaşlık temelinde çözümlenmesi amaçlanmıştır. Başka bir deyişle, 1980 sonrası Türk milliyetçiliğini "birleştirici milliyetçilik" olarak adlandırmak mümkündür.

İnceleme; ikisi de Milliyetçi Hareket Partisi'nde aktif görev üstlenmiş olan ve hayatına gazetecilik ve yazarlık mesleğini seçerek devam eden Mümtaz'er Türköne ve Taha Akyol'un civic (sivil) milliyetçiliğe dair görüşlerinin, yukarıda sayılan unsurlar çerçevesinde oluşumunu ve birbirleri ile karşılıklı olarak araştırmaya tabi tutulmasını amaçlamaktadır. Böylece hem makro anlamda Türk milliyetçiliğinin 1980 sonrasında yaşadığı dönüşüm incelenmiş olacak hem de bu çerçevede iki yazarın görüşleri dönemin konjonktürüne bağlı olarak ele alınmış olacaktır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

1. MİLLİYETÇİLİK

Milliyetçilik, çok boyutlu bir kavram olmakla birlikte gücünü millet olgusundan alır. Başka bir deyişle; millet ne şekilde tanımlanırsa milliyetçilik kendisini bu bağlamda ifade eder. Etno-kültürel bir temelde tanımlanan millet olgusu, etno-kültürel bir milliyetçiliği teşvik edebilir veya anayasal yurttaşlığa bağlı bir tanım içinde kavramsallaştırılan millet olgusu, civic bir milliyetçiliğe yol açabilir.

Milliyetçilik olgusu, gücünü millet olgusundan alırken aynı zamanda ideolojilere bağımlı olarak da şekil kazanabilir. Bunun yanında; milliyetçilik ile ilgili üretilen yaklaşımlar da milliyetçiliğin niteliğini belirlediği gibi içinin doldurulmasına yardımcı olur.

1.1.Temel Kavramlar

1.1.1. Millet

Millet, milliyetçi ideolojinin temel yapı taşıdır. Milliyetçi düşünce kaynağını, ezeli-ebedi millet düşüncesinden alır. Millet ve ulus kökensel bağlamda aynı noktayı (insan topluluğu) referans gösterirken; yöntem bakımından birbirlerinden ayrılırlar. Millet, dinsel içeriği yüksek bir toplumsal yapıyı içerikleştirirken, ulus seküler/laik niteliği daha fazla ön plana çıkartır.

Etimolojik bakımdan *natio (doğmak)* fiilinden türeyen *nation (ulus/millet)* genel olarak modern bir kavramdır. Bu doğrultuda; Ernest Gellner; ulusların ancak ulusçuluk periyodu çerçevesinde tanımlanacağını ifade ederek, milleti modern bir şema içerisinde ele almıştır. Gellner; ulusçuluğun ulusları yarattığı düşüncesinden hareketle; ideolojinin pratiğe dönüştüğünü ifade etmektedir. Gellner'in tanımında, modernist izler taşıyan ulus kavramı sadece "sanayi toplumu" içerisinde gözlemlenebilir.

Anthony D. Smith'e göre ise millet, tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan insan topluluğudur. Milliyetçiliğin "civic (sivil)" unsurunu ön plana çıkaran Smith açısından ise, yukarıdaki tanıma göre civic (sivil) bir millet anlayışı milliyetçiliğin temelinde yer alır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Milli kimliğin/milletin özelliklerini beş ana noktada toplayan Anthony D. Smith civic (sivil) millet ve milliyetçilik anlayışını ön planda tutmuştur. Anthony D. Smith'e göre ortak tarih, ortak kültür, ortak bir devlet milleti oluşturmaya yetmemekte bunun yanında iktisadi etkileşimlerin ve ilişkilerin ve yasal hak ve görevlerin de (hukuk kuralları/anayasa) tüm toplumu kapsayacak şekilde geniş bir şekilde yorumlanması gerekmektedir. Başka bir deyişle; çok hukukluluğun yerine tek hukuk geçerli olacak ve bu hukuk kuralları genel bir nitelik taşıyacak ve birey-devlet ilişkilerini belirleyen esas unsur, anayasal bir temelde şekillenen yurttaşlık olacaktır. Görüldüğü gibi; Anthony D. Smith'in millet anlayışı da, anayasal yurttaşlık temeline dayanmaktadır. İleride etnisite kavramı tanımlanırken, etnisite-millet farklılaşmasına Anthony D. Smith'in görüşlerine başvurularak yer verilecektir.

Benedict Anderson ise; milleti "hayali bir cemaat" olarak kavramsallaştırmaktadır. Anderson'a göre millet, kendisine hem bir egemenlik hem de sınırlılık bahşedilen siyasi bir topluluktur[12]. Hayal edilmiştir çünkü; milletin üyeleri diğer üyeler hakkında hiçbir fikre sahip olmayacak, onları tanımayacak ancak; zihinlerinde birlik, beraberlik , dayanışma ve kardeşlik duygusunu yaşatmaya devam edecektir. Bunun yanında, kendisinden başka birçok milletin dünya yüzeyinde varlığını sürdürmesinden hareketle sınırlı olarak hayal edilir, başka bir deyiş ile millet hayali belirli bir yurt anlayışı ile şekillenir. Son olarak ise; modern bir unsur olan millet, laik anlayışından dolayı, egemenliği bizzat kendi tekeline almıştır.

Eric Hobsbawm da, Gellner'in kavramsallaştırmasından hareketle, devlet=millet denkleminden yola çıkarak milleti tanımlamaya çalışmıştır. Hobsbawm'a göre, millet ancak belli bir modern territoryal devletle ilişkilendirildiği kadarıyla toplumsallaşır. Bu tanımda, Anthony D. Smith'in etkileri de oldukça belirgindir. Ayrıca Hobsbawm, Gellner'in millet oluşumundaki "tepeden oluşturulma" tezini de yetersiz bulmuş, milliyetçiliğin "sıradan insanların" umutları, ihtiyaçları, beklentileri göz önüne alınmadan incelenemeyeceğini savunmuştur. Bu noktadan hareketle Hobsbawm üç noktanın altını çizmiştir[13]:

1. Devletlerin ve hareketlerin resmi ideolojileri , yurttaşların/yandaşların

[12] Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması,** çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları, 2007, s. 20

[13] E.J. Hobsbawm, **Milletler ve Milliyetçilik,** çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 25

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

zihinlerindeki düşüncelerine tam olarak denk düşmez.

2. Milli kimliğin diğer kimlikleri dışladığı, onlardan üstün olduğu varsayılamaz.
3. Milli kimlik ve içerdiği unsurlar zamanla değişime uğrayabilir.

Son olarak, millet kavramsalı etrafında Josep Llobera'nın görüşlerine değinildiğinde , yukarıdaki üç görüşü (Gellner, Anthony D. Smith ve Eric Hobsbawm) sorgulayan bir anlayış göze çarpmaktadır. Llobera, milleti ortaçağın mirası olarak değerlendirerek, modernist görüşten sapmaktadır. Bu tezini savunurken, tarihte Britanya, Galya, Cermenya, İtalya, Hispanya toprakları çevresinde yaşanan milletleşme sürecini incelemiştir. Llobera'nın bu tezini savunurken ulaştığı "geçici" sonuçlar şu şekildedir[14]:

1. Ortaçağ milletlerinden söz etmek mümkündür.
2. Millet terimi, herkes tarafından aynı anlamda kullanılmıyordu. Bazı durumlarda doğulan ülkeyi, bazılarında ortak dili ve bazılarında ise ikamet esasını ifade ediyordu.
3. Bu noktalardan hareketle, milletler modern sınıflardan önce var oldukları için, milletin mucidinin burjuvazi olduğu ileri sürülemez.
4. Özünde millet, zamanımızın laikleştirilmiş tanrısıdır.

Görüldüğü gibi Llobera, Gellner, Hobsbawm ve Anthony D. Smith'in tersine milleti pre-modern bir oluşum olarak değerlendirmiş, Ortaçağ'da bulunan etnik toplulukları/grupları millet statüsü çerçevesinde incelemiştir. Ancak; ileride görülebileceği gibi, millet ve etnik grup birbirlerinden farklı unsurlardır.

Tüm bunlara ek olarak, millet genel olarak iki farklı açıdan değerlendirilir: Kültürel bir cemaat olarak ve siyasi bir topluluk olarak. Tanıl Bora'ya göre ise, millet anlayışı, territoryal (toprak) esasına veya yurttaşlık esasına dayalı millet anlayışı (Batı Avrupa) ile etnik köken veya kültürel, tarihsel , dilsel millet (Doğu Avrupa) anlayışları arasındaki ayrımda şekillenmektedir.

Milletin, kültürel bir topluluk olarak savunulmasında, 18. yüzyıl sonlarında Almanya'da yaşayan Herder ve Fichte gibi iki düşünürün önemli katkısı olmuştur. Herder'e göre, dil bir milleti birleştiren en önemli öğedir[15]. Fichte ise, *Alman*

[14] Josep R. Llobera, **Modernliğin Tanrısı: Batı Avrupa'da Milliyetçiliğin Gelişimi,** çev. Emek Akman ve Ebru Akman, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2007, s. 238

[15] Türköne, **Siyaset,** s. 633

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Ulusuna Seslenişler adlı eserinde milleti, dilleri dış etkilere maruz bulunan ve birlikte yaşayan insanlar olarak tanımlamıştır[16].

Millet olgusunun siyasi bir topluluk olarak savunulmasından anlatılmak istenen, territoryal (toprak) esasına veya anayasal yurttaşlık esasına dayanan millet anlayışıdır. Bu anlayışa göre millet, birbirlerine vatandaşlık bağları ile bağlı insanların oluşturduğu siyasi bir topluluktur. Bu bağlamda etnik ve kültürel ilişkiler ikinci planda değerlendirilmektedir. Milletlerin, siyasi bir topluluk olarak ifade edilmesinin temelinde Jean Jacques Rousseau'nun "genel irade" kuramı yer almaktadır. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi* adlı eserinde genel irade kavramını şu şekilde açıklamıştır: "Her birimiz, kendimizi ve bütün gücümüzü genel iradenin yüce yönetimine bırakıyor ve her üyeyi bütünün bölünmez bir parçası olarak kabul ediyoruz"[17].Cumhuriyetçi bir anlayış ekseninde tanımlanan genel irade kavramı ile birey diğer bireyler ile yapacağı toplumsal bir sözleşme ile bireysel özgürlüğünden feragat ederek, yurttaşlık özgürlüğüne sahip olmuştur. Rousseau'nun formülasyonunda "halk egemenliği" tezinin yansımaları görülmektedir.

Milletin siyasal bir topluluk olarak tanımlanmasında 1789 Fransız Devrimi'nin rolü çok önemlidir: Llobera'ya göre[18]:"Fransız Devrimcileri, yeni bir millet icat ettiler ve onu yarattıkları bir yığın sembolü kullanarak birleştirdiler: üç renkli bayraktan dişil Fransız imgelerine, yurtsever sunaklardan devrimci törenlere, La Marseillaise gibi yurtsever şarkılardan azizler kültüne , kulüplerden festivallere...Bu yeni bir milletin yaratılmasıydı ve geçmişten radikal bir kopuşu temsil ediyordu" . 1791'de ise İnsan ve Yurttaşlık Hakları Beyannamesi ile birlikte Fransız Devrimi tarafından üretilen millet anlayışı hukuki bir temele oturur. Beyannamenin 3. maddesine göre; egemenliğin kaynağı milletedir. Hiçbir kuruluş, hiçbir kimse milletten kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz. 6. maddede ise, Rousseau'nun söylemsel izleri görülmektedir. Bu maddeye göre; yasa , genel iradenin ifadesidir. Tüm yurttaşlar yasa önünde eşit olduklarından, yeteneklerine göre her türlü kamu görevi, rütbe ve mevkiine eşit olarak kabul edilirler, bu konuda yurttaşlar arasında erdem ve yeteneklerinden başka bir ayrım gözetilmez.

[16] Suavi Aydın, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, Birinci Basım, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993, s.65
[17] Rousseau, a.g.e., s. 18
[18] Llobera, a.g.e., s. 203

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

1.1.2. Etnik Topluluk/ Etnisite

Etnik topluluk/ etnisite ve millet birbirlerinden farklı kavramlardır. Çoğu zaman birbirlerine yakın anlamlarda kullanılmalarına rağmen arada bazı nüanslar bulunmaktadır. Bu nüanslar(anlam farklılıkları), milliyetçilik ve etnik topluluk arasına kalın bir çizgi çekmeyi önlemekte ve aradaki farklılaşmayı gri bir çizgi ile ifade etmeye çalışmaktadır.

Anthony D. Smith'in belirttiği şekilde etnik bir grup, soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan, din, dil, gelenek ya da kurumlar gibi birden fazla kültürel farklılığa göre tanımlanan kültürel kolektif bir tiptir. Anthony D. Smith, bu noktadan hareketle etnik kategoriler ile etnik topluluklar arasında ayrım yapmıştır. *Etnik kategoriler,* kendi dışında kalanlar tarafından ayrı bir kültürel ve tarihi grup oluşturduğu düşünülen insan nüfuslarıdır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum veya Ermeni cemaati bu kategoriye bir örnek olarak gösterilebilir. Anthony D. Smith, etnik topluluğun altı özelliğinden söz eder[19]:

1-Kollektif bir özel ad

2- Ortak bir soy miti

3-Paylaşılan tarihi anılar

4-Ortak kültürü farklılaştıran unsurlar

5-Özel bir yurtla bağ

6-Nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma, birlik ve beraberlik duygusu

Görüldüğü gibi, etnik topluluk ile millet arasında, Anthony D. Smith'in belirttiği görüşler doğrultusunda çok az farklılıklar bulunmaktadır. Anthony D. Smith'in formülasyonları ile hareket edildiğinde, etnik toplulukları, "devletsiz milletler" olarak ifadelendirmek de mümkündür. Etnik topululukta da dikkati çeken bir diğer özellik ise, milletin daraltılmış bir ifadesini oluşturması, diğer bir deyişle kitlevi bir kamu kültürü, ortak bir ekonomi ve ortak yasal hak ve görevler bakımından millet nosyonun daha geniş bir kavramsalı ifade etmesidir. Bu durumu onaylayan Anthony D. Smith de tarihsel bağlamda ilk milletlerin modern öncesi etnik çekirdekler temelinde oluştuğunu belirtmektedir. Başka bir deyişle, her milletin temelinde etnik bir bağ bulunmaktadır.

[19] Anthony D. Smith, a.g.e., s. 42

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Sosyolojik bağlamda Nathan Glazer ve Daniel Moynihan tarafından ortaya atılan etnik grup/ etnisite kavramsalı bir aidiyet, kimliksel bir bağlanma ihtiyacının bir ürünüdür. Yukarıda devletsiz millet olarak da ifade edilen etnik topluluk, uluslararası düzeyde egemen bir siyasal birime (devlete) sahip olmayan tarihsel bir ortaklaşma olarak nitelendirilir. Anthony Giddens, etnik gruplar hakkında şunları ifade etmiştir: "Etnik grupların üyeleri, kendilerini, toplumdaki öteki gruplardan ayrı görürler; buna karşılık toplumun diğer üyelerinin onlara bakışı da aynıdır. Etnik grupların birbirlerinden ayırt edilmesini sağlayan farklı özellikler olmakla birlikte, bunların en yaygın olanları, dil, tarih ya da atalar, din ve giyim, takı farklılıklarıdır"[20].

1.1.3. Milliyetçilik

Milliyetçilik, millet kavramına dayanan ve milleti oluşturan niteliklerin (ortak dil, ortak tarih, ortak kültür vb.) hepsine sahip çıkan bir düşünce biçimidir. Ortak kanıya göre, milliyetçilik modern dönemin bir ürünüdür. Ancak; ileride görülebileceği gibi ; farklı görüşleri savunan milliyetçilik kuramları da mevcuttur.

Yukarıda belirtildiği gibi, Ernest Gellner'e göre millet sanayi toplumunun bir ürünüdür. Başka bir deyişle; sanayileşmeye geçiş çağı beraberinde milliyetçilik çağını da getirmiştir. Gellner'e göre bu çağ, kendini ilk defa hissettiren yeni milliyetçi zorunluluğu yerine getirmek için siyasal ya da kültürel sınırların ya da her ikisinin değişikliğe uğradığı yeniden uyarlanma çağıdır. Milliyetçilik, sanayi toplumunun siyasal ya da kültürel yapısını belirleyen temel bileşendir. Milleti oluşturan öğenin, devlet tarafından yürütülen eğitim politikalarının sonucunda ortaya çıkan yüksek kültürler olmasından hareketle milliyetçilik, böylesi bir toplumsal yapıda yüksek kültürlere dayanan toplumsal örgütlenmenin bir sonucudur. Bu bağlamda; milliyetçilik milletlerin bir ürünü değil; milletleri meydana getiren milliyetçiliğin kendisidir. Çünkü; milliyetçilik önceden var olan tarihsel mirasın getirdiği kültürlerin içinden bir seçim yapar ve onu kendi bağlaşıklığında dönüştürür. Bu kapsamda ölü diller yeniden canlandırılır, gelenek icat edilir, mitler gündeme gelir. Bu durum da; milletlerin inşa edilmesini sağlar. Ancak; milletler inşa edilirken yüksek kültürler halkçı bir söylem ile kendisini topluma, bireylere kabul ettirir ve yaygınlaşır. Bu tutumu olumlayan Gellner'e göre de milliyetçilik, kendisine özgü

[20] Anthony Giddens**, Sosyoloji,,** Birinci Baskı, Ankara: Ayraç Yayınevi,2000, s. 224

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yerel bir kültürü canlandırır ya da kendisine göre yaratır ancak; bu kültürün geçmişten bugüne gelen halk kültürü ile bağlantısı olduğunu da iddia eder. Tüm bunların sonucunda Gellner; milliyetçiliğin "uyandırılmış bir unsur" olduğu kanısına varır.

Anthony D. Smith'in milliyetçilik konusunda ileri sürdüğü düşünceler Gellner'in görüşlerinkine yakındır. Anthony D. Smith'e göre milliyetçilik, yeni milletlerin yaratılmasına yardım eder. "Görece" modern bir olgu olan milliyetçilik; çağın ruhunun bir unsuru olduğu gibi, geçmişteki düşünce, duygu ve tahayyüllere de bağlıdır. Smith, milliyetçiliği görece modern bir olgu olarak tanımlayarak hem milliyetçiliğin modern bir olgu olduğu iddiasının evrenselliğine karşı çıkmış hem de milliyetçiliği geçmişteki pratikler ile kurulan bir köprü olarak tanımlamıştır. Bu da ileride ifade edileceği üzere Anthony D. Smith'in etno-sembolist bir milliyetçi anlayışa sahip olduğunu kanıtlar.

Anthony D. Smith, milliyetçiliği bir milletin özerklik, birlik, kimlik kazanmasına ve bunları devam ettirmesine yönelik ideolojik bir duruş olarak tanımlar[21]. Milliyetçilik kendisini, ideoloji, dil ve duygu bütünselliklerinden ziyade (kültürel); siyasi bir hareket olarak dışavurur. Ancak; milliyetçi bir hareket ile milliyetçi bir ideoloji birbirlerinden farklı unsurlardır. Çünkü; milliyetçi bir hareketin bulunmadığı yerde milliyetçi bir ideoloji bulunabilir. Milliyetçi ideolojinin başlıca dört önermesi bulunmaktadır[22]:

1. Dünya her biri kendi bireyselliği, tarihi ve kaderi olan milletlere bölünmüştür.
2. Millet, bütün siyasi ve toplumsal gücün kaynağıdır ve millete bağlılık herşeyin üstündedir.
3. İnsanlar özgür olmak için bir millet ile özdeşleşmelidir.
4. Milletlerin özgür ve güvenlik içinde bulunmaları gerekir.

Görüldüğü gibi; Anthony D. Smith milliyetçiliğin özünde ideolojik bir olgu olarak tanımlarken onu; milliyetçi bir hareketten ayırmakta ve bir içerik yüklemektedir. Bir başka deyiş ile milliyetçiliği kapitalizm, sosyalizm, liberalizm gibi bir ideoloji olarak yorumlayarak; "Milliyetçilik bir ideoloji midir?" sorusuna

[21] Anthony D. Smtih, a.g.e., s. 121
[22] Anthony D. Smith, a.g.e., s. 121

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

cevap getirmektedir.

Hobsbawm ise; "eşiği aşacak büyüklük" kavramı ile bir halkın millet adlı toplumsal birime dönüşebilmesi için üç ana kriterin bulunduğunu belirtmektedir[23]. Bunlardan ilki; milletin mevcut devlet ile olan tarihsel bağıdır. Örneğin Türkler; Osmanlı İmparatorluğu ve öncesinde kurdukları devletler ile ve son Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile bu noktayla benzeşmektedir. Diğer yandan ikinci kriter ise; yazılı bir milli edebi ve idari anadile sahip olan , yerleşik kültürel elitin varlığıdır. İtalyan ve Alman halkları kendilerini bu şekilde millet ile özdeşleştirmişlerdir. Son kriter ise; fetih yeteneğidir ve Charles Darwin'in "güçlü olanın kazanması" teorisine bağlı olan evrim kuramı ile meşrulaştırılmaya çalışılan bir unsurdur.

Hobsbawm; çeşitli devletler ve milli hareketlerin arasındaki etkileşimlere bağlı olarak çeşitli ortak kimlik hislerinin bazı bölümlerini harekete geçirebileceğini ifade ederek ; "ön milli bağlar" kavramını ortaya atmıştır. Hobsbawm'un ifade ettiği ön milli bağlar iki şekildedir[24]: Bunlardan ilki; yerel-üstü popüler kimlik biçimi diğeri ise; elit toplulukların politik bağları ve sözcük dağarlarıdır. Ancak; bu iki kavram da milliyetçiliğin modern anlamı ile örtüşemez çünkü; bu iki kriterin de toprağa bağlı örgütlenen siyasal birim ile (devlet) ile hiçbir zorunlu ilişkisi yoktur. Bu iki kriter sadece modern milliyetçiliğin yolunu döşeyen unsurlardır. Hobsbawm, tarihsel bir analiz yaparak milliyetçiliğin 1870 ve 1918 tarihleri arasında bir dönüşüm geçirdiğini ifade etmekte; 1918- 1950 yılları arasında ise tepe noktasına ulaştığını belirtmektedir. Bu dönem içerisinde yaşanan en önemli gelişme 1880-1914 dönem aralığında; kendisini millet olarak tanımlayan her halkın bağımsız ve egemen devlet kurma anlamında kendi kaderini tayin hakkının dönemin temel referans noktası haline gelmesidir. İkincisi ise; etnik köken ve dilin milleti oluşturmanın başat unsuru haline gelmesidir. Başka bir deyişle, kültürel milliyetçiliğin yaygınlaşmasıdır. Son olarak ise; milleti tanımlayan temel referans noktalarının siyasi skalanın sağına doğru kaymasıdır. Milliyetçiliğin, 1918- 1950 yılları arasında zirveye ulaşmasının ise Hobsbawm'a göre iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki; Birinci Dünya Savaşı sonrasında çokuluslu imparatorlukların çöküşü diğeri ise; 1917'de Rusya'da işçi sınıfının öncülüğünde gerçekleşen Bolşevik

[23] E. J. Hobsbawm, a.g.e., s. 55
[24] E.J Hobasbawm, a.g.e., s. 65

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Devrimi'dir.

Josep Llobera ise, milliyetçiliğin gelişimi üzerindeki etkenleri incelerken öncelikle kapitalizm ve milliyetçilik arasındaki ilişkiye değinmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi Llobera'nın görüşleri, milletlerin Ortaçağ'ın bir ürünü olduğu şeklindedir. Bu noktadan hareketle de milliyetçilik sadece modern dönemin bir sonucu olan kapitalizm ile açıklanamaz çünkü; sanayileşme milliyetçiliği doğurmaz, "başlamış olan süreci sadece hızlandırır". Sanayileşmenin bu kadar çok vurgulanmasının nedeni, Ortaçağ'dan beri devem eden sürekliliği görmezden gelmek ve milleti modern sürecin içerisinde incelemektir.

Llobera, milliyetçiliği modernliğin bir "tanrısı" olarak yorumlarken din ile arasındaki gerilime dikkat çekmiştir. Bu bağlamda bireyler kendilerini öncelikle hangi kimliğe göre tanımlayacaktır? "Etnik kimliğe göre mi yoksa dinsel kimliğe göre mi?" Bu soruya Llobera'nın cevabı, dinin milliyetçiliğe dönüştüğü şeklindedir. Son olarak; Llobera Fransız Devrimi'nin milliyetçilik üzerindeki yarattığı etkiyi incelemiş ve Fransız Devrimi'nin ilk modern milliyetçi devrim olduğu ve diğer Avrupa ülkelerindeki milliyetçilikler için bir model haline geldiğini belirtmiştir.

Milletleri "hayali cemaatler" olarak kavramsallaştıran Benedict Anderson ise milliyetçiliğin kökeninde, zaman kavramının algılanış biçimindeki değişmenin bulunduğunu ileri sürer. Bunun en önemli örneği; eşzamanlı gazete tüketimleridir. Gazetelerin aynı süre içinde okunması insanların arasında ortak bir bilinç, ortak bir kimlik, ortak bir zaman birlikteliği yaratmıştır. İnsanlar arasında birliktelik, beraberlik ve zaman eşgüdümü sağlamıştır. Başka bir deyişle gazete, diğer insanlar ile paylaşılan ortak bir zamanın varlığını kanıtlamıştır.

Anderson, tüm bunlardan hareketle milliyetçiliğin ilk olarak Amerika' daki sömürgelerde ortaya çıktığını ileri sürer. Genel kanıya ters düşen bu görüşe göre, bu akımlarda dil öğesi ikinci planda kalmakta(kültürel nitelik taşımamakta) ve bu akımların öncülüğünü belirli bir aydın zümresi yapmamaktadır. Anderson' göre, Latin Amerika milliyetçiliklerinde kaptan rolünü aslen Avrupalı olmakla beraber Amerika'da doğmuş kişiler yani *criollo*lar üstlenmektedir. Anderson'a göre, bu grupların öncülüğünde gerçekleşen milliyetçilik hareketlerini belirginleştiren sebep Latin Amerika'daki sömürgelerin coğrafi, siyasi ve ekonomik nedenler ile daha sağlam bir gerçeklik kazanmalarıdır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Anderson, Avrupa'daki milliyetçiliklerin gelişimi bağlamında çeşitli etkenlerin bu sürece damgasını vurduğunu belirtir. Bunlardan ilki coğrafi keşiflerdir. Coğrafi keşifler ile birlikte yeni medeniyetler, yeni kültürler tanınmış ve bir farklılaşma hissi yaşanmıştır. İkinci dinamik ise, Avrupalılar'ın dile bakışında yaşanan değişimdir. Önceden bu süreci önemsemeyen seçkinler zamanla, kendisini bu sürecin aktif bir katılımcısı olmak zorunda olduğunu hissetmiş ve halkın dilini ve kültürünü sahiplenmiştir.

Sonuç olarak; milliyetçilik bile kendi içerisinde homojen bir özellik taşımamamış; zaman-mekan, zaman-insan gibi unsurlar ile birlikte değişime uğramıştır. Milliyetçilik farklı zamanlarda farklı toplumlarda farklı bir şekilde gelişmiş ve bu durum da milliyetçilik içinde zorunlu bir kalıbın bulunup bulunmadığı sorusuna yol açmıştır.

1.2. Temel Kuramlar

Her toplumsal olgu, belirli neden-sonuç ilişkilerine dayanan , kapsamlı bir sentez ile ifadesini bulur. Bu sentez ile tanımlanır, iç ve dış etkenler ile şekil alır. Teori(kuram) adını da alan bu oluşum, toplumsal olguların çerçevesini belirler. Bu bağlamda milliyetçilik de yukarıda belirtildiği gibi bir toplumsal olgu olmasından dolayı belirli bir kuramsal altyapı ile açıklanmaktadır.

Umut Özkırımlı'nın sınıflandırmasına göre başlıca üç tür milliyetçilik kuramı bulunmaktadır. Bunlar: a) İlkçi (primordialist) Yaklaşım, b) Modernist Yaklaşım, c) Etno-sembolist Yaklaşım adını almaktadır[25]. Bu bölümde bu kuramlar ele alınacaktır.

1.2.1. İlkçi(Primordialist) Yaklaşım

Özkırımlı'ya göre ilkçilik bir milliyetçilik kuramından ziyade milliyetçiliğin bir yorumudur. Bu açıdan terim; milletleri geçmişten bugüne dek süregelen (ezeli ve ebedi) bir oluşum olarak gören yaklaşımı anlamlandırmak için kullanılmaktadır. Diğer bir deyiş ile ilkçiler milletleri "doğal yapılar" olarak nitelemektedirler.

İlkçi yaklaşım, kendi içerisinde türdeş bir nitelik taşımaz. Farklı bakış açılarına göre farklı şekillerde yorumlanır. Bu bakış açılarını, "doğalcı", "biyolojik" ve "kültürel" olarak üzere üç başlık altında toplamak mümkündür.

---

[25] Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2008, ss.105-237

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Doğalcı görüş, etnik kimliği bir veri olarak, başka bir deyiş ile duyularımız, zorunlu ihtiyaçlarımız gibi yadsınamaz bir olgu olarak görürler. Bu görüşe göre; insanlığın aileler gibi birimler halinde bölümlenmesi ne kadar doğalsa; "büyük aileler" olarak etnik toplulukların da yaşamını sürdürmesi doğal düzenin bir gereğidir.

Biyolojik kökenli bakış açısı ise, etnisite içindeki bağlılıkları genetik özelliklere, vücut yapısına (kafatası örneğin) ve duygulanımlara göre tanımlar. Türkiye'de milliyetçiliğin gelişim seyri bölümünde görülebileceği gibi ; bu akımın Türkiye'de en önde gelen temsilcisinin ırkçı görüşleri ön plana çıkartan Hüseyin Nihal Atsız ve çevresi olduğu söylenebilir.

Son olarak; kültür ağırlıklı yoruma göre; etnik topluluk içindeki etkileşimler, efsaneler, destanlar, akrabalık ilişkileri ve kan bağına dayanan bir sirkülasyon içinde ifadesini bulur. Bu durum; etnik topluluğun üyeleri arasına etnik topluluğa olan inancı şekillendirebileceği gibi; akrabalık ilişkilerini de soy temelinde açımlar.

1.2.2. Modernist Yaklaşım

Modernist yaklaşım, milliyetçiliğin 1789 Fransız Devrimi ve İngiltere'de 1838'de yaşanan Sanayi Devrimi'nin bir ürünü olarak yorumlar. Bu bakış açısına göre; millet ve milliyetçilik kapitalizm, sanayileşme, ulus-devletlerin kurulması, kentleşme ve laikleşme gibi olaylar ile birlikte veya bu olayların bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Bu yaklaşımın en önemli argümanı; "milliyetçiliğin milleti yaratmasıdır". Görüldüğü gibi modernist yaklaşım; modernizmin temel bileşenlerini milliyetçiliğe uygulamaktadır. Bu bağlamda; modernizmin iktisadi, siyasi ve kültürel boyutları milliyetçiliğe yön vermiştir. Yukarıda belirtildiği üzere gerek Gellner'in, gerek Benedict Anderson'ın gerekse Hobsbawm'un görüşleri bu tezi doğrular bir nitelik taşımaktadır.

Hobsbawm, Anderson ve Gellner dışında modernist kuramın savunucuları arasında milliyetçiliği kapitalist ekonomi düzeninin eşitsiz gelişiminin bir ürünü olarak yorumlayan Tom Nairn, "iç sömürgecilik" kavramını milliyetçilik ile bağdaştıran Michael Hechter, milliyetçiliği modern devletin doğuşu ile açıklayan ve milliyetçi düşüncenin vatandaşlığı ön plana çıkardığını (Fransız tip milliyetçilik)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

vurgulayan John Breully, milliyetçilik-elitisizm etkileşimini ön plana çıkartan Paul R. Brass, milliyetçiliği üç evre ile açıklayan Miroslav Hiroch gibi isimler bulunmaktadır.

1.2.3. Etno-Sembolist Yaklaşım

Etno-sembolist yaklaşım, ilkçi yaklaşım ile modernist yaklaşım arasında orta yol bulmayı amaçlayan bir bakış açısıdır. Modernist yaklaşıma bir tepki olarak ortaya çıkan etno-sembolist yaklaşım, ilkçi yaklaşım ile modernist yaklaşımın bir sentezi niteliğindedir.

Etno- sembolist yaklaşıma göre; bugün mevcut olan milletler modern öncesi dönemin etnik topluluklarının devamı niteliğindedir. Etnik kimlikler; göç, istilalar, etnik topluluklar arası evlilikler vb. etkenlere rağmen özlerini uzunca bir süre korurlar. Mitler, semboller, gelenekler bugünkü milliyetçiliklerin içini doldururlar. Görüldüğü gibi; belirtilen argümanlar ile ilkçi yaklaşım ile benzeşen etno-sembolist yaklaşım; milliyetçiliği "modern" bir olgu olarak kabul ederek ondan ayrılır. Ancak; modernist bakış açısı milleti ve milletin tarihsel gelişimini açıklamada tek başına yeterli olamamakta; geçmiş ile bugünün sentezini yapmak gerekmektedir.

Her üç yaklaşım da milliyetçiliği bir "süreç" olarak görmekte ve kendi çerçevesine oturtmaya çalışmaktadır. İlkçi yaklaşım geçmişe önem vererek, milliyetçiliğin güncel gelişimini soyutlamakta; modernist yaklaşım; milliyetçiliğin önceden altyapısı bulunmayan modern süreç ile birlikte "gökten inmiş" gibi yorumlamakta; etno-sembolist yaklaşım ise sadece geçmiş ve bugünü değerlendirerek geleceği yorumlamaktan kaçınır. Diğer bir deyişle; etnik kimliklerin değişken bir yapıya sahip olduğunu göz ardı ederler. Ancak; her üç yaklaşım da milliyetçilik ve milliyetçiliğin tarihsel gelişimi hakkında fikir sahibi olunmasına yardımcı olmaktadır.

1.3. Milliyetçilik Türleri[26]

Her düşünce biçimi gibi milliyetçilik de kendi içerisinde çoğulcu bir nitelik taşır. Amaç(milleti koruma, geliştirme, yüceltme) aynıdır ama yöntem (laik, muhafazakar, anti-emperyalist, yayılmacı) farklıdır. Kısacası; çalışmada da belirtildiği gibi; milliyetçilikten ziyade milliyetçiliklerden bahsetmek daha uygun bir

[26] Türköne, **Siyaset,** ss.637-648

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yol olmaktadır.

Yukarıda belirtilen kültürel ve civic(sivil) milliyetçiliğin dışında milliyetçilik; liberal milliyetçilik, muhafazakar milliyetçilik, yayılmacı milliyetçilik ve anti-emperyalist milliyetçilik gibi isimler altında da sınıflandırılabilmektedir.

Liberal milliyetçiliğin temel argümanına göre; insanlık bir milletler topluluğudur ve her millet farklı bir kimliğe sahiptir. Bundan dolayı da her millet egemenlik hakkına sahiptir. Genel olarak; "civic (sivil) milliyetçiliğe" yaklaşan bir görünüm sergilemektedir. Bunda "liberal" nitelik önemli bir rol oynamaktadır. Ancak; "Birey mi toplum mu? "sorusuna "birey" cevabını veren liberal düşünce ile toplumu/grubu ön planda tutan milliyetçilik kolay bir şekilde çelişir niteliktedir. Aynı şekilde, liberalizmin ön planda tuttuğu insan hakları, özgürlük ve demokrasi gibi nosyonlar da bu çelişkinin bir başka yönüdür.

Muhafazakar milliyetçilik ise vatanseverlik, kamu düzeni ve sosyal uyum ile ifadesini bulmaktadır. Her milliyetçi anlayış tek tipleştirici bir nitelik taşımasına rağmen, muhafazakar milliyetçilik buna biraz daha yakındır. "Geçmiş"i ön planda tutan muhafazakarlık ile "ortak tarih" kavramından hareket eden milliyetçilik bu noktada benzeşmektedir. Başka bir deyişle; gelenekçilik, muhafazakar milliyetçiliğe nostaljik ve geçmişe dönük bir nitelik verir. Genellikle ulus-devlet olma sürecini tamamlayan ülkelerde görülen bu milliyetçilik tipi gücünü ötekileştirmelerden alır.(Sol, göçmenler, millet üstü kimlikler vb.)

Yayılmacı milliyetçilik ise; adından da anlaşılabileceği gibi saldırgan, militarist ve genişlemeci bir niteliğe sahiptir. Şovenizm kelimesi ile de tarif edilebilecek bir milliyetçilik türüdür. Şovenizm kelimesi, Fransa'nın büyüklüğüne ve Napolyon'a kendisini adamış olan Fransız asker Nicolas Chauvin'in isminden türemektedir. Milliyetçi şovenizm ise, bir kişinin kendi grubunun-millet-üstünlüğüne olan irrasyonel inançtır. Bu bağlamda; yayılmacı milliyetçilik liberal milliyetçilik ile tam bir zıtlaşma halindedir. Ayrıca; Sosyal Darwinist modelin de katkıda bulunduğu yayılmacı milliyetçilik bu bağlamda; sömürüyü de meşrulaştırır. "En iyi olanın yaşaması" mantığına dayanan Sosyal Darwinizm-milliyetçilik etkileşimine göre; sömürgeci millet sömürülen millete göre genetik bakımdan daha üstün olduğu için sömürür diğeri de genetik bakımdan daha aşağıda olduğu için sömürülür . Bu bakımdan ırkçılığa yakın bir duruş sergiler.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Son olarak anti-emperyalist milliyetçilik ise; yayılmacı milliyetçiliğin tam bir zıttıdır. Sömürge milletlerin; sömürgeci milletlere karşı kendi ulus-devletlerini inşa etme amacıyla ayaklanmaları anti-emperyalist milliyetçiliği tanımlamaktadır. Sosyalist bir nitelik (ezen millet-ezilen millet) de taşıyan anti-emperyalist milliyetçilikte esas hedef "bağımsızlık"tır. Bu nedenle ilk anti-sömürgeci milliyetçi hareketler, milli self-determinasyon fikrini benimsemişlerdir.

Anthony D. Smith de; milliyetçiliği "bukalemunvari" bir oluşum olarak ifade edip; rengini içeriğinden aldığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Anthony D. Smith de milliyetçiliği kendi tanımlamasına göre sınıflara ayırmıştır[27]: Anthony D. Smith, kendi sınıflandırması doğrultusunda milliyetçilikleri genel olarak territoryal milliyetçilikler ve etnik milliyetçilikler olarak ikiye ayırmaktadır. Territoryal milliyetçilikleri ve etnik milliyetçilikleri de kendi içerisinde bağımsızlık öncesi ve sonrası hareketler olarak ayıran Smith bu bağlamda; iki milliyetçiliği birbirlerine zıt milliyetçilikler olarak değerlendirmiştir. Bu doğrultuda; territoryal milliyetçiliklerde bağımsızlık öncesi hareketler sivil (civic) ve territoryal bir millet anlayışına dayanır. Öncelikle yabancı yöneticileri ülkeden uzaklaştırmaya ve yeni bir ulus- devlet inşa etmeye odaklanmaktadır. Bağımsızlık sonrası hareketler de sivil (civic) ve territoryal bir milliyetçilik anlayışına dayanmakla birlikte etnik farklılıklar bulunan nüfusu, entegrasyoncu bir bakış açısı ile anayasal yurttaşlık temelinde ifadesini bulan bir millet haline dönüştürme amacını taşır. Etnik milliyetçilik bağlamında ise; bağımsızlık öncesi hareketlerde millet, etnik bir temelde tanımlanır. Bu doğrultuda; bağımsızlık öncesi hareketler daha büyük bir siyasi birimden ayrılmaya ve onun yerine yeni bir siyasi etno-millet kurulması amaçlanır. Bağımsızlık sonrası hareketlerde ise; sınırdışı milliyetçiliğine uygun olarak etno-milletin mevcut sınırlarının dışında olan etnik akrabaları ve onların yaşadıkları toprakları işgal etmek veya etnik ve kültürel bakımdan benzer etno- milli devletlerin birliği yoluyla daha geniş bir etno- milli devlet kurmak suretiyle yayılma amaçlanır.

Görüldüğü gibi; Anthony D. Smith'in deyimi ile "bukalemunvari" bir içeriğe sahip olan milliyetçilik temelde toprağa bağlı (territoryal-anayasal yurttaşlık) veya kökensel içeriğe (etnik-kültürel) bağlı olarak birbirlerinden ayrılır. Bu bağlamda ise; aşırı uç ve ötekileştirici türlerden liberal (sivil) türlere doğru bir gelişim seyri izlerler.

[27] Anthony D.Smith, a.g.e., s. 133-134

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Zaten bu çalışmada da bu tez öne sürülecek ve Türk milliyetçiliğinin 1980'lere dek etnik içeriğinden ; 1980 sonrasında civic(sivil) ve territoryal bir niteliğe doğru evrildiği iddia edilecektir.

1.4. Kıta Avrupası'nda Milliyetçiliğin Gelişimi

Milliyetçilik, temelinde millet olgusunun yer aldığı bir düşünce biçimi, bir ideolojidir. Her ideoloji gibi milliyetçilik de belirli bir tarihsel arkaplana sahiptir. Bu arkaplan genellikle, milliyetçilik-modernleşme ilişkisinden hareketle, modernite öncesi/pre-modern/feodal dönem olarak adlandırılmaktadır. Her dönem gibi feodal dönemi de oluşturan iktisadi, sosyal, kültürel ve siyasal faktörler süreci belirlemiştir.

Ernest Gellner'in deyimi ile milliyetçiliğe giden yol; tarım öncesi, tarım ve sanayi dönemi olarak üç aşamadan geçmiş ve aslında milliyetçilik, sanayi döneminin bir ürünü olmuştur. Ancak; sanayi döneminin koşullarını anlayabilmek için öncelikle tarımsal/feodal dönemin koşullarını anlamak gerekmektedir.

Ernest Gellner'e göre tarım toplumunu şekillendiren başlıca iki örgütlenme biçimi bulunmaktadır[28]. Bunlar; merkezi hakim otorite ile yarı-özerk yerel birimlerdir. Merkezi otoriteyi, başında en büyük lord olan kralın temsil ettiği kurumlar, yerel otoriteyi ise senyörler(lordlar) temsil etmekteydi. Feodal dönem adı verilen bu süreç, dua edenler (Kilise/rahipler), savaşanlar (aristokrasi) ve çalışanlar (köylüler) olarak üçlü bir yapı sergilemekteydi[29]. Feodal dönemin iktisadi bir analizini yapan Huberman'a göre; Batı ve Orta Avrupa'nın çiftlik arazilerinin büyük bir kısmı malikane denilen bölgelere bölünmüştü[30]. Malikane adı verilen alanlarda, ekip biçme faaliyetleri ile serfler(köylüler) uğraşmaktaydı. Böylelikle serf-lord ilişkisi malikanelerde şekillenmiştir. Huberman'a göre Latince "köle" anlamını taşıyan *servus*tan türeyen serf, köleden farklıdır[31]. Öncelikle serf, lordun iradesinden bağımsız olarak ailesini bir arada bulundurma hakkına sahiptir. Diğer yandan; köle her şekilde satılabilecek bir mal iken, serf topraktan ayrı olarak satılamazdı. Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker' göre lord-serf ilişkisi karşılıklı bir çıkar

[28] Gellner, a.g.e. ,s. 85
[29] Leo Huberman, **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla,** çev. Murat Belge, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları,1982, s. 9
[30] Huberman, a.g.e. , s. 10
[31] Huberman, a.g.e., s. 13

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ilişkisidir[32]. Lordlar topraklarını korumak; serfler ise güvenlik içinde yaşama bağlamında birbirlerine ihtiyaç duymaktaydılar. Ayrıca; *Commendatio* adı verilen lord ve serf arasındaki ilişkide lord serfi korurken; serfin de lorda yardımcı olma, çeşitli işlerde ona danışmanlık etme gibi karşılıklı görevleri bulunmaktaydı.

Lord ve serf arasındaki ilişkilerin yanında, lordun bir üst lord olan ve onların da en üst lordu olan kralla ilişkileri bulunmaktaydı. Bu ast-üst ilişkisine *vasallık* adı verilmektedir. Bu ilişkide kral, "primus inter pares (eşitler arası birinci)" konumundaydı. Bu vasallık ilişkisinin temelinde *fevum, feudum* ve *fief* olarak biçimlenen *beneficium* ilişkisi bulunmaktaydı. Beneficium, senyör tarafından vasala belirli bir toprak parçası üzerinde hak tanınması anlamına gelmektedir.

Ortaçağ'ın/feodal dönemin siyasal düşüncesi *Çifte Kılıçlar Kuramı*'nda somutlaşmaktadır. Bu kurama göre; Kilise dünyevi otoriteyi yürütme, düzeni ve adaleti sağlama hem de ruhani otoriteyi temsil etme yetkisine sahipti ancak; dünyevi işleri idare eden yetkiyi krallara devretmişti. Bu durum; skolastik felsefeyi temsil eden Kilise ile krallıklar arasındaki görev paylaşımını göstermektedir.

Josep Llobera, etnilerin (kendi deyimi ile millet) Ortaçağ'ın ulusları olduğunu ifade etmektedir. Llobera, tezini Britanya, Galya, Cermenya, İtalya ve Hispanya örneklerinden hareketle temellendirmektedir. Llobera'ya göre , milli kimlik etrafında bir aidiyet Ortaçağ'da mevcuttur ancak; bu durum sınırlı bir topluluğu ifade etmektedir. Millet, Ortaçağ eğitim kurumlarında bazen doğulan ülkeyi, bazen ortak dili, bazen de ikamet esası ile şekillenen toprağı ifade etmekteydi. Kısaca Llobera; *Milliyetçilik Kuramları* bölümünde görüldüğü gibi milliyetçiliğin icat edildiği görüşüne karşı çıkmaktadır. Ona göre milliyetçilik Ortaçağ'da mevcuttur ancak; modernleşme süreci ile birlikte "modern milliyetçilik" haline dönüşmüştür. Modern milliyetçilikler de, Ortaçağ gerçekliklerinin yeniden oluşturulmuş biçimleridir.

Josep Llobera'nın aksine Ernest Gellner, Anthony D. Smith, Eric Hobsbawm gibi milliyetçilik kuramcılarına gore; millet ve milliyetçilik modernleşme sürecinin bir ürünüdür. Bu olgudan hareketle, modernleşme ve modernleşme tarafından üretilen milliyetçilik düşüncesinin arkaplanında yer alan dinamiklerin incelenmesinde fayda vardır.

---

[32] Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, 5. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2004, s. 188

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Modernleşme sürecinin arkasında yavaş yavaş gelişmeye başlayan burjuva sınıfının iktisadi özerkliğe kavuşma macerası yer almaktadır. Huberman'a göre; orta sınıf olarak da adlandırılan burjuva sınıfının yükselişi 10.yüzyıldan 15. yüzyılın sonuna tekabül etmektedir[33]. Bu bağlamda ticaret ile uğraşan burjuva sınıfının en çok ihtiyaç duyduğu şey düzen ve güvenlikti. Bunun sonucunda merkezi bir otorite ve ulusal bir devlete ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu doğrultuda krallar, çıkarları aristokrasinin çıkarları ile bağdaşmayan burjuva sınıfının yanında yer almaya başlamışlardı. Burjuva sınıfı iktisadi anlamda güçlenirken, siyasi bağlamda meclislerde temsil olanağını sağlamışlar ve ciddi bir güç odağı haline gelmeye başlamışlardır. Krallık- burjuvazi etkileşiminden dolayı da, ticari işlemlerin denetimini sağlamak ve yerel güç odaklarının gücünü zayıflatmak amacıyla merkezi devletler ortaya çıkmaya başlamıştı.

Yerel güç odakları karşısında, siyasi devleti kuran merkezi krallıklar, merkantilist sistem ile iktisadi devleti kurmaya çabalamaktaydı[34]. Bu bağlamda, iç ticareti canlandırmak için tekeller verilmesi ve korumacılık ön plana çıkmaktaydı. Böylelikle devlet; ticaret yoluyla büyüyor, büyümeden de kendi payına düşen hisseyi alıyordu. Huberman'ın deyimi ile merkantilizm, tüccarilizme dönüşmüştü[35]. Böylelikle, 1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıkan milliyetçilik ile 1838'de İngiltere'de ortaya çıkan, buharlı makinelerin üretimde kullanılması ile emek ve sermaye sınıfının doğumunu hazırlayan Sanayi Devrimi'nin birleşiminde Ernest Gellner'in deyimi ile Sanayi Toplumu ortaya çıkmıştır. Bu süreç çoğunlukla sanayi toplumu-modernleşme-milliyetçilik üçlemesi ile ifade edilmiştir.

Anthony Giddens'ın da belirttiği gibi; sanayi toplumları ulus-devletlerin ilk örnekleridir. Bu tür toplumlarda kentleşme hızı yüksek, okur-yazar nüfus ağırlıktadır. Ayrıca; geleneklerin yerini dünyevi düşünceler almış , cemaatin yerine cemiyet geçmiştir. Bu doğrultuda, iktisadi gelişmelere bağımlı olarak , Durkheim'ın belirttiği gibi bir işbölümü ortaya çıkmıştır. Kısacası; kırsal ekonomiden kapitalist ekonomi sürecine geçiş söz konusudur. Yine aynı çerçevede milliyetçilik de zincirleme ilişkiler içinde değişen belirli bir tür işbölümünden kaynaklanmıştır.

Modernleşme süreci; iktisadi dönüşümün yanında, sosyo-kültürel ve toplumsal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Bu süreçte akla dayanan rasyonel

[33] Huberman, a.g. e. , s. 77
[34] Huberman, a.g.e., s. 126
[35] Huberman, a.g.e., s. 138

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

düşünce ön plana çıkmış; akıl-vahiy, uhrevi- dünyevi gibi ayrımlar belirginleşmiştir. Bu durumun pratikteki yansıması sekülerleşme (laikleşme) şeklinde görülmüştür. Laikleşme de milliyetçiliğe büyük katkıda bulunmuştur.

Ernest Gellner, ulus-devletin ortaya çıktığı sanayi toplumunu "evrensel yüksek kültür çağı" olarak tanımlamıştır[36]. Okur- yazar nüfus oranının yüksekliği, insanların birbirleri ile sürekli iletişim halinde olması ve bu iletişimin ortak ve standartlaşmış konuşma ve yazı dili aracılığı ile gerçekleştirilmesi bu sürecin temel bileşenleridir. Yine tüm bunlara paralel olarak Gellner; ulusçuluğu devlet tarafından korunan, eğitim ile içselleşen yüksek kültürler tarafından şekillenen yeni türden bir toplumsal örgütlenmenin bir sonucu olarak yorumlamaktadır[37]. Bir başka deyişle; ulus-devlet tarafından kitleselleştirilen eğitim ve öğretim, homojen bir kültür yaratmaya katkıda bulunmuş, yaratılan milliyetçilik ise milletleri meydana getirmiştir.

Josep Llobera ise, milletlerin Ortaçağ'da ateşlenen bir sürecin devamı olduğunu belirtmiş ancak; milliyetçiliğin yeni bir tahayyül olduğunu, milliyetçiliğin gelişiminde kapitalizm ve sanayileşmeden çok, modernleşmenin bir etkisinin bulunduğunu , devleti ulusal kimliği şekillendiren temel aktör olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca; tüm bu yukarıdakilere paralel olarak Llobera; modern zamanlarda milliyetçiliği ilk harekete geçirenlerin aydınlar olduğunu, ulusal kiliselerin milliyetçiliğin gelişimindeki etkisinin unutulmaması gerektiğini ve milliyetçiliğin özünde Aydınlanma Çağı'nın evrensel dünya görüşüne karşı bir tepki bulunduğunu belirtmiştir.

Yukarıda anlatılanlardan yola çıkılarak Kıta Avrupası'nda milliyetçiliği ortaya çıkaran etkenleri şu şekilde sıralamak mümkündür: (1) Feodal ilişkilerin çözülmesi ile birlikte, kapitalist iktisat düzeni ile şekillenen sanayileşme, (2) Ulus-devletlerin temel aktör konumuna gelmesi ile birlikte, eğitimin devlet tekeline alınması, okur-yazarlığın artması, devlet destekli “yüksek kültürlerin” oluşturulması, (3)Kentleşme, sanayileşme, işbölümü, uzmanlık gibi değerleri ön plana çıkaran modernleşme olgusu, (4) Ulus-devletin güçlenmesi ile birlikte yeni bir kimlik edinme ihtiyacı ve “yurttaşlık” bağının tebaanın yerini alması (5) Toplumsal alanda laikleşmenin getirdiği aklı ön plana çıkaran görüşlerin siyasal alandaki yansıması

[36] Gellner, a.g.e. ,s. 113
[37] Gellner, a.g.e., s. 127

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

olan halk egemenliği düşüncesi. (6) Fransız Devrimi ile milliyetçiliğin, diğer Avrupa ülkeleri için bir model haline gelmesi.

.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2.TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİĞİN GELİŞİMİ

Milliyetçilik, Avrupa'da Fransız Devrimi ile başlayan sürecin zirvesini oluşturmaktadır. Fransız Devrimi ile birlikte Ortaçağ'ın yapısal düzeni yerini, ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte yepyeni bir yapıya bırakmıştır. Öncelikle, burjuvazi adı verilen yeni bir sınıfın ortaya çıkması iktisadi yapıyı da dönüştürmeye başlamış ve sonucunda siyasi düzen de değişmeye başlamıştır.

Türkiye'de ise süreç, II. Meşrutiyet döneminden itibaren gelişmeye başlamıştır. Sırpların ve Yunanlılar'ın milliyetçilik akımlarından etkilenmeleri sonucunda bağımsızlıklarını elde etmeleri bir tepkiye yol açmış, bu tepki de kendisini sırasıyla Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük olarak ifade etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte Türkçülük, yeni kurulan devletin resmi ideolojisi haline gelirken, alternatif milliyetçilik türleri de ortaya çıkmıştır.

2.1. II.Meşrutiyet'in Mirası: Türkçülük

Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat'tan itibaren Batılılaşma sürecine girmiş ve bu süreç nedeni ile dışsal faktörlerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Tanzimat ile birlikte Müslim-gayrimüslim arasında eşitliğe doğru bir adım atılmış nitekim; 1856 Islahat Fermanı ile bu eşitlik kesinleşmiştir. Tanzimat'a kadar etnik kimliklerin üzerini örten dinsel kimliğin, Fransız Devrimi'nin de etkisi ile gücü zayıflamış , etnik kimliklerin gücünde bir artış görülmüştür. Bu nedenle; Osmanlı İmparatorluğu'nda hakim bulunan cemaat(millet) sistemi eski gücünü kaybetmiştir.

Çok-etnili bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu ; Sırp, Bulgar, Yunan gibi toplulukların bağımsızlıklarını ilan etmesi ile beraber savunmacı bir reflekse bürünmüş ve bunun sonucu II.Abdülhamid döneminde İslami politikalara ağırlık verilmesi olmuştur. Erik Jan Zürcher'e gore[38] Abdülhamid; halifelik unvan ve sembollerini kullanarak bu politikayı belirginleştirmiştir. Yine Zürcher'in belirttiği gibi; bu durumun temel nedeni 1878'deki toprak kayıplarının sonucunda nüfusun Müslümanlaşmış ve Asyalılaşmış olmasıdır.

24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte 1876'da hazırlanan Kanun-i Esasi (Anayasa) tekrar yürürlüğe konulmuştur. II.Abdülhamid'e karşı olan

[38] Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gönen, İstanbul: 2005, s. 120

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ve Jön Türk adı ile anılan (daha sonra partilileşip İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alan) grubun II.Meşrutiyet'in ilan edilmesinde önemli bir payı vardır.

Bu dönem içerisinde İmparatorluğun varlığını koruyabilmek için Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi kimlik temelli çeşitli düşünce biçimleri ileri sürülmüştür. Çalışmanın ana konusunu Türk milliyetçiliği teşkil ettiğinden ; Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncelerinin ayrıntılarına girilmesi incelemenin kapsamı dışındadır.

Osmanlıcılık; dini ve etnik kimliği ne olursa olsun herkesin Osmanlı yurttaşlığı üst kimliği etrafında birleştirilmesini amaçlayan bir düşünce akımıdır. Bu amaçla; etnik ve dini unsurlar arka plana itilmiş, seküler toplumsallaşma ve idari merkeziyetçilik ile birlikte; siyasi bir birim olarak devlete sadakat ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır[39]. Ancak; bu düşünce biçimi fazla etkili olamamış ve çeşitli nedenlerden ötürü "üst düzey yönetici kimliği" olarak kalmıştır.

Osmanlıcılığa oranla İslamcılık ve Türkçülük düşüncelerinin entelektüel temeli daha sağlamdır. İslamcılık; Osmanlıcılık düşüncesinin zayıflaması ile birlikte ortaya çıkmış ve temel sorununu dinin günün şartlarına göre yeniden tanımlanması olarak belirlemiştir. Bu doğrultuda; İslamcılar'a göre Osmanlı Devleti'ni zayıflatan etkenler arasında Batı'yı taklit, baskıcı yönetim, iktisadi gerilik, kurumların yozlaşması gibi etkenler bulunmaktadır[40]. Çözümü "içtihat kapısının" açılması ile birlikte dininin günün şartlarına göre yeniden yorumlanmasında gören İslamcılar, bu konuda tam bir mutabakat içerisinde değildir.

Türkçülük düşüncesinin ortaya çıkışında da, "Bu devlet nasıl kurtulur?" sorusunun cevabı önemli bir rol oynamıştır. Bu soruyu; 1904 'te yazdığı ***Üç Tarz-ı Siyaset*** adlı makalesi ile gündeme getiren Yusuf Akçura; Türkçülük düşüncesini de su yüzeyine çıkartan isim olmuştur. Ancak; bu makaleden önce Osmanlı Devleti'nde Türk milliyetçiliğini ortaya çıkartan faktörlerin incelenmesi gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk milliyetçiliğini ortaya çıkartan etkenler arasında öncelikle savaşlar, ticari ilişkiler ve reform uygulamaları önemli bir rol

---

[39] A. Tayfur Erdoğdu, " Osmanlılığın Evrimi Hakkında Bir Deneme: Bir Grup(Üst Düzey Yönetici) Kimliğinden Millet Yaratma Projesine**", Doğu Batı**, Cilt:1, Sayı:45, Mayıs-Haziran-Temmuz 2008, s. 28

[40] Adem Efe, "II. Meşrutiyet Dönemi (1908 -1925) İslamcıları ve Çağdaşlaşma Görüşleri"**, Doğu Batı**, Cilt: 2, Sayı: 46, Ağustos- Eylül-Ekim 2008, s. 254

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

oynamıştır[41]. Savaşlar nedeni ile kaybedilen topraklar ile birlikte Osmanlıcılık düşüncesinin zayıflaması, ticari ilişkilerde Rum ve Ermeni azınlıkların klientalist bir ağ ile Avrupa devletleri ile iş yapması buna karşılık; Osmanlı Türkleri'nin bu ilişkilerden azınlıklar kadar fayda sağlayamamaları , reformlar ile birlikte Müslüman Türkler ile gayrimüslimler arasında eşitliğin sağlanmasındaki gerilimler; Türk milliyetçiliğini su yüzüne çıkartan etmenler olmuşlardır. Diğer bir deyişle; reaksiyoner bir anlayış ile etki-tepki ilişkisi içerisinde şekillenen bir anlayış biçimlenmiştir. Bunun dışında toplumsal alanda meydana gelen tarih, edebiyat ve eğitim ile ilgili düşünce reformları ve ileride belirtileceği üzere çeşitli derneklerin Türkçülük düşüncesinin yerleşmesine katkıda bulunmaları bu süreci besleyen diğer unsurlar olmuşlardır.

II. Meşrutiyet döneminde örgütlenme düzeyine erişen Türk milliyetçiliği / Türkçülük düşüncesi Türk Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı, Genç Kalemler gibi isimler altında teşkilatlanmışlardır. Siyasi bir oluşumdan çok kültürel bilinçlenmeyi hedef edinen bu dernekler/ kuruluşlar dil, tarih, edebiyat, antropoloji gibi alanlarda uzmanlaşmayı ve toplumu bilinçlendirmeyi amaç edinmişlerdir.

Türk Derneği, Türk milliyetçiliği temelinde kurulan ilk cemiyettir. Derneğin kurucuları arasında Necip Asım, Veled Çelebi ve Yusuf Akçura gibi isimler bulunmaktadır. Derneğin kuruluş amacı denek yönetmeliğinin ikinci maddesinde şu şekilde belirtilmektedir[42]: "Cemiyetin amacı, Türk diye anılan bütün Türk kavimlerinin mazi ve haldeki eserlerini, işlerini, durumlarını ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türkler'in eski eserlerini, tarihini, dillerini, avam ve havas edebiyatını , etnografya ve etnolojisini, sosyal durumlarını ve mevcut medeniyetlerini , Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp tanıtmak ve dilimizin açık, sade, güzel, ilim dili olabilecek şekilde geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak".

Türk Yurdu ise, 1911'de kurulmuş ve cemiyet bu bağlamda Türkler'in zeka ve irfanca seviyelerinin yükselmesi için aynı adla bir gazete çıkarmayı amaçlamıştır. Programında ise gazetenin, "Türk ırkının çoğunluğu tarafından anlaşılabilmesi için dilinin sade olması, bir ideal yaratma amacının bulunması, Türk ırkının çeşitli kavmiyetlerinde doğan edebiyatı ırkın bütün fertlerine bildireceği ifade edilmiştir[43].

[41] Fatma Müge Göcek, " Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt 4: Milliyetçilik, İstanbul, 2003, ss.65-76
[42] Yusuf Akçura , **Türkçülüğün Tarihi**, Birinci Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998, s. 165
[43] Akçura, a.g.e., s. 168

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Görüldüğü gibi; biyolojik-genetik kökenli ırk kelimesinin kullanılması, hem gazetenin hitap edeceği kesimin de yaygınlığı bakımından(sadece Osmanlı değil) ve hem de ırki motiflere gönderme yapması ile birlikte etno-biyolojik, genetik öğeleri de içermesinden dolayı oldukça ilginçtir.

1912'de kurulan Türk Ocağı ise, Türk Yurdu ve Türk Derneği'ne nazaran dini motifleri daha çok ön planda tutmuştur. Buna göre Türk Ocağı yönetmeliğinin ikinci maddesinde cemiyetin amacı; İslam kavimlerinin başlıca mühimi olan Türkler'in milli terbiye ve ilmi, sosyal, iktisadi seviyelerinin ilerleme ve yükselmesi ile Türk ırk ve dilinin olgunlaşmasına çalışmaktır[44].

Türkçülük / Türk milliyetçiliği düşüncesinin inşa edilmesinde rol oynayan dernekler, entelektüel birikim anlamında , Türklük bilincinin doğmasına ve yerleşmesine hizmet etmiş; yönetmeliklerinde de belirtildiği üzere siyasi bir amaç taşımaktan çok kültürel bir gaye gütmüşlerdir. Ancak; bu kadroların çalışmaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilmeye çalışılan resmi milliyetçiliğin oluşturulmasında pay sahibi olmuşlardır.

Türkçülük düşüncesini programatik bir şekilde yorumlayan düşünürlerden biri olan İsmail Gaspıralı Kırım kökenlidir. Düşüncelerini, hazırladığı ve yayımladığı *Tercüman* gazetesi ile kitlelere duyurmayı amaçlayan Gaspıralı, batılılaşmacı bir milliyetçilik görüşüne sahiptir. Milliyetçilik anlayışını, "dilde, fikirde, işte birlik" nosyonu ile formülleştiren Gaspıralı; Avrupa ilim, sanat, eğitim ve iktisadiyatına önem verilmesi gerektiğini[45] savunan ve kadın- erkek eşitliğini bir gerçek olarak kabul eden görüşleri ile birlikte batılılaşmacı bir anlayışı benimsemiştir.

Rusya'da yaşayan Türk milliyetçilerinden bir diğeri ise Yusuf Akçura'dır. Yusuf Akçura, Türkçülük ile ilgili düşüncelerini 1904'te kaleme aldığı *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı makalesinde sistematik bir şekilde dile getirmiştir. İslamcılık, Osmanlıcılık ve Türkçülük düşüncelerinden hangisinin Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkılmaktan kurtarabileceği sorusu temelinde şekillenen makalede Osmanlıcılığa şans tanınmazken; İslamcılık ve Türkçülük arasında, Türkçülük daha ağır basar. Akçura'ya göre Türkçülük; dilleri, ırkları, adetleri hatta dinleri bile aynı olan

[44] Akçura, a.g.e. , s. 169
[45] Akçura, a.g.e., s. 70

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Türkler'in birleşebilmelerine olanak sağlayacaktır[46].

Yusuf Akçura'nın millet ve milliyetçilik ile ilgili düşünceleri de kendi sistematiğine uygun bir çizgi izlemektedir. Akçura'ya göre millet; ırk ve dil birliği üzerinde temellenen insan toplumudur[47]. Görüldüğü gibi, milleti etno- kültürel bir şekilde tanımlayan Akçura, Türklüğü de bu bağlamda Türk-Tatar-Moğol ırkından gelen kavimler ve kabileler topluluğu olarak tanımlamıştır[48]. Milliyeti de devlet - millet eşitliği olarak tanımlayan Akçura, kendi dilinin bağımsızlığı ve gelişmesine çalışan kavimlerde milliyet fikrinin oluşabileceğini[49] belirterek, kültürel tipte bir milliyetçilik görüşü ortaya koymuştur.

Türkçülük/ Türk milliyetçiliği düşüncesinin önde gelen simalarından bir diğeri ise, Ziya Gökalp'tir Yarı-Kürt[50] olan Ziya Gökalp yukarıda belirtilen derneklerde önemli roller üstlenmiş, ekonomi, sosyoloji, tarih, dil alanlarında Türkçü yazılar kaleme almıştır.

Ziya Gökalp'e göre; "Türk Kimdir?" sorusuna verilecek cevap için "Türk kanı taşımak" ve "Türk ırkından olmak" gibi şartlar yeterli olmamakta bunların yanında; Türk harsı(kültürü) ile terbiye görmek ve Türk mefkuresi(ülküsü) için çalışmak gerekmektedir[51]. Diğer bir deyişle; "Türk gibi düşünmek, Türk gibi olmak" lazımdır. Ziya Gökalp için biyolojik etmenler / faktörler, Türk olmak için yeterli olmamakla birlikte bunun yanında "hissiyat" faktörü ön plana çıkmaktadır. Türkçülük ise Ziya Gökalp'e göre; "Türk ulusunu yükseltmek"[52] demekti. Milleti de bu bağlamda,"aynı eğitimi almış bireylerden oluşan bir topluluk"[53] olarak tanımlayarak Türkçülüğü eğitim temelinde ele alarak Türkçülüğün; "Türkiyecilik", "Oğuzculuk" ve "Turancılık " olmak üzere üç ayrı boyutunun olduğunu belirten[54] Gökalp, Turancılığı "Türkçüler'in uzak ülküsü" olarak tanımlamıştır. Hars-medeniyet ayrımı temelinde bir farklılaştırmaya giden Gökalp; harsın (kültür) ulusal, medeniyetin(uygarlık) uluslararası bir ölçeğe sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu

[46] Yusuf Akçura, "Üç Tarz-ı Siyaset", **Türk Tarih Kurumu Yayınları**, Ankara, 1976, s. 33
[47] Akçura, a.g.e., s. 18-19
[48] Akçura, a.g.e., s. 17
[49] Akçura, a.g.e., s. 19
[50] Zürhcer, a.g.e., s. 193
[51] Şevket Beysanoğlu (haz.), **Ziya Gökalp Makaleler IX**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980, s. 33
[52] Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları** ,İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2006,s. 41
[53] Gökalp, a.g.e., s. 47
[54] Gökalp, a.g.e., s. 55

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

temelde aydınların görevi ise; halk ile etkileşime girmek ve halktan kültürel bir eğitim almak ve halka da uygarlık (Batılı anlamda) götürmektir. Ayrıca Gökalp; bu anlayışla Türk-İslam- Batı sentezine girişmiş ve "Türk ulusundanım, İslam ümmetindenim, Batı uygarlığındanım" düşüncesini ileri sürmüştür.

Ziya Gökalp dönemin koşulları çerçevesinde Türkçülük düşüncesinin dilde, sanatta, ahlakta, hukukta, dinde, ekonomi, siyaset ve felsefede belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Ekonomi ve siyaset alanında; " Türkler'in özgürlük ve bağımsızlıklarını sevdiği için ortaklaşmacı olamayacaklarını, eşitliksever oldukları için de bireyci kalamayacaklarını belirterek solidarist-korporatist bir model önermiştir.

Suavi Aydın; Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp arasında yaptığı karşılaştırma sonucunda şu yargıları ileri sürmüştür[55]: (1) Akçura milliyetçiliği modernist-sekülarist içeriğinden dolayı Cumhuriyet ideolojisine daha yakındır. (2) Akçura'nın iktisat anlayışı Ziya Gökalp gibi "milli iktisat" anlayışına dayanmakla birlikte; aralarında yöntem farkı bulunmaktadır. Burjuvazinin rolünü ön plana çıkaran Akçura ile sınıflardışı dayanışmacı bir mantık ile hareket eden Gökalp arasında aynı yol için farklı bakış açıları bulunmaktadır.

II. Meşrutiyet dönemi Türk milliyetçiliği; reaksiyoner bir görünüm sergilemekle birlikte Batılılaşmacı yönleri ön planda olan bir milliyetçiliktir. Tanıl Bora'nın tasnifi ile Doğulu bir milliyetçilik (etno-kültürel) anlayışı ile şekillenen bu dönemin milliyetçiliği, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ile birlikte oluşturulan/ inşa edilen resmi milliyetçiliğe önemli katkılarda bulunmuştur.

2.2. Resmi Milliyetçilik: Kemalist Milliyetçilik

Resmi milliyetçilik, yukarıda belirtildiği gibi II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan Türkçülük hareketinin önemli bir bölümünü miras almıştır. Her şeyden önce dönemin entelektüel kadroları , Erken Cumhuriyet tarafından devralınmıştır . Ancak; Kemalist milliyetçilik Ahmet Yıldız'ın da belirttiği gibi pragmatik ve elastiki bir yapıya sahiptir. Başka bir deyişle; yukarıda belirtilen milliyetçilik türlerinden, etnik milliyetçilik ile civic(sivil) milliyetçilik arasında bir yerdedir.

[55] Aydın, a.g.e., ss.210-225

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Kemalist milliyetçiliği üç ayrı dönem altında inceleyen Ahmet Yıldız'a göre[56]; birinci dönemde (1919-1923), Türk milli kimliği inşa sürecinde din ve etnik çoğulculuk ön plandadır. 1924-1929 arasında ise, dini söylem ve etnik çoğulculuk yerini- Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte- laik bir karaktere bırakmıştır. Bu dönemin hakim söylemi "dilde, kültürde ve ülküde birliktir". Kısaca milliyet unsurunun bu dönemdeki tanımı şu şekildedir: " Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan, Türkçe konuşan, Türk kültürü ile yetişmiş ve Cumhuriyet ülküsüne sadık herkes Türk'tür". 1929-1938 döneminde ise ırki- soya dayalı değerlerin, milliyetçiliğe eklemlenme çabaları bulunmaktadır. Bu dönemde pratiğe yansıyan söylem ise; "dilde, kültürde, kanda birliktir".

Resmi (Kemalist) milliyetçiliği etno-seküler bir milliyetçilik olarak tanımlayan Ahmet Yıldız'a göre; nihai resmi milliyetçilik tanımı şu şekildedir: "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup, Cumhuriyet ülküsünü benimsemiş, Batılılaştırılmış Türk kültürüne bağlı, Türkçe konuşan ve köken itibariyle Türk olan herkes, öz Türk'tür[57].

Erken Cumhuriyet dönemine hakim olan tek parti (Cumhuriyet Halk Partisi) anlayışı ile birlikte, "muasır medeniyetler seviyesine" ulaşma amacının hakim olduğu ulus- inşa sürecinde oluşturulan resmi milliyetçilik yukarıda belirtildiği gibi; "Ne Mutlu Türk'üm Diyene!" anlayışı ile birlikte civic(sivil)-territoryal bir milliyetçilik ile (Batılı) " Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur" anlayışının belirginleştiği etno-kültürel bir milliyetçilik arasında bir görünüm sergiler.

Resmi (Kemalist) milliyetçiliğin oluşumunda Milli Mücadele döneminin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bağımsızlık ve egemenlik kavramlarından hareketle; " milli istiklal", "hakimiyet-i milliye", "milli zafer" gibi kelimelerin ön plana çıkarılarak vurgulanması, bu dönemde "milli" kelimesinin dinsel ve laik boyutunun iç içe girmesine neden olmuştur. Aynı zamanda bu dönemde; milli bağımsızlık ve bunun sonucunda yeni bir ulus-devlet kurma amacı vurgulanmıştır. Bu amaçla kongreler, mitingler, toplantılar düzenlenirken; düzenlenen bu toplantıların ana ekseni "millet" olmuştur:" Ulusal gücü etken ve ulusal egemenliği

[56] Ahmet Yıldız, **" Ne Mutlu Türk'üm Diyebilene": Türk Ulusal Kimliğinin Etno- Seküler Sınırları**, 3. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 16-17
[57] Yıldız, a.g.e., s. 17

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

hakim kılmak gerekmektedir".(Erzurum Kongresi madde-3)." Ulusun bağımsızlığını, ulusun direniş ve kararı kurtaracaktır". (Amasya Genelgesi)" Ulusun durum ve davranışını öne sürmek için ulusal bir kurulun varlığı çok gereklidir". (Amasya Genelgesi)

Bu süreç içerisinde millet kavramı çoğulcu bir yapı sergilerken, pragmatik bir anlayış ile ortak amaç, kardeşlik gibi vurguları ön plana çıkartmıştır. Bu doğrultuda Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türkiye Milleti" deyimini kullanması da önemlidir[58].

Burada; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırlarını belirleyecek olan Misak-ı Milli'ye de yer verilmesi gerekmektedir. Bu beyanname; kurulacak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin etnik ve territoryal sınırlarını göstermesi bakımından üstünde durulmaya değerdir. Bu beyannameye göre; "din, ırk ve amaç bakımından Osmanlı- İslam çoğunluğuyla meskun topraklar ayrılmaz bir bütün oluşturmaktadırlar"[59] . Görüldüğü gibi; metinde Türk etnik kimliğinden ziyade Osmanlı- İslam figürü ön plana çıkartılarak; Zürcher'in de belirttiği gibi bütün Müslüman Osmanlılar'ın (Türkler ve Kürtler) egemenliği savunuluyordu[60]. Bu bağlamda metin, civic(sivil)- territoryal anlayışa yakın bir görünüm sergilemektedir.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesi ve yeni devletin adının Türkiye Cumhuriyeti olarak belirlenmesi ile birlikte, esas hedef muasır medeniyetler seviyesine ulaşması kendisine gaye edinen bir millet yaratmak olmuştur. Bu yolda kullanılacak en önemli araç ise milliyetçiliktir. Gellner'in belirttiği şekilde milliyetçilik milleti yaratacaktır. Ancak; nasıl bir milliyetçilik; hangi özelliklere sahip bir millet yaratacaktır?

Öncelikle; Latin harflerinin ve Miladi takvimin kabulü, kadınların toplumsal alana katılımının teşvik edilmesi, tekke ve zaviyelerin kapatılması, Şapka Kanunu'nun çıkarılması ve Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi, ezanın Türkçeleştirilmesi vb. gibi batılılaşma eksenli reform hareketleri ile birlikte laik-batılılaşmacı bir anlayış ile toplumsal alanın dönüştürülmesi, milliyetçiliği de etkilemiştir. Ahmet Yıldız'ın belirttiği gibi; "Türkleştirme yoluyla Batılılaştırma"

[58] Baskın Oran, **Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme**,Ankara: Dost Kitabevi, 1988, s. 101'den Yıldız, a.g.e., s. 100

[59] Zürcher, a.g.e., s. 203
[60] Zürcher, a.g.e., s. 203

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yöntemi benimsenmiştir. Dünyevi bir içeriğe sahip olan millet anlayışı yerleştirilmeye çalışılmıştır.

II. Meşrutiyet döneminden devralınan Comtecu pozitivizmin; " en hakiki mürşid ilimdir" düsturunu benimseyen Kemalist milliyetçiliğin gerçekleştirmek istediği batılılaşma eksenli reformlar da bu doğrultudadır. Kemalist milliyetçiliğin seküler sınırını belirleyen pozitivist anlayışa göre; doğa yasaları teolojik, metafizik ve pozitif hal yasalarına bağlıdır. Pozitif felsefe akıl ve akıl sonucunda elde edilen, gözlemlenen bilgilerin bir toplamı olan bilim anlayışını temel referans noktası olarak kabul etmiştir. Comte'a göre de; pozitif felsefe evrenselleştiğinde; teolojik ve metafizik felsefenin yerini alabilecektir.

Yukarıda belirtilenler ile birlikte Kemalist milliyetçiliğin dinsel sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Ancak; gayri-müslim nüfusun önemli bir bölümünün azalması, bu doğrultuda Türk- Müslüman kimliğinin ön plana çıkarılmasını gerektirmiştir. Bu kapsamda; Lozan Antlaşması'nın bir parçası olan 30 Ocak 1923 tarihli Yunan ve Türk Nüfuslarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme'ye göre; 1 Mayıs 1923'ten itibaren Türkiye'de yerleşik Rum Ortodoks dinine mensup Türk vatandaşları ile, Yunanistan:'da yerleşik İslam dinine mensup Yunan vatandaşları zorunlu mübadeleye tabi tutulacaktır. Anlaşılabileceği gibi; seküler boyutlu millet anlayışı yerini pragmatik nedenlerle (homojen nüfus) de; dini bir millet anlayışına bırakmıştır ki; bu durum ancak istisnai bir durumu nitelemektedir. Sonuç olarak; Türkiye nüfusu homojen bir karaktere bürünmüştür.

Cumhuriyetçi milliyetçilik tanımı siyasi ve hukuki boyutlarının doğuracağı bir millet hedeflemiştir. Cumhuriyetçi milliyetçilik tanımının siyasi yönünde ağır basan dil, kültürel boyut ve ülkü boyutu gibi bileşenler, kamusal alan ile özel alanı birleştiren bir niteliğe sahiptir. Dilin bir milleti kuran en önemli unsurlardan biri olduğu yukarıda belirtilmişti. Kemalist Milliyetçilik de bu noktadan hareketle; Türkçe'yi hem resmi dil hem de ana dil olarak benimsemiş ve evde de Türkçe konuşulmasını gerçek Türklüğün bir aracı olarak yorumlamıştır. Kültürel boyutta ise; önceden de belirtildiği gibi batılılaşma eksenli milliyetçilik anlayışı belirgindir.

Kemalist millet inşa projesinde; dil boyutunun özellikle üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü Yılmaz Bingöl'ün belirttiği gibi; dil reformu Kemalist modernleşme projesinin en önemli ayaklarından bir tanesidir ve iki önemli değişiklik

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

üzerine temellenmiştir[61]: (1) Latin harflerine dayanan yeni bir alfabenin kabulü, (2) Türkçe'de kullanılmaya devam eden Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin dilden arındırılması ve yerlerine Türkçe kökenli kelimelerin getirilmesi ile birlikte dilin sadeleştirilmesi. Amaç; modernleşmeci/ Batılılaşmacı bir milliyetçiliğe uygun olarak; Doğu medeniyeti ile araya bir sınır çizmek ve Batı medeniyetine eklemlenme çabasıdır. Bu süreç içinde, dil ile ilgili kuramlaştırma çabası olarak Güneş- Dil Teorisi bu amaca uygun bir görünüm sergiler. Bu teoriye göre; Dünya'daki bütün dillerin Türkçe kökenli olduğu savı ileri sürülmüştür.

Latin Alfabesi'ne geçiş, dili sadeleştirme gibi çabalarla kuramsal altyapısı oluşturulmaya çalışılan dilde Türkçülük boyutu 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulması ve aynı yıl I. Türk Dil Kurultayı'nın toplanması ile kurumsallaşma eğilimi içerisine girmiştir. Bu kurultayda yedi maddelik bir program kabul edilerek dil politikası tespit edilmiştir[62]:

1. Türkçe'nin gerek Sümer, Eti gibi en eski Türk dilleri ile gerek Hint- Avrupa Sami denilen dillerle mukayesesi yapılmalıdır.
2. Türkçe'nin tarihi inkişafları aranmalı, mukayeseli grameri yazılmalıdır.
3. Türk lehçelerindeki kelimeler derlenerek lehçeler lügatı, ıstılah lügatı, Türk sarfı nahvı tezelden yapılmalıdır. Sarf nahiv, lügat yapılırken, ıstılah konurken, Türkçe'nin bütün lahikalarının araştırmalarına , bu lahikaların ve edatların dilimizin bütün ihtiyaçlarına yetecek surette işlenilmesine ehemmiyet verilmelidir.
4. Türkçe'nin tarihi grameri yazılmalıdır.
5. Şark ve garp memleketlerinde çıkan Türk dili hakkındaki eserler toplanmalı, bu eserlerden lazım olanları dilimize çevrilmelidir.
6. Cemiyet gerek kendisinin gerek dışarıda Türk dili işleriyle uğraşanların tetkiklerini bir mecmua ile neşretmelidir.

[61] Yılmaz Bingöl, " İmparatorluktan Ulus-Devlete: Türkiye'de Ulusal Bir Dilin Yaratılmasına Doğru", **Modernlik ve Modernleşme Sürecinde Türkiye**, ed. Güngör Erdumlu, Babil Yayınları, Ankara: 2004, s. 157
[62] Aydın, a.g.e., s. 232

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

7. Memleket gazetelerinde dil işlerine hususi yer verilmelidir.

Bir ulus- devlete yurttaş olarak bağlı olmanın temelde iki koşulu bulunmaktadır: (1) Doğum yeri ilkesi , (2) Soy ilkesi. Bireyler bir ülkenin territoryal sınırları içerisinde doğarak veya ailesinin kan bağına göre o ülkenin vatandaşlık hakkını kazanırlar. Fransız Devrimi'nden kaynaklanan civic (sivil) milliyetçi tanım ilk şartı göz önüne almış ve etnik kökenden önce toprak milliyetçiliğini bir kriter olarak değerlendirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1924 Anayasası'nın 88. maddesi üzerinde yapılmış olan tartışmalar; Kemalist milliyetçiliğin Doğu (etno- kültürel) ve Batı arasındaki salınımını özetler. Buna göre 88. maddenin son hali şu şekildedir: " Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle "Türk" ıtlak olunur". Madde; son şekli ile beraber "üstkimliği" Türk olarak belirlerken etnik milliyetçiliği ön plana çıkarmış; anayasal vatandaşlık unsurunu göz önünde bulundurarak da territoryal milliyetçiliğe yakınlaşmıştır. Bu bağlamda; Yıldız'ın da belirttiği şekilde , Kemalist dönemde Türk hukuk sistemi yukarıda belirtilen doğum yeri ilkesi ve soy ilkesine de önem vermiş ancak; soy ilkesi doğum yeri ilkesine tercih edilmiştir.

Kemalist milliyetçilik, hem 1929 İktisat Buhranı'nın etkisi ile, hem de 1939-1945 yılları arasında patlayan II. Dünya Savaşı'nın etkisi ile bir yandan devletçi kapitalizme yönlenirken diğer yandan içeride etnik temayülleri yüksek olan bir milliyetçiliğe yönelmiştir. Bu duruma verilebilecek en açık örnek Türk Tarih Tezi ve bu tezin üzerinde yapılmış olan tartışmalardır.

Türk Tarih Tezi'ne göre, Türk ulusu brakisefal(kısa kafalı) ırka mensuptu ve bu ırk Mısır, Anadolu ve Mezopotamya'da büyük medeniyetler kurmuştur. Öne sürülen bu tez ile (1) Türklüğün milli özgüvenini ve saygısını yeniden kazanmak, (2) Anadolu'yu Türk milli vatanı olarak tespit etmek, (3) Laikliği ön plana çıkartarak İslam öncesi Türk tarihini vurgulamak, (4) Dünyadaki diğer modern ve egemen milletlerle eşitlik ilişkisine girebilmek için bugünkü dünya uygarlığının kurucuları arasına Türkleri de koyacak olan Orta Asya merkezli bir kültürel yayılım tezini savunmak amaçlanmıştır[63].

[63] Aydın, a.g.e., s. 227

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Türk Tarih Tezi ile Güneş Dil Teorisi aynı zemin üzerinde buluşmakta ve birbirlerini tamamlamaktadırlar. Kısaca, "ortak tarih", "ortak kültür", "ortak dil" gibi unsurlar ile inşa edilme amacına dönük olan millet nosyonunda, iki tezin işlevsel açıdan birleştiği nokta ise; uygarlıkların temeline bir etnik kimliği koymak, o etnik kimliğin sahiplerine özgüven, dayanışma, birlik ve beraberlik duygusu aşılamaktır.

1931'de kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, düzenlediği kongreler ile birlikte Türk Tarih Tezi'ni tartışmaya açmıştır. Birinci Türk Tarih Kongresi 2-11 Temmuz 1932 tarihleri arasında düzenlenmiştir. Kongredeki bildirilerin birleştiği nokta genel olarak; ırk konusunun tarihi belirleme üzerinde oynadığı belirleyici rol ve özelde ise, Türk ırkının medeniyet kurmadaki üstünlüğüdür. Yukarıda belirtildiği şekilde hem devletçilik hem de II. Dünya Savaşı'nın etkileri milliyetçiliğin tanımlanmasında belirleyici rol oynamıştır. Irki temayüllere yönelmede İtalya ve Almanya'da iktidarda bulunan faşist rejimlerin etkisi unutulmamalıdır. Bu doğrultuda Recep Peker, Mahmut Esat Bozkurt, Afet İnan gibi isimler ırki temayülleri ön plana çıkartan söylemleri ile dikkat çekmişlerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Recep Peker, ırk ve kan milliyetçiliklerini şu şekilde tarif etmektedir: "Irk ve kan milliyetçilikleri, sınırdışı milliyetçiliğidir de…Bir ırk milliyetçisi yaşanılan yurdun sınırları dışında kalan, fakat kendi kanını taşıyan insanların birbirleriyle kaynaşması ve bağlanması için sınırların aşılmasını ister"[64]. Mahmut Esat Bozkurt'a göre ise Türk milliyetçiliği bir fikir akımı, bir kültür birliğidir. Bununla birlikte milliyetçilik aynı zamanda kan birliğidir de. Aynı zamanda Mahmut Esat Bozkurt; yine ırki temayülleri bulunan bir tanımla Türk milliyetçiliğini, "ırkdaşın vicdani bir kudsiyeti" olarak tanımlamıştır[65].

Resmi (Kemalist) milliyetçiliğin içerik kazanmasında her şeyden önce Mustafa Kemal Atatürk'ün millet ve milliyetçilik görüşleri önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle üzerinde durulması gereken bir konudur. Öncelikle Mustafa Kemal Atatürk milleti, "dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirlerine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasal ve sosyal bir birlik"[66] olarak tanımlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün tasarladığı millet anlayışında etnik unsurlar ile civic (sivil)- territoryal

[64] Recep Peker, **İnkılap Dersleri**, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1984, s. 74
[65] Mahmut Esat Bozkurt, " Türk Milliyetçiliği", **Milliyetçilik Nedir, Ne Değildir?,** der. Ahmet Köklügiller, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s. 70
[66] Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Elyazıları'ndan** (der.) Ahmet Köklügiller, a.g.e., s. 52

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

unsurların iç içe geçtiği gözlemlenmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi; resmi milliyetçilik etnik ve civic (sivil) milliyetçilik arasında "gri" bir ton taşımaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk; millet tanımına uygun olarak Türk milletini de "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir[67]" şeklinde betimlemiştir. "Türk dili, Türk Milleti'nin kalbidir[68]" söylemi ile de etno-kültürel bir söylem geliştiren Atatürk; "bugünkü Türk Milleti, varlığı için bugünkü yurdundan memnunudur[69]" argümanı ile de hem Turancı eğilimlere bir set çekmiş hem de civic (sivil)-territoryal bir milliyetçilik anlayışını savunmuştur.

Türk Tarih Tezi ile paralel bir anlayışı paylaşan Atatürk; "Türkler'in Kökeni" konusunda şunları ifade etmiştir[70].(….) " Çünkü Türkler'in Mezopotamya ve Mısır vadilerinden başlayarak bilinen tarihten önce Orta Asya, Rusya, Kafkasya, Anadolu, dünkü ve bugünkü Yunanistan, Girit, Romalılar'dan önce Orta İtalya, velhasıl Akdeniz kıyılarına kadar yayılıp yerleşmiş ve bu başka iklimlerin etkisi altında, başka başka ırktan insanlarla binlerce yıl yaşamış, kaynaşmış olan bu kadar eski ve bu kadar büyük bir insan topluluğunun bugünkü çocuklarının tam anlamı ile birbirlerine benzemeleri mümkün müdür?"

Mustafa Kemal Atatürk; millet, Türk Milleti, yurt, Türkler'in kökeni gibi konular hakkında verdiği bilgilerden sonra; millet anlayışının ideolojik altyapısını oluşturan Türk milliyetçiliğini şu şekilde tanımlamıştır[71]:"Türk milliyetçiliği ilerleme ve gelişme yolunda ve uluslar arası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla bir ahenkte görülmekle beraber Türk sosyal topluluğunun özel karakterini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktadır.

Resmi (Kemalist) Milliyetçilik, her şeyden önce bir millet inşa milliyetçiliğidir. Milliyetçiliği oluşturan bütün bileşenler yepyeni bir ulus-devlet kurmak için harekete geçirilmiştir. Kısaca; ortak dil, ortak tarih, ortak kültür nosyonları ile ifadesini bulan millet anlayışına dayanan resmi (Kemalist) milliyetçiliğin yukarıda anlatıldığı gibi en önemli özelliği etnik ve kültürel bileşenleri ön plana çıkartan Doğulu milliyetçilik ile civic (sivil)-territoryal (yurttaşlık bağına dayanan) Batı tipi bir milliyetçilik anlayışı arasında sıkışmış olmasıdır. Bu durum

[67] Ahmet Köklügiller(der.), a.g.e., s. 53
[68] Ahmet Köklügiller(der.), a.g.e. ,s. 53
[69] Ahmet Köklügiiler(der.), a.g.e., s. 53
[70] Ahmet Köklügiller(der.), a.g.e., s. 54
[71] Ahmet Köklügiller (der.), a.g.e., s. 56

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

rejimin, özellikle II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle, İtalya ve Almanya'da iktidarda bulunan faşist tek parti rejimlerinden etkilenen gruplar ile arasına hem bir mesafe koyması hem de bağını koparmaması ile de açıklanabilir. Bunun en açık örneği, 3 Mayıs 1944'te "gayri-resmi milliyetçilik" olarak da adlandırılabilecek bir anlayışı savunan bir grubun yargılanmasıdır.

Aşağıda belirtilecek olan milliyetçilik akımları ile ilişki içerisinde olan " 3 Mayıs Milliyetçiliği", ırkçı öğeler içermesi (Hüseyin Nihal Atsız ve çevresi), dini referansları ön plana alması (Osman Yüksek Serdengeçti ve çevresi) gibi açılardan resmi milliyetçilikten ayrılır. İslami referanslar ile milliyetçiliğin bir sentezini yapmaya çalışmış olan (Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız) ve *Serdengeçti* adlı bir dergi çıkarmış olan Osman Yüksel Serdengeçti 3 Mayıs yargılamaları hakkında şunları kaleme almıştır[72]: "3 Mayıs 1944 bir bahar sabahı, milli neşidelerin, milli destanların söylendiği, meçhul şehidin yükseldiği meydanları kendi malum maksatları için kullanmak , iman kalelerini devirmek, Ulus Meydanı'nı Kızıl Meydan'a çevirmek isteyenlere karşı geldiler…." Türk milliyetçilerini devlete, nizama, kanuna karşı gelmekle itham eden bu adamlar, bizzat kendileri kanun üstü konuşarak mahkemelerden evvel hüküm vererek, kanunu da nizamı da insafsızca çiğnediler…" Yabancı diyince tüyleri diken diken olan Türk milliyetçilerini yabancı parmağı ile harekete geçen insanlarmış gibi gösterdiler".

Türkiye'de resmi milliyetçiliğe alternatif olarak ortaya çıkan milliyetçilik türlerinin ayrıntılarına girilmeden önce ikisi arasındaki temel farkın modernist ve gelenekçi ayrımına dayandığının belirtilmesi gerekmektedir[73]. Modernist grubu oluşturan Kemalistler Anadolu Türklüğüne dayalı bir milletleşme sürecini savunurken, Latin Alfabesinin kabulüne olumlu bir şekilde yaklaşmışlar ve dilin sadeleştirilmesi bakımından, Arapça ve Farsça kökenli kelimelere karşı çıkılmış ve eski ve yeni türetilmiş Türkçe kelimelere taraftar kalınmıştır. Gelenekçiler grubunu ise Türkçüler ve İslamcılar oluşturmakta ve her ikisinin de kimlik ve dil talepleri birbirlerinden farklılaşmaktadır. Türkçüler, dış Türkler'i de kapsayan yayılmacı bir milliyetçilik anlayışını savunurken, alfabe bağlamında değişken bir tutum takınmaktadır. Dilin sadeleştirilmesi bakımından dış Türkler tarafından kullanılan

[72] Osman Yüksel Serdengeçti, **Bütün Eserleri**, Cilt: 1, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2006, s. 98
[73] Yılmaz Bingöl, " Kimlik Tartışmaları Işığında Türk Dil Politikası", **Ankara SBF Dergisi**, 59/1, s. 31

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli kelimelere taraftar olunmakla birlikte, batı kökenli kelimelere karşı negatif bir tutum içerisine girilmiştir. Gelenekçi grubun ikinci ayağını oluşturan İslamcılar ise; Türkçüler ve Kemalistler'e zıt bir şekilde İslamlaşmayı ve ümmetleşmeyi savunmuşlardır. Alfabe konusunda Arap alfabesinden yana bir tutum takınan İslamcılar; dilin sadeleştirilmesi bakımından yeni türetilen Türkçe kelimelere karşı çıkmıştır. Aynı tutum Batı kökenli kelimelere karşı da takınılmıştır.

2.3. Irkçı Milliyetçilik: Hüseyin Nihal Atsız ve Çevresi

Resmi (Kemalist) milliyetçilikle özdeşleştiği kadar ona karşı muhalif olan milliyetçi hareketlerden ilki Hüseyin Nihal Atsız, Rıza Nur ve Reha Oğuz Türkkan'ın temsil ettiği ırkçı milliyetçiliktir. Bu tür bir milliyetçilik, ırkı oluşturan unsurlara (kan, ruh vb.) atıf yapması ilke ırkçı bir nitelik taşır.

Zenofobik yönleri bulunduğu kadar anti-sosyalist tipte bir milliyetçilik olan ırkçı milliyetçiliğin temelinde Sosyal Darwinist öğeler bulunur. Sosyal Darwinizm'e göre hayat bir mücadele alanıdır ve bu mücadelede sadece kuvvetli olanlar kazanacaktır.

Hüseyin Nihal Atsız'a göre Türk ülküsü; Türk büyüklüğü ve Türk kudreti isteği ve inancıdır. Sosyal Darwinist unsurlar bu tanımda ve Hüseyin Nihal Atsız'ın diğer görüşlerinde belirginleşmektedir. Aynı doğrultuda Atsız, Türk Milleti'ni "büyüklük ülküsü" bulunan bir toplum olarak adlandırmıştır. Tüm bunlara paralel olarak Hüseyin Nihal Atsız, "cinslerin aynı gaye için mukavemet etmesi ile hayat kavgası doğduğunu , bu kavgada güçsüzlerin ezildiğini, güçlülerin yayılıp çoğaldığını belirtmiştir.

Hüseyin Nihal Atsız'ın millet, milliyetçilik, Türkçülük hakkındaki düşünceleri ırki ve soya dayalı bir nitelik taşır. Nihal Atsız "Türkçü" adı verilen kişiyi; "Türk soyunun üstünlüğüne inanmış kişi" olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Nihal Atsız Türkçülük düşüncesinin bir hareket olarak tanımlanması gerektiğini vurgulamış ve Türkçülük düşüncesinin dört kaynaktan geldiğini ifade etmiştir[74]:

1. Kökü eski olan ve Türkler'in şuur altında yüzyıllardan beri

[74] Nihal Atsız, "Türkçülük", **Orkun**, 17. Sayı, 15 Haziran 1963

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yaşayan milliyetçilik,

2. Tanzimat'tan sonra Avrupa'daki milliyetçiliklere benzeyen halkçı bir hareket,
3. Devletimizin içindeki yabancı unsurların ihaneti dolayısıyla doğan tepki,
4. Türkler'in iki yüz yıldan beri çektikleri büyük sıkıntılar.

Nihal Atsız, Ziya Gökalp'in aksine Turancılığı Türkçülüğün kısa vadedeki siyasal amacı olarak tanımlamıştır. Millet ise, bağımsız yurdu olan teşkilatlı bir topluluktur. Türk Milleti; Türk kökünden gelenler ile Türk kökünden gelmiş olanlar kadar Türkleşmiş kimselerden meydana gelen topluluktur[75]. Politik yelpazenin sağındaki düşünceyi de milliyetçilik ekseninde yorumlayan Hüseyin Nihal Atsız'a göre dincilik ve ümmetçilik; Türkçülüğü ikinci plana ittikleri için milliyetçiliğe karşıdır. Ayrıca; İslam enternasyonali düşüncesinde olmalarından dolayı da politik yelpazenin solunda yer almaktadırlar.

Dil konusunda; yabancı sözcüklerin dili zenginleştirmeyeceğini belirten Atsız, dildeki üstünlüğün milli benliği kuvvetlendireceği görüşündedir. Türkçe'nin "melez bir dil" olduğunu belirten Atsız, dili Türkçeleştirmek gerektiğini vurgular. Aynı doğrultuda milliyeti "kan" unsuru ile eklemleyen Atsız'a göre ; dil bakımından Türkçe'yi benimseyen ancak kan bakımından farklı olan bireyler ve gruplar "Türkümsü'dür"[76].

Türk olmak için "kan" unsurunu ön plana yerleştiren Atsız'a göre, Türklük'ün bileşenleri sırasıyla şu şekildedir[77]: 1- Kan, 2- Dil, 3- Ülkü birliği. Türk Tarih Tezi'ni de eleştiren Atsız, ileride şartlar hazır olunca mevcut partilerden birinin Türkçü bir parti haline geleceğini ve Türkçü bir parti kurulursa, Türkçülük'ün o zaman siyasileşeceğini ifade etmiştir.Atsız'ın öngörüsü, siyasi parti-düşünce etkileşimi ile demokrasi ilişkisini vurgulaması bakımından ilginçtir.

Nihal Atsız, primordialist (ilkçi) yaklaşım ile etkileşim bağlamında üzerinde durulması gereken bir figürdür. Yukarıda belirtildiği gibi primordialist (ilkçi) yaklaşım; biyolojik, kültürel ve doğalcı öğelerin birleşiminden oluşmaktadır. Nihal

[75] Nihal Atsız, " Türk Irkı= Türk Milleti", **Orhun,** 9. Sayı, 16 Temmuz 1934
[76] Atsız, **Orhun,** a.g.m.
[77] Atsız, **Orhun,** a.g.m.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Atsız da kaleme aldığı yazılarında ırk, kan gibi unsurları ön plana çıkarmış ayrıca; *Bozkurtların Ölümü, Bozkurtlar Diriliyor* gibi eserleri ile de mitolojik- tarihsel değerleri vurgulayan söylemleri ile de düşüncesini pekiştirmiştir. Kısaca Nihal Atsız için, primordialist yaklaşımın Türk milliyetçiliğindeki temsilcisi adlandırması yapılabilir.

İkinci Dünya Savaşı Türkçülüğü olarak da adlandırılan biyolojik (ırkçı) akımın önde gelen isimlerinden bir diğeri Reha Oğuz Türkkan'dır. Reha Oğuz Türkkan'ın Türkçülük düşüncelerinde esas noktayı ırk oluşturur. Türkkan'a göre "tarihin ve tekamülün amili" ırktır. Türkan bu görüşlerine paralel olarak, Türkler'in dünyada geri kalmasının nedenlerini de ırksal bozulmaya bağlamıştır. Irk ve kan özelliklerinin veraset yoluyla kuşaklar boyunca iletilerek oluştuğunu savunan Türkkan' a göre, en üstün ırkı Türkler oluşturmaktadır. Türkkan'ın savunduğu ırkçı düşüncenin özellikleri genel olarak şu şekildedir[78]:

1. En üstün ırkın Türk uruğu, onun içinde de Türk Milleti'ni görmek,
2. Türk kanı taşımayan unsurları milli sınırlar dışına atmak,
3. Öz Türk kanından olmayanlara Türk Milleti'nin tefekküründe, hayatında ve idaresinde yer vermemek

Türkkan'ın Türkçülük görüşünü oluşturan diğer unsurlar, "savaş yanlılığı", "kuvvetli ve otoriter devlet anlayışı ", "köycülük" ve "anti-komünizm"dir. Anti-komünizm; biyolojik milliyetçilikten başlayıp ülkücülüğe dek Türk milliyetçiliği düşüncesinin daimi bir düşünce pratiği olmuştur.

Biyolojik (ırkçı) milliyetçilik, dışlayıcı, zenofobik, Sosyal Darwinist unsurları içerisinde barındıran "aşırı" etnik bir milliyetçiliktir. Bu olgu Nihal Atsız ve Reha Oğuz Türkkan'da iyice belirginleşmektedir. Aynı zamanda genişleme, büyüme ve yayılma heveslerinin bir sonucu olarak da militarizme verilen önem belirgindir. İkinci Dünya Savaşı milliyetçiliği olarak da adlandırılabilecek olan biyolojik milliyetçilik, Almanya ve İtalya'daki tek parti faşist milliyetçiliğinden etkilenmiştir. Bu durum Nihal Atsız'da onay noktasına varırken, Türkkan'da red şekline bürünmüştür. Biyolojik milliyetçilik, resmi milliyetçiliğe muhalif bir tavır geliştiren

[78] Nizami Önen, "Reha Oğuz Türkan",**Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce,** Cilt 4: **Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003,s. 362

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ilk Türk milliyetçiliği olması bakımından ardından gelen diğer akımları da önemli ölçüde etkilemiştir.

2.4.Anadolucu Milliyetçilik:Nurettin Topçu ve Çevresi

Resmi milliyetçiliğe muhalif ve onu eleştirel bir bakış açısıyla yorumlayan milliyetçilik akımlarından ikincisi Anadoluculuk'tur. Dönemin, Nurettin Topçu önderliğinde çıkarılan *Hareket* dergisinin çevresinde toplanan aydınları Anadoluculuğun teorik altyapısını oluşturmuşlardır.

İsminden de anlaşılabileceği gibi milliyetçiliği sınırlı bir toprak parçası (Anadolu) temelinde yorumlayan Anadoluculuk başlarda bir kültür hareketi [79] olarak ortaya çıkmıştır. Irkçılık ve Turancılık gibi "uç" milliyetçiliklere mesafeli yaklaşan Anadoluculuk, laisist tutumundan ötürü Kemalist milliyetçiliğe de tavır almıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında milli birlik ve beraberliği arttırma yolunda resmi milliyetçilik ile uzlaşan Anadoluculuk, Kemalist reformların esas gayesi olan batılılaşmaya temkinli bir yaklaşım göstermiş ve gelenekçi-muhafazakar bir tutum takınmıştır[80].

Köy ve köycülük, Anadolucular'ın sosyo-ekonomik görüşlerinde ve milliyetçilik görüşlerinde önemli bir yer tutar. Başka bir deyişle, Anadolucu milliyetçi aynı zamanda köycüdür[81]. Türkiye nüfusunun % 75'inin köylü olduğunu vurgulayan Anadolucular, bu nedenle köy okullarına ağırlık verilmesi gerektiğini savunmuşlardır[82]. Kalkınmanın ve gelişmenin köylerden başlaması gerektiğini vurgulayan Anadolucular bu nedenle "köy-kent" formülünü ortaya atmışlardır[83]. Bu formülü ortaya atan Nusret Köymen'e göre ; Türkiye'de sanayi henüz gelişmediği için şehir sınırları içine fabrika kurulmasına izin verilmediği takdirde sanayinin köyleşmesi sağlanabilecektir[84].

Milliyetçilik, millet, yurt, milli kültür gibi kavramları territoryal bir şekilde yorumlayan Anadolucular; milli ve dini değerlerin ayrılmaz bir bütün olduklarını ve tarihi bir önemi olduğunu vurgulamışlardır. Türkler'in 1071 Malazgirt Savaşı'nda

---

[79] Mithat Atabay, " Anadoluculuk", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt 4: **Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s., 516
[80] Atabay, a.g.m., s. 518
[81] Atabay, a.g.m., s. 518
[82] Atabay, a.g.m., s. 519
[83] Atabay, a.g.m., s. 521
[84] Atabay, a.g.m., s. 521

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

galip gelmelerinin sonucunda Anadolu'ya ayak basmasını milli tarihin başlangıcı olarak yorumlarlar. Anadolucular'dan Remzi Oğuz Arık; tarih, dil, edebiyat, ahlak, din, sanat ve diğer unsurların birleşerek milleti meydana getirdiğini ifade etmiştir[85].

Türkçülüğü sınırlı bir toprak parçası temelinde yorumlayan Anadolucular, bu nedenle hem ırkçılığı hem de Turancılığı reddetmişlerdir. Anadolu merkezli bir Türk milliyetçiliğini savunan Anadolucular, Anadolu'da yaşayan Türkmen topluluklar ile Turani topluluklar arasında hem tarihsel bir kader ortaklığı bulunmadığını hem de coğrafi koşulların uzunca bir süredir tarihsel ve kültürel farklılıklar yaratması sonucunda Anadolu'da Türk topluluklarından ayrı, yeni bir millet yaratıldığını ifade etmişlerdir[86]. Irkçılık görüşünü de aynı doğrultuda eleştiren Anadolucular'ın önde gelen isimlerinden Nurettin Topçu bu konuda şunları kaleme almıştır[87]: "Türk dünyası birlik içinde kurtuluşunu ararken İslam'ın birleştirici ruhuna sığınmaktan başka yol bulamayacaktır. Irk sadece kendi varlığı ile birlik oluşturamaz. Maddi unsurların esaslı karakteri daima bölünebilmek, sonsuz parçalara ayrılabilmektir. Ruh cevherinin temel yapısı birliktir; çokluk içinde birlik yaşamaktır".

Hareket dergisinin önde gelen ideologlarından biri olan Nurettin Topçu'nun görüşleri, Anadolucu Milliyetçilik anlayışını biçimlendirmesinden ötürü önemlidir. Topçu'ya göre, Türk Milleti Orta Asya'da kaynayan Türk ırkından çıkmış ve Anadolu'da kurulmuştur[88]. İlmi adı Anadolu Türkleri Tarihi olan bu tarih ve bu millet, Türk ırkından ayrılan Oğuz boylarının Müslüman olarak Anadolu'ya yerleşmeleri ile başlamıştır[89] . Türk Milleti'ni kuran öğelerin maddi ve manevi unsurlar olduğunu belirten Topçu, maddi öğenin Anadolu coğrafyası üzerinde yaşayan çiftçi millet olduğunu, manevi öğenin ise İslam'ın bu millete sunduğu ruh ve ahlak örgüsü ve tarih abidesi olduğunu ifade etmiştir[90].

Son olarak Nurettin Topçu; Türk milliyetçiliğinin dayandığı esasları şu şekilde somutlaştırmıştır[91]: (1) Millet dini, onun ahlakını, örflerini ve kalbini yoğurmuş, Türk- İslam medeniyetine yön ve kaynak olmuş İslam dinidir. (2) Büyük

---

[85] Atabay, a.g.m., s. 528
[86] Atabay, a.g.m., s. 528
[87] Nurettin Topçu, **Milliyetçiliğimizin Esasları**, İstanbul: Emek Matbaası, 1978'den Atabay, a.g.m, s. 530
[88] Nurettin Topçu, " Milliyetçiliğimizin Esasları", der. Ahmet Köklügiller, a.g.e., s. 167
[89] Topçu, a.g.m. , der. Ahmet Köklügiller, a.g.e., s. 167
[90] Topçu, a.g.m., der. Ahmet Köklügiller, a.g.e., s. 168
[91] Topçu, a.g.m., der. Ahmet Köklügiller, a.g.e., s. 169

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

vatan Anadolu toprağıdır. (3) Soyumuz, Oğuz çocuklarının Anadolu'nun dokuz yüz yıllık tarihi içinde bu topraklarda kaynaşmalarla eriyip aslını kaybetmeyen Türk soyudur. (4) Dilimiz bu ülkede yüzyıllar içinde devam edegelen tarihi olgunlaşma içinde varlık kazanan müşahhas ve zengin Türk dilidir. (5) Devlet, büyük çoğunluğu işçi ve köylü olan kütlenin iradesini yaşatan merkeziyetçi, otoriteli devlettir. (6) İktisadi sistemimiz ruhçu sosyalist sistemdir.

Tüm bunlar göz önüne alındığında Anadolucu milliyetçiliği; territoryal bakımdan sınırlılık taşıyan, emperyalist ve yayılmacı bir amaç taşımayan, Türk-İslam sentezinin ilk habercisi olarak saymak da mümkündür. Saf- milliyetçi (bozulmamış) kültürün köylerde bulunduğunu ileri süren Anadolucular, Avrupa'daki milliyetçilik- şehirleşme ilişkisine ters bir şekilde milliyetçilik-köycülük temasını ileri sürmüşlerdir. Irkçı ve Turancı söylemlere karşı araya mesafe koyan Anadoluculuk bu bakımdan resmi milliyetçilik ile aynı noktada buluşmuş fakat çeşitli söylemler ile resmi milliyetçiliğe eleştirel bir yaklaşım geliştirmiştir.

2.5. Türk-İslam Sentezi: Osman Yüksel Serdengeçti ve İbrahim Kafesoğlu

Anadolucu milliyetçiliğin dışında resmi (Kemalist) milliyetçiliğin aşırı batılılaşmacı ve seküler tutumuna tavır alan ve bu nedenle eleştirel bir bakış açısı sergileyen akımlardan bir diğeri Türk-İslam sentezidir. Bu sentezin önde gelen isimlerinden Osman Yüksel Serdengeçti, "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız" formülasyonu ile bilinmektedir. İbrahim Kafesoğlu ise, Türk- İslam sentezi formülasyonunu gündeme getiren ilk kişidir. Bu nedenle "Türk- İslam sentezi" başlığını taşıyan bu bölümde Serdengeçti ve Kafesoğlu'nun görüşlerine yer verilecektir.

Osman Yüksel Serdengeçti, milliyetçi- muhafazakar olarak adlandırılabilecek görüşlerini 1947-1962 yılları arasında otuz üç sayısı çıkan ***Serdengeçti*** adlı dergide savunmuştur. 3 Mayıs 1944 davalarında yargılanan Osman Yüksel Serdengeçti, bu süre içinde tutuklanmış ve milliyetçi cenahın önde gelen diğer iki ismi; Nihal Atsız ve Alparslan Türkeş ile birlikte bir süre tutuklu kalmıştır.

Milliyetçi- muhafazakar görüşlerini "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız" formülasyonu ile sistematikleştiren Serdengeçti'nin milliyetçilik görüşleri kendi deyimi ile; "Hakk'a tapan, halkı tutan, yalınkılıç bir

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

milliyetçiliktir[92]". Görüşlerinde ve kaleme aldığı şiirlerinde Mehmet Akif Ersoy'un etkisini gizlemeyen Serdengeçti, Mehmet Akif Ersoy için şunları ifade etmiştir[93]: "Onun kadar hiç kimse, cemiyetimizin, milletimizin dertlerini ele almamış, işlememiş, görmemiş, göstermemiştir.(…) Akif'i muasırlarından ayıran diğer bir husus da, hepsinden iyi Arapça, Farsça bildiği halde bugünün Türkçesi'ni dahi imrendirecek bir Türkçe ile yazması, konuşmasıdır".

Serdengeçti yazılarında İslam- Türk birleşimini savunurken diğer yandan İslam öncesi Türklüğe de atıf yapmaktan geri kalmamıştır[94]:" Yeryüzünde tek Türk Milleti, tek Türk Devletiyiz. Mete'den Milli Mücadele'de can veren son şehide kadar büyük tarihin mesuliyetini omuzlarımızda taşıyoruz".

Serdengeçti tarafından "öteki" olarak belirlenen sol , komünizm gibi ideolojiler, O'nu dönemin resmi ve biyolojik milliyetçiliğine yakınlaştırır. Örneğin; kendisinin de yargılandığı 3 Mayıs 1944 davalarını, "komünizme karşı mücadele eden gençlerin yargılanması" olarak eleştirmiş ve gayri-resmi milliyetçi görüşü meşrulaştırmaya çalışmıştır. Serdengeçti sola eleştirel bir tutum takınırken; sol cenaha ait olduğu varsayılan "kültür emperyalizmi" kavramını da kullanmıştır. Serdengeçti'ye gore; milletler zorla, kılıç kuvvetiyle yok edilemezler fakat; milletler, cemiyetler kendi benliklerini unutur, başkalarına benzemeye çalışırlarsa, taklit ettikleri, benzemeye çalıştıkları millet tarafından benzetilirler, temsil edilirler[95]. Başka bir deyişle bu süreç bir "benlik kaybı" ile sonuçlanır.

Serdengeçti'nin milliyetçilik anlayışı maneviyat temelinde şekillenmiştir. Pozitivizmin bilimi ve maddeyi ön plana çıkartan söylemine karşılık Serdengeçti, idealizmin maneviyatını ön plana yerleştirmiştir[96] : " Artık bugün maddenin en küçük parçası olan atom da parçalanmıştır. Her şeyin aslı maddedir" diyen maddeci nazariye bu keşif karşısında iflas etmiştir. Zira artık asli unsur olarak madde diye ortada bir şey kalmamıştır. Atomun keşfi, bize madde denen şeyin teksif edilmiş bir kuvvet, bir enerji olduğunu göstermiştir. Kısaca madde, ruhun kesafet peyda etmesidir".

---

[92] Serdengeçti, a.g.e., s. 29
[93] Osman Yüksel Serdengeçti, **Bütün Eserleri**, Cilt 2, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2006, s. 113
[94] Serdengeçti, a.g.e., Cilt:1, s. 32
[95] Serdengeçti, a.g.e., Cilt:1, s. 36
[96] Serdengeçti, a.g.e. , Cilt:1 , s. 113

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Osman Yüksel Serdengeçti'nin yanında, Türk- İslam işbirliğini öne çıkaran ve Türk- İslam sentezini ortaya atan İbrahim Kafesoğlu'dur. Kafesoğlu'na göre milliyetçilik; kişinin milletine sevgi ve saygı hisleriyle bağlanmasıdır[97] . Kafesoğlu milliyetçilik tanımını bu şekilde geliştirdikten sonra düşüncelerini şu şekilde sürdürmektedir: " Bizim milliyetçiliğimiz hakka, adalete saygılı, milli kültürümüzün işlenmesini gözeten, dünya medeniyetinin yücelmesine gücü yettiği ölçüde yardıma gayret eden bir düşünce tarzıdır[98]".

Kafesoğlu Türk milliyetçiliğinin başkalarına zarar vermeyen bir düşünce biçimi ve hareket tarzı olduğunu din ve ırk üzerinden açıklar. Öncelikle Kafesoğlu'na göre Türk milliyetçiliği hiçbir zaman bir ırk, bir kan davası olmamıştır[99]. İkinci olarak; Türk milliyetçiliği bir din davası olarak da yorumlanamaz çünkü; tarihte Türkler kadar çeşitli dinlere giren başka millet yoktur[100]. Ayrıca; laiklik ilkesinin tatbikatı ilk kez Türk tarihinde görülmektedir[101] .

Dönemin milliyetçi düşünürlerinin en çok üzerinde durduğu konulardan biri olan çağdaşlaşma-gelenekçilik ikilemine/ çelişkisine nasıl bir çözüm getirilebileceği sorunu Kafesoğlu'nda da mevcuttur. Kafesoğlu sorunun her şeyden önce çağdaşlaşma ve Avrupalılaşmanın aynı olgularmış gibi yorumlanmasından kaynaklandığını belirtir.

Oysa; ikisi de birbirinden tamamıyla farklıdır. Avrupalılaşma; Avrupalı gibi yaşamak, Avrupalı'nın inanç ve örflerine intibak etmek, adetlerine uymak, hayat telakkilerinde Avrupalılar'ı takip etmek manasına gelir[102]. Avrupalılaşmayı bu şekilde tanımladıktan sonra çağdaşlaşmış toplum hakkında şunları belirtir: " Hangi din veya mezhebe mensup bulunursa bulunsun, örf ve gelenekleri ne olursa olsun, hangi dili konuşursa konuşsun, müsbet ilme değer veren, insan haklarına saygı gösteren, demokrasiye inanan, hakka hürmet duygusu ile devlet nizamını aksaksız, kanunları eksiksiz tatbik eden bir topluluk Avrupa medeniyetine girmiş, Batılı cemiyet payesine ulaşmıştır[103]. Türk – İslam sentezini ise Grek ve Sami düşünce sistemlerinin bir bileşimi olarak yorumlayan Kafesoğlu'na göre; "beşeriyete yön veren iki tefekkür sistemi" arasında bağlantı kurmak gibi büyük

[97] İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri**, Birinci Basım, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970, s. 9
[98] Kafesoğlu, a.g.e., s. 15
[99] Kafesoğlu, a.g.e., s. 15
[100] Kafesoğlu, a.g.e., s. 15
[101] Kafesoğlu, a.g.e., s. 15
[102] Kafesoğlu, a.g.e., s. 40
[103] Kafesoğlu, a.g.e., s. 41

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

tarihi vazife Türk tefekkürüne düşmüştür[104]. Böylece Türk düşüncesi bir taraftan insana kendi kendini idare etme yetkisi veren Tanrı ve insan-üstü oluşuna nisbetle beşeri vasıfları daha belirli ve salahiyetleri sınırlı din mümessili telakkileri, bir taraftan da çıplak maddilik derekesine düşmeyen gerçekçiliğiyle muvazeneli bir düşünce tarzı olarak , insanlığı hakiki saadete götüren akıl- maneviyat dengesini sağlamıştır[105]. İslami gelenekler ile eski Türk gelenekleri arasında bir bağlantı kuran Kafesoğlu, "cihadı" bu anlamda örnek olarak sunar[106].

Türk milliyetçiliğine "kültürel" bir bakış açısı ile yaklaşan Kafesoğlu "negatif prensipler" ve "pozitif prensipler "olarak ikili bir ayrım geliştirmiştir. Negatif prensipler bağlamında Türk milliyetçiliği dinci, ırkçı ve sosyalist olarak yorumlanamaz. Türk milliyetçiliğinin pozitif bileşenleri ise Türkçe, din (İslam), tarih şuuru, seciye ve ahlak, ferdi hukuk , şahsiyet, milli iktisat anlayışı ve demokrasidir.

Türk- İslam sentezi veya Türklük ve İslam arasında bir ilişki, diyalog kurma arayışı Osman Yüksel Serdengeçti'de resmi (Kemalist) milliyetçiliğe eleştiri şeklinde ortaya çıkarken Kafesoğlu'nda bir uzlaşma şeklinde belirmiştir. Aynı şekilde batılılaşma sorunsalı, kadın-erkek eşitliği gibi konular Serdengeçti'de negatif bir anlam içerirken, Kafesoğlu'nda tarihten gelen bir gelenek ve bir hedeftir. Din boyutu çerçevesinde; Serdengeçti İslam'ı milliyetçiliğin olmazsa olmazı, başat unsuru olarak yorumlarken; Kafesoğlu resmi milliyetçiliğin laik tutumuna yaklaşarak, dini "milli kimliği oluşturan öğelerden biri" olarak ele almıştır. Kafesoğlu ve Serdengeçti arasındaki bir diğer fark "idol", "rol-model" olarak alınan insanlar arasında da belirginleşmiştir. Kafesoğlu, Ziya Gökalp'i yazılarında ön plana çıkartırken; Serdengeçti, İslamcı şair Mehmet Akif Ersoy'u övmüştür. Kısaca; her iki Türk milliyetçisi de Türk- İslam sentezini benimsemiş fakat formülasyonlarını oluştururken aynı noktayı (millet) farklı şekilde yorumlamışlardır.

2.6. Liberal-Muhafazakar Milliyetçilik: Mümtaz Turhan-Erol Güngör

Liberal- muhafazakar milliyetçilik; milliyetçilik ve modernleşme arasındaki ilişkiden doğan, milliyetçiliğin sağlam bir sosyo-kültürel yapıya dayanması gerektiğini vurgulayan bir düşünce biçimidir. Her şeyden önce milleti modern bir olgu olarak kabul eden liberal-muhafakazar milliyetçilik; resmi (Kemalist)

[104] Kafesoğlu, a.g.e., s. 79
[105] Kafesoğlu, a.g.e., s. 81
[106] Kafesoğlu, a.g.e., s. 5

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

milliyetçiliğin batılılaşmacı anlayışını gelenekleri arkaplana ittiği şeklinde eleştirirken, batılılaşmanın kaçınılmaz bir olgu olduğunu ifade etmiş ancak bu süreçte gelenek-modernleşme sentezinin yapılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Liberal- muhafazakar milliyetçiliğin önde gelen isimleri Mümtaz Turhan ve Erol Güngör'dür. Uzmanlık alanları sosyoloji olan Mümtaz Turhan ve Erol Güngör, batılı değerlerle geleneksel değerlerin uzlaşabileceğini ileri sürerken bu bağlamda, milli kimliğin, milli değerlerin korunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda Mümtaz Turhan'ın yorumladığı şekilde millet; "her şeyden evvel sosyolojik bir birlik, sosyal bir vakıa'dır[107] ". Millet olgusunun sosyal bir temele dayandığının altını çizen Turhan; milleti aynı zamanda "maddi ve manevi unsurları içeren kültürel bir olgu[108]" olarak da yorumlamıştır.

Milliyetçilik olgusunun çıkış noktası olan Avrupa'da millet olgusunun gelişimini inceleyen Mümtaz Turhan, millet adı verilen toplumsal birliğin iki şekilde oluştuğunu ifade etmektedir[109]:

1. Bir toplumsal grup muhtelif alanlardaki yoğun faaliyetler sonucunda önce milli kültürü yaratıp buna dayanan milli devlet kurabilir.
2. Önce bir milli devlet kurulduktan sonra milli kültür inşa edilebilir.

Milletin yukarıdaki iki yoldan biri ile oluşturulabileceğini ifade eden Turhan; kalkınma- sanayileşme ve milliyetçilik arasındaki ilişkilerin de ihmal edilmemesi gerektiğini ifade eder. Turhan'a göre; "Avrupa'da içtimai ve iktisadi bakımdan kalkınma, ilerleme ile millet olma, milli birlik ve milli kültür bütünlüğüne kavuşma cehdi arasında hiçbir fark yoktur".

Milliyetçilik ve milli kültürün Türkiye seyri bağlamında ise Turhan; Türkler'in dünyanın en büyük dini ve askeri imparatorluklarından birisini

---

[107] Mümtaz Turhan, "Atatürk İlkeleri ve Kalkınma", **Garplılaşmanın Neresindeyiz**, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1980, s.406'dan Murat Yılmaz, "Mümtaz Turhan", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce** Cilt 4: **Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 552

[108] Murat Yılmaz, a.g.m., s. 552

[109] Mümtaz Turhan, "Atatürk İlkeleri ve Kalkınma", **Garplılaşmanın Neresindeyiz**, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1980, s.405'ten Murat Yılmaz, "Mümtaz Turhan", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4: **Milliyetçilik,** İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 554

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

kurmalarına rağmen ; geniş halk kitlelerine dayanan milli bir devlet ve milli bir kültür kuramadıklarını ifade ederek tarihsel bir eksikliğe dikkat çekmektedir. Millet içindeki ilişkileri geliştiren unsurlar arasında din olgusuna dikkat çeken Turhan, inkılapçılık- din arasındaki gerilimin milli birliğe zarar verdiğini ifade etmiştir.

Batılılaşma sorunsalı çerçevesinde; Türkiye'de Tanzimat'tan beri süregelen batılılaşma hareketlerine eleştirel bir şekilde yaklaşan Turhan, Batı medeniyetinin dayandığı üç esas olduğunu belirtir[110]: a) Modern ilim, b) İlim zihniyeti, c) Demokrasi. Türkiye'de batılılaşma sorununun temelde bir kalkınma sorunu olduğunu vurgulayan Mümtaz Turhan'a göre kalkınma üç ayak üzerine oturmalıdır[111]: a) Demokrasi düzeni, b) İlim vasıtasıyla, c) Kaliteli uzmanlar yetiştirilerek. Böylece Turhan batılılaşma= kalkınma denklemini kurmuş ve kalkınmanın da ; iktisadi, sınai ve toplumsal alanlarda bir bütün olarak ve ülkenin her tarafına yayılarak gerçekleşmesi gerektiğini savunmuştur.

Erol Güngör, Mümtaz Turhan'ın asistanlığını yapmış ve Turhan'dan önemli ölçüde etkilenmiştir. Güngör; kendisini Ziya Gökalp- Mümtaz Turhan geleneği içerisine yerleştirmiş[112]; hem bu geleneği sürdürmüş hem de onlardan belli ölçülerde farklılaşmıştır. Aynı zamanda resmi (Kemalist) milliyetçilik ile de farklılaşan bir tutumu benimseyen Güngör, liberal-muhafazakar milliyetçi ekolün bir diğer ismidir.

Milliyetçiliği kültürel bazda; milli kültürü "bizzat medeniyet kaynağı haline getirmek ve cemiyeti soysuz değişmelerin açık pazar yeri halinden kurtarma hareketi[113] " olarak yorumlayan Güngör, Turhan ile aynı görüşü paylaşarak Türkiye'de batılılaşma hareketlerinin başarısız olduğunu ileri sürmüştür. Güngör'e göre; Tanzimat ve Islahat Fermanları Türkiye'yi modernleştirmek iddiasıyla batılı devletler tarafından empoze edilen birer antlaşma mahiyetindedir[114] . Güngör, pozitivist felsefeyi benimseyen inkılapçı kesimin bu doğrultuda geleneksel kültüre cephe aldığını ve halktan koptuğunu ifade etmiştir[115].

---

[110] Mümtaz Turhan, "Atatürk İlkeleri ve Kalkınma", **Garplılaşmanın Neresindeyiz**, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1980, s.457'den Murat Yılmaz, "Mümtaz Turhan", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce** Cilt 4**: Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 556

[111] Mümtaz Turhan, "Reform, Evet Ama Nasıl", **Yol,** 9 Ağustos 1962'den Murat Yılmaz a.g.m, s. 560

[112] Murat Yılmaz, "Erol Güngör", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce** Cilt 4 : **Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 650

[113] Erol Güngör, **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**, 17. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006, s. 100

[114] Güngör, a.g.e., s. 82

[115] Güngör, a.g.e., s. 35

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Ziya Gökalp'in hars- medeniyet ayrımını reddeden Güngör; medeniyeti oluşturan teknolojinin mutlaka alınması taraftarıdır. Güngör'e göre; medeniyet çeşitli kültürlerin ortak taraflarını temsil ettiğine göre, bir topluluk hem milli bir kültüre hem de ortak bir medeniyete sahip olabilir[116]. Ancak; teknoloji alınırken de milli kültürün korunması gerektiğinin altını çizen Güngör için asıl sorun; milli kültürün dış etkenlerden ziyade inkılapçılık adına tahrip edilmesidir[117]. İnkılapçıları yukarıda belirtildiği gibi , laiklik ve pozitivist düşünce noktasında takılıp kaldıkları, sanayileşme, kalkınma gibi konularda belirli bir fikir çerçevesi çizemediğinden dolayı eleştirir. Bundan dolayı kendisini muhafazakar olarak tanımlayan insanlar iktisadi alanlarda faaliyet göstermiş bu olgu da; muhafazakarlık ile sanayileşmenin birbirlerine zıt olgular olmadığını göstermiştir.

Erol Güngör; liberal bir bakış açısı ile modernleşmeyi savunurken aynı zamanda sanayileşmenin kültür yozlaşmasından ziyade belirli bir kültür değişimini zamanla ortaya çıkaracağını belirtmiş ve bu olgunun bürokrasinin gücünü zayıflatacağını ifade etmiştir. Güngör; bu düşüncelerini savunurken muhafazakar kimliğini bir kenara atmamış, modern değerler ile geleneksel unsurlar arasında bir sentez geliştirmeyi denemiştir.

Hem Erol Güngör hem Mümtaz Turhan milliyetçiliği demokratik bir felsefe içerisinde tanımlamış; liberal , insan haklarına saygılı, din ile etkileşimi dolayısı ile muhafazakar bir milliyetçilik anlayışının savunucuları olmuşlardır. Batılılaşma ve kültürel milliyetçilik hem Güngör hem Turhan için başlıca sorunsal olmuş ve hem Güngör hem Turhan Türkiye'deki batılılaşma hareketlerinin başarısız olduğu tezini ileri sürmüşlerdir. Erol Güngör bir adım daha ileri giderek, sanayileşme ve kalkınma olmadan batılılaşmanın başarısızlığa mahkum olacağını ileri sürmüş ve inkılapçıların bu olguyu görmezden gelerek hata yaptıklarını ileri sürmüştür. Bu olgu da, muhafazakarlık- iktisat etkileşimini arttırmış ve muhafazakarlık ile sanayileşmenin birbirlerine yabancı olmadığı tezini ortaya koymuştur. Sonuç olarak; hem Mümtaz Turhan hem Erol Güngör batılı değerleri benimsemiş, hedefini demokratik ve kalkınma temelli bir milliyetçilik anlayışı içerisinde formülleştirirken, geleneksel değerleri de korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan liberal- muhafazakar bir milliyetçilik anlayışı içerisinde anılmaktadır.

---

[116] Güngör, a.g.e., s. 80
[117] Güngör, a.g.e., s. 80

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2.7.Ülkücülük ve Milliyetçi Hareket Partisi

Hüseyin Nihal Atsız ileride şartlar hazır olunca mevcut partilerden biri Türkçü bir parti haline gelir veya bir Türkçü parti kurulursa, Türkçülük düşüncesinin o zaman siyasete gireceğini ifade etmişti. Bu durumun (Türkçülüğün partileşmesi) pratikteki ifadesi Milliyetçi Hareket Partisi'nin kurulması şeklinde tezahür etmiştir.

Kitleselleşmeyi amaç edinen ve bu nedenle kitle partisi görünümünde olan Milliyetçi Hareket Partisi'nin kökleri, Osman Bölükbaşı tarafından kurulan Millet Partisi'ne, sonrasında Alparslan Türkeş tarafından kurulan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne dek götürülebilir. Yukarıda belirtildiği gibi; Alparslan Türkeş 1944'te Turancılık davasında yargılanan isimlerden biridir.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin genel müfettişliğini yürüten Alparslan Türkeş, sonrasında genel başkanlığa seçilmiştir. 8-9 Şubat 1969'da Adana'da gerçekleştirilen kongrede Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin adı Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilmiş; tüzüğüne göre sembolü kırmızı zemin üzerine üç hilal[118] şeklinde kararlaştırılmıştır[119].

Milliyetçi Hareket Partisi yukarıda belirtilen milliyetçilik akımlarının (ırkçı, Türk- İslam sentezci, liberal muhafazakar, resmi milliyetçi) tamamını bünyesinde barındıran, "çoğulcu milliyetçi" bir parti görünümünü sergilemiştir. Bozkurt, üç hilal, ülkücü gibi kavramlar ile milliyetçi sembolizmi kullanan MHP daha sonra İslami bir söylemi benimsemiş, parti içinde Türk- İslam sentezine dayanan bir söylem yerleşmiş ve Atsızcılar ile Türkeşçiler'in yolu ayrılmıştır. Soner Yalçın'a göre; Atsız ve Türkeş'in ayrıldığı nokta, Türkeş ve ekibinin sosyolojik bağlamda dinin önemini kavramaları ve bu nedenle İslami motifleri ön plana çıkartmak istemeleri olmuştur[120]. Ayrılık, 1969 Kongresi sonunda gerçekleşmiş ve kongre sonunda Nihal Atsız, gazetecilere şu açıklamayı yapmıştır: *Milliyetçi Hareket Partisi'nde Allah, Tanrı'yı kovdu*[121].

---

[118] Osmanlı İmparatorluğu döneminde, kırmızı sancak, yeşil sancak ve ak sancak olmak üzere üç tür sancak bulunmaktaydı. Bunlardan kırmızı sancak, kırmızı zemin üzerine beyaz üç hilalden oluşmaktaydı. Buradaki kırmızı Türklüğü, üç hilal ise Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altındaki üç kıtayı (Asya, Avrupa ve Afrika) temsil etmekteydi.

[119] Hikmet Özdemir, " Siyasal Tarih (1960-1980)", **Türkiye Tarihi** Cilt 4: **Çağdaş Türkiye 1908-1980**, İstanbul: Cem Yayınevi, 2005, s. 257

[120] Soner Yalçın, " MHP'nin 40 yıldır bitmeyen derdi", **Hürriyet,** 24 Şubat 2008

[121] Yalçın, a.g.m.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

1917'de Kıbrıs'ta Lefkoşe'de doğan Türkeş, 1933'te Kuleli Askeri Lisesi'ne girmiş, 1936'da mezun olmuş ve 1939'da teğmen rütbesi ile orduya katılmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi Mayıs 1944'te Irkçılık- Turancılık davasında yargılanan Türkeş, 1945'te beraat etmiştir. Türkeş, sonraları bu dava hakkında şunları söylemiştir[122]: " Bu düzmece dava genç nesillerin şanlı mazileri ile öğünerek yetişmelerine engel olmuş, gençler kendi milletlerinin büyüklüğünü ruhlarında yeterince kutsallaştıramamış, memleketimizde kozmopolitlik, bobstillik, züppelik, komünizm rahat rahat yayılıp evlatlarımızı dejenere etmiştir".

Radyoda 1950'den 1955'e kadar Topyekun Savunma ve Kahramanlık hakkında konuşmalar yapan Türkeş, askerlik mesleğindeki kariyeri için Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitim görmüştür. Bu süre içerisinde George Washington Üniversitesi'nde iktisat, İngilizce kompozisyon dersleri almıştır. Tanıl Bora; Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkeş üzerinde yarattığı etkiyi "hayranlık"[123] olarak ifade etmiş ve modernleşme pratiği çerçevesinde; Kemalist milliyetçilik ile ilgili olan izdüşümünü belirtmeye çalışmıştır.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'nin önde gelen simalarından biri olan Alparslan Türkeş, bu hareketi partiler üstü ve milli birliği sağlayacak bir reform hareketi olarak yorumlamıştır. Müdahaleden sonra Milli Birlik Komitesi üyesi ve Başbakanlık Müsteşarı olmuştur. Bu süreç içerisinde kanunlaşamayan Ülkü ve Kültür Birliği Kanun Tasarısı ve kanunlaşan Devlet Planlama Teşkilatı Kanun Tasarısı Türkeş'in aracılığıyla hazırlanmıştır. Türkeş, Ülkü ve Kültür Birliği Kanun Tasarısı hakkında şunları ifade etmiştir[124]: "Birliğin gayesi, milli inkılap mefkuresini bütün millete yaymak, Türk Milleti'ni en küçük ünitelerine kadar aynı fikir ve imanda toplamak, milli şuuru çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak gayretiyle dinamik bir fikir ve ahlaka yükseltmek olacaktır".

Türkeş'in düşüncelerini anlayabilmek; Milliyetçi Hareket Partisi'nin düşünsel kökenlerini algılamak anlamına geleceğinden, düşüncelerinin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Türkeş, öncelikle Türk milliyetçiliği hakkında şunları kaleme

---

[122] Alparslan Türkeş**, 1944 Milliyetçilik Olayı**, İstanbul: Devlet Yayın Dağıtım, 1988, s. 89'dan Tanıl Bora, "Alparslan Türkeş", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce** Cilt 4: **Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 687

[123] Bora, a.g.m., s. 687

[124] Bora, a.g.m, s. 688

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

almıştır[125]: " Türk milliyetçiliği, Türk Milleti'nin kendi varlığını, meşru savunma isteğinden , meşru savunma duygusundan doğmuş bir şuur ve bir duygudur". Türkeş; böylelikle beka kaygısı temelinde şekillenen defansif bir milliyetçiliği tarif etmiş olmaktadır. Türkeş yine aynı doğrultuda; devam ederek şunları ifade etmiştir[126]: "Türk milliyetçiliği hiçbir zaman şoven olmamıştır. Hiçbir zaman başka bir milleti küçük görmek, yok etmek veyahut o millete zulüm etmek fikri ve duygusu ile alakası olmamıştır". Burada da Türkeş'in, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibi ile çerçevesi çizilen resmi (Kemalist) milliyetçiliği tarif ettiği de anlaşılabilmektedir.

Peki o zaman Türkeş ve çevresinin savunduğu Türkçülük nasıl bir Türkçülük'tür? Bunu da şu satırlarda görmek mümkündür[127]:"Türkçülük, milliyetçilik anlayışımız; manevi şuurlanmaya dayanır. Bu temel üzerinde Türklük şuuruna erişmiş, samimi olarak "Ben Türk'üm" diyen herkes Türk'tür". Kendi milliyetçilik anlayışlarının ırkçı bir milliyetçilikten farklı olduğunu savunan Türkeş-ki Atsız'dan ayrıldığı noktadır- milliyetçilik anlayışlarını akılcı, demokratik ve çağdaş olarak niteler[128] .

Türkeş; milliyetçiliğin aksine Turancılığa mesafeli yaklaşmış, Türk Birliği, Türkiyecilik ve Anadoluculuk gibi düşüncelere ve hareketlere karşı nesnel bir yaklaşım geliştirmiştir. Türkeş ayrıca; Türk Milleti'nin kutsal güç kaynaklarını sayarken şöyle bir sıralama izlemiştir[129]: Milliyetçilik, İslamiyet, Birlik ve Beraberlik. İslamiyet'i ; Türk Milleti'ni meydana getiren fertlerin yaşam felsefesine ve ahlak görüşlerine yön veren bir olgu olarak yorumlayan Türkeş; Türklük ve İslamiyet'in birbirlerine zıt varlıklar olarak görülemeyeceğini de ifade etmiştir[130].

Türkeş, Milliyetçi Hareket Partisi'nin milliyetçilik anlayışının sosyal bir temele dayandığını belirtmiş ve bu sosyal temelin ne Anglosakson kapitalizmine ne de Slav Marksizmi'ne dayanacağını belirtmiş ve "üçüncü bir yol" ile kendisini tanımlayacağını ifade etmiştir. Dile getirilen üçüncü yol ise "Dokuz Işık" formülasyonu ile kendisini belirginleştirmektedir: (Dokuz rakamının Türkler'de kutlu, uğurlu sayıldığının da altının çizilmesi gerekir) Milliyetçilik, Ülkücülük,

[125] Alparslan Türkeş, **Temel Görüşler,** İkinci Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları, Ekim 1975, s. 22
[126] Türkeş, a.g.e., s. 23
[127] Türkeş, a.g.e., s. 23
[128] Türkeş, a.g.e., s. 23
[129] Türkeş, a.g.e., ss.33-36
[130] Türkeş, a.g.e., s. 34

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Ahlakçılık, İlimcilik, Toplumculuk, Köycülük, Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik, Gelişmecilik ve Halkçılık, Endüstricilik ve Teknikçilik

Toplumcu- korporatist bir temele dayanan Dokuz Işık Doktrini, Milliyetçi Hareket Partisi'nin ideolojisini belirleyen ana unsur olmuştur. Dokuz Işık Doktrini ile, "milli demokrasi" fikrini gündeme getiren Türkeş; milli demokrasinin sınıflar toplumu yerine millete, sınıf mülkiyeti yerine de millet mülkiyetini savunduğunu dile getirerek[131] sermayenin tabana yayıldığı " millet sektörü" adı verilen sosyo-ekonomik bir toplumsal düzen kurgulamıştır. Ayrıca; korporatist bir anlayış ile parlamentoda köylü milletvekillerinin, işçi milletvekillerinin, esnaf milletvekillerinin, memur milletvekillerinin, işveren milletvekillerinin ve serbest meslek mensupları milletvekillerinin bulunması gerektiğini[132] savunur. Belirtilen altı sosyal dilimin de "Toplum Güvenliği Kurumu" bünyesinde birleştirilmesini savunmuştur[133]. Toplumcu- korporatist sisteme uygun olarak Türkeş, başkanlık sistemini de gündeme getirmiştir.

Dönemin Soğuk Savaş koşulları çerçevesinde milliyetçi yelpazedeki her görüşün ötekileştirdiği komünizm bir başka deyişle anti-komünist tavır, Türkeş'in düşüncelerinde de mevcuttur:" Komünizm bir fikirdir, fikir kaba kuvvetle bastırılamaz, bir fikir ancak kendisinden daha güçlü diğer bir fikirle yenilebilir[134]" . Ancak; Türkeş'in diğer söylemlerinde komünizmi ötekileştirici tavrından çok hasmane bir tutum sezilmektedir: "Başıboş solcu, komünisti Marksist, ne idüğü belirsiz, Türk ahlakına kasteden, kültür, sanat, fikir hareketine müsaade etmeyeceğiz[135].

Türkeş'in bir kimlik sorunu niteliği taşıyan Kürt sorunu hakkındaki görüşü, Tanıl Bora'nın belirttiği gibi; Kürtler'in farklı bir etnik kökene sahip olduğunu reddeden resmi söyleme yakındır[136]:"Bugün Anadolumuz'un doğusunda yaşayan ve Kürtçe denen suni, sonradan meydana gelmiş bir dille konuşan bu insanlarımız eğer ayrı bir soy, ayrı bir millet olsaydı, o zaman bölge insanlarının Türk'ü temsil edecek kademelere gelmemeleri için mücadele ederdik.(…)… Niçin Yapmadık? Çünkü bu

[131] Türkeş, a.g.e., s. 70
[132] Türkeş, a.g.e. , s. 72
[133] Türkeş, a.g.e., s. 75
[134] Bora, a.g.m, s. 693
[135] Bora, a.g.m., s. 693
[136] Bora, a.g.m., s. 695

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

insanlarımız su katılmadık Türk'tür".

Alparslan Türkeş'in görüşleri ile birlikte ideolojik bir taban kazanan Milliyetçi Hareket Partisi, kitleselleşmeyi kendisini başlıca hedef olarak seçmiştir. Bir kitle partisi olan MHP'nin sınıfsal kökenini, hızlı bir şekilde gelişen kapitalizm karşısında tehdit psikolojisine kapılan geleneksel orta sınıflar, köyden kente göç ederek kentlerde proleterleşen kesimler, tarımsal nüfus, küçük ve orta ölçekli sermaye kesimleri oluşturmaktaydı[137]. Ülkücü hareket olarak da kavramsallaştırılan MHP'nin milliyetçilik görüşünün, lider- teşkilat- doktrin üçlemesi ile belirginleşen kadro yapısı şu şekildedir[138]: Üst yöneticilerin sınıfsal- toplumsal karakterleri elitist bir görünüm taşır. İki ayrı gruptan oluşan üst yönetim kadrolarının ilki, Türkeş'in yanında bulunan kesim ve diğeri entelektüel ve ideolojik zenginliği yüksek olan kesim. Daha sonra bu gruba ağırlıklı olarak ticaret sermayesi içinden bazı sermaye sahipleri ile orta ve büyük toprak sahipleri de eklenmiştir.

Kemal Can'a göre milliyetçiliğin ideoloji dışı bir nosyon olarak öne çıkarılması ile milliyetçiliğin bir ideoloji olarak vurgulanması iç içe geçmiştir[139]. Bazen milliyetçilik, tüm ideolojileri etkileyen bir kavram olarak vurgulanmış, bazen de Soğuk Savaş koşulları içerisinde komünizme zıt, onunla mücadele etmesi gereken bir düşünce boyutu olarak sistematize edilmiştir.

1969 Adana Kongresi'ne dek seküler- Türkçü bir hava taşıyan ülkücülük, yukarıda belirtildiği şekilde Atsız ve çevresinin partiden ayrılması ile birlikte daha muhafazakar ve İslami tonları içerisinde barındırır hale gelmiştir. İslam ve milliyetçilik arasındaki ilişkilerde; İslam'ın Türklüğün ayrılmaz bir bileşeni olduğu vurgulanmıştır. Ülkücülüğün İslam dini ile ilişkilerinin tanımlanmasında Seyit Ahmet Arvasi'nin "Türk- İslam Ülküsü" formülasyonunun etkileri de görülmektedir. Arvasi; Kafesoğlu'nun Türk- İslam sentezi formülasyonuna karşı çıkmış ve yeni bir tez öne sürmüştür[140] . " Türk- İslam kültürüne, Türk- İslam medeniyetine bağlı Türklük şuuru ve vakarına İslam iman , ahlak, aşk ve aksiyonuna sahip, Türklüğü bedeni, İslamiyet'i ruhu bilen, devletini teknolojik hamleler ile dünyanın bir numaralı devleti yapmak özlemiyle çırpınan, dünya

[137] Kemal Can, " Ülkücü Hareketin İdeolojisi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce** Cilt 4: **Milliyetçilik**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 663
[138] Tanıl Bora ve Kemal Can, **Devlet Ocak Dergah : 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 69
[139] Can, a.g.m., s. 666
[140] Seyit Ahmet Arvasi, " Neden Türk İslam Ülküsü", **Hergün,** 22 Haziran 1978'den Can a.g.m. ,s. 676

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Türklüğü'nün İslam dünyası ve bütün mazlumların ümidi olmaya namzet bir gençlik yetiştirmekten başka çaremiz yoktur. Din ve millet zıt değerler değildir. Bu sebepten sentez, tez ile anti-tez arasında söz konusu olacağına göre Türk- İslam sentezi yerine Türk-İslam Ülküsü'nü kullanmak daha doğru olacaktır".

Kürt sorunu bağlamında ise MHP; 1960'lı yıllardan itibaren resmi ideolojinin görüşüne yakın bir düşünceyi benimsemiştir. Yukarıda Alparslan Türkeş'in görüşlerinin de etkisinin bulunduğu resmi söylem ağırlıklı yaklaşımın 1990'lı yıllarda yoğunlaşıp, 2000'li yıllara gelindiğinde, Genel Başkan Devlet Bahçeli'nin söylemlerinde civic (sivil) milliyetçiliğe yakın, vatandaş ekseninde şekillenen ılımlı bir söyleme büründüğü görülecektir.

Milliyetçi Hareket Partisi; milliyetçi düşünce açısından homojen değil; aksine çoğulcu bir nitelik taşımakta ve dönemin birbirlerinden farklı milliyetçilik düşüncelerini içinde barındırmıştır. Atsız'dan Nurettin Topçu'ya, Necip Fazıl Kısakürek'ten Erol Güngör- Mümtaz Turhan akımına dek geniş bir milliyetçilik yelpazesi Milliyetçi Hareket Partisi'nin Ülkücülük olarak da adlandırılabilecek düşünce sistematiği içerisinde yer almıştır. Başka bir deyişle MHP ve Ülkücülük; tüm milliyetçi akımları içerisinde buluşturan bir "çatı" vazifesini görmüştür. Alparslan Türkeş'in Dokuz Işık Doktrini'ne , Seyit Ahmet Arvasi'nin Türk- İslam Ülküsü'ne ev sahipliği yapmıştır. Kemal Can ve Tanıl Bora tarafından lider- teşkilat- doktrin; diğer bir tanımla ile devlet- ocak – dergah üçlemesi ile sosyal bir kimlik edinen MHP'nin yaşadığı ikilemler aynı zamanda resmi (Kemalist) milliyetçi söylemin kimliksel bazdaki ikilemini yansıtma eğilimindedir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

3. ETNO-KÜLTÜREL MİLLİYETÇİLİKTEN CİVİC(SİVİL) MİLLİYETÇİLİĞE GEÇİŞ

Türkiye 1980 askeri müdahalesi ile birlikte siyasal, sosyal, kültürel ve iktisadi bakımdan bir dönüşüm yaşamıştır. Müdahale sonrasında sağ ve sol arasında oluşan kutuplaşma sona ermiş, siyasal alanda 1980-1983 arasında askeri yönetim iktidara el koymuştur. İktisadi alanda ise, müdahaleden hemen önce alınan 24 Ocak kararları ile neo-liberal politikalara adım atılırken, ithal ikameci sanayileşmeden, ihracata yönelik büyümeye geçilmiştir. Sosyal bakımdan ise, şehirleşme hızı artmaya başlamış ve yeni sorun boyutları belirmeye başlamıştır. Türk milliyetçiliği de sayılan bu unsurlardan etkilenmiş ve gerek Avrupa Birliği üyelik süreci ve küreselleşme gibi dış koşullardan gerekse demokratikleşme ve iktisadi liberalleşme gibi iç koşullardan etkilenerek bu koşullar tarafından değişmeye zorlanmıştır.

3.1. 1980 Sonrası Siyasal Ortam

1980 Askeri Müdahalesi Türkiye'de siyasal, sosyal, kültürel , ekonomik temele bağımlı olan unsurların hızlı bir değişime uğramasını gerektirmiştir. Siyasal alanda; Türk- İslam sentezine dayanan bir söylem ön plana çıkarılırken; iktisadi alanda 24 Ocak 1980 tarihinde alınan ciddi derecedeki ekonomik önlemler ile liberal- serbest piyasacı bir düzen yerleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak tüm bunlardan önce 1980 askeri müdahalesinin arka planının incelenmesi gerekmektedir.

1975-1980 arasındaki dönemi; hükümet istikrarsızlıklarının yaşandığı bir dönem olarak tanımlamak mümkündür. Ülkede toplumsal alanda sağ ve sol kutuplaşmalara bağımlı olarak siyasal partiler de kutuplaşmışlardır. 12 Nisan 1975 günü Süleyman Demirel'in başkanlığında kurulan ve Adalet Partisi- Milli Selamet Partisi-Cumhuriyetçi Güven Partisi- Milliyetçi Hareket Partisi ve Bağımsızlar'ın koalisyonu ile oluşturulan I. Milliyetçi Cephe Hükümeti bu durumun en açık örneğidir. Hikmet Özdemir'in de belirttiği gibi; bu hükümeti bir araya getiren temel sola karşı bir cephe oluşturma gereksinimidir[141]. Milliyetçilik temelinde oluşturulan bu cephede, siyasal partiler arasında milliyetçilik bazında fikir birliği mevcut değildir. Demirel milliyetçiliği kalkınma temelinde yorumlarken, Türkeş planlı devletçiliği savunur[142]. CGP'li Turhan Feyzioğlu Atatürk Milliyetçiliği'ni savunurken, MSP'li Necmettin Erbakan milliyetçiliği Milli Görüş formülasyonu ile

[141] Özdemir, a.g.m., s. 274
[142] Özdemir, a.g.m., s. 274

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

tanımlar. Kısaca; her partinin ideolojilerine bağımlı olarak milliyetçilik tanımları farklıdır ancak; ötekileştirdikleri nokta aynıdır: Sol

1975- 1980 arasında yaşanan hükümet istikrarsızlıkları, sağ-sol kutuplaşması gibi etkenlerin yanında ekonomi alanında baş gösteren sıkıntılar da toplumsal huzursuzluğa neden olmuştur. Korkut Boratav bu bağlamda; 1977'den sonra reel ücretlerin bir gerilemeye doğru gittiğini ifade etmektedir[143]. Boratav'a göre reel ücretler; 1978'de %7, 1979'da % 13,6 gerilemiştir. [144] Nitekim; hem Özdemir hem Ahmad 24 Ocak kararlarının askeri müdahale ile olan ilişkisini vurgular.

24 Ocak 1980 tarihinde alınan iktisadi kararlar, bu tarihten itibaren Türkiye'nin hem siyasi hem iktisadi hem de sosyal yönelimini belirleyen ciddi bir adım niteliğini taşıyacaktır. Bu kararlar ile liberal- serbest piyasacı bir düzene geçilmesi amaçlanmıştır. Alınan kararlardan bazıları şu şekildedir[145]: İktisadi devlet teşekküllerinin denetimindeki bütün malların fiyatları yükseldi, sigara ve içki gibi tüketim ürünlerinin fiyatları yaklaşık %70, devlet demiryolu ücretleri %170 yükseldi, ülke batılı yatırımcılara, batılı petrol şirketlerine , batılı bankalara bütünüyle açıldı.

Tevfik Çavdar, 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte oluşturulmaya çalışılan yeni iktisadi politikaların başlıca amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır[146]: Ekonominin dış rekabete açılması, yabancı sermayenin özendirilmesi, dış satımın arttırılması, ekonomide devlet sektörünün daraltılması, özel kesimin yatırımcılığının özendirilmesi ve özgür bir piyasa sisteminin kurulması.

Görüldüğü gibi; 24 Ocak 1980 kararları Türkiye'nin dışa açılmasını, küresel ekonomiye eklemlenmesini sağlamış; İngiltere'deki Thatcher, ABD'deki Reagan'ın uygulamaya koyduğu ve deregülasyon politikaları ile şekillenen neo-liberal küreselleşmeci politikalara Türkiye de böylelikle katılmış bulunmaktaydı. Kararların bu çalışma açısından taşıdığı önem ise; civic (sivil) milliyetçiliğin temelini oluşturan liberal anlayışın öncelikle iktisadi boyutu ile topluma yansımasıdır. Diğer bir deyişle; Erol Güngör- Mümtaz Turhan akımının "kalkınmacı milliyetçilik" anlayışları dönemin milliyetçi düşüncesinin temel düsturu olma noktasındadır. 1980- 1988 arasında uygulanan ekonomi politikalarını " sermayenin karşı saldırısı" olarak

[143] Korkut Boratav, "İktisat Tarihi 1908-1980", **Türkiye Tarihi** Cilt 4: **Çağdaş Türkiye 1908-1980,** İstanbul : Cem Yayınevi, 2005, s. 370
[144] Boratav, a.g.m., s. 370
[145] Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, 3.Baskı, İstanbul: Hil Yayın, 2007, s. 459
[146] Tevfik Çavdar, **Türkiye'de Liberalizm**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1992, s. 227

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

özetleyen Korkut Boratav'a gore; kendisinin neo-liberal model olarak tanımladığı 24 Ocak kararlarının özellikleri şu şekildedir[147]: Reel devalüsyonlar ile işletilen bir döviz politikası, liberalleşmeye başlayan bir ithalat rejimi, ihracatın milli bir öncelik haline getirilmesi, temel malların çoğundaki sübvansiyonların kaldırılması…

12 Eylül 1980 askeri müdahalesi Türkiye'de yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Emir-komuta zinciri içerisinde gerçekleşen askeri müdahale tüm kuvvet komutanlarının ve üst düzey komuta kademesinin katılımı ile gerçekleşmiştir. Müdahale ile birlikte Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu kapatılmıştır. Yasama yetkileri Milli Güvenlik Konseyi'ne geçmiştir. Sıkıyönetim olarak tanımlanabilecek bu süreç içerisinde Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun faaliyetlerine son verilmiştir.

3.2. 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Milliyetçi Hareket Partisi

12 Eylül askeri müdahalesinden sonra milliyetçi düşünce de kendisini yeniden tanımlama gereği duymuştur. Öncelikle Milliyetçi Hareket partisi bağlamında durum değerlendirildiğinde; müdahalenin ülkücü tabanda "sağa yönelik, solu tasfiye eden" bir hareket olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ancak; parti aleyhinde açılan dava ve işkence iddiaları müdahaleye karşı belirli bir mesafe alınmasına neden olmuştur.

Parti aleyhinde açılan dava sırasında parti içerisinde bu süreç temelinde Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkan Yardımcısı Agah Oktay Güner'in "fikri iktidarda, kendisi zinda " sözü damgasını vurmuştur. Agah Oktay Güner mahkemede bu sözü şu şekilde ifadelendirmiştir: "Eğer MHP'nin Meclis kürsüsünde ifade ettiği , yurdun anarşiden kurtarılabilmesi için çıkarılması gereken kanunlar parlamentodan çıksaydı, 12 Eylül müdahalesine ihtiyaç kalmayacaktı.(..)12 Eylül'den sonra kurulan hükümet döneminde, bizim siyasi fikirlerimizin büyük bir bölümü de uygulama şansına kavuşmuştur"[148]. Aynı süreç içerisinde MHP'nin kendisini savunurken kullandığı argümanlardan bir diğeri ise milli refleks tezidir.

---

[147] Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005**, 10. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006, s. 149

[148] **MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası/ Sorgu- A.. Oktay Güner, S.Somıuncuoğlu, A. Er**, Mayaş Yayınları, Ankara, 1982, s.21'den, Tanıl Bora ve Kemal Can, a.g.e., s. 126

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Milliyetçi Hareket Partisi 1980 askeri müdahalesinden sonra düşünsel bağlamda bir bunalım dönemi geçirmiştir. Ancak bu zaman dilimi içinde ülkücü hareket/ MHP öncelikle İslam ile etkileşime geçmiş; bu dönem içerisinde önceden belirtilen Türk-İslam Sentezi, Türk- İslam Ülküsü gibi söylemler yeniden ön plana çıkmıştır. Kemal Can ve Tanıl Bora'ya göre de 12 Eylül sonrasında ülkücü hareketin ideolojisinde ana eksen İslamlaşma olmuştur. Ülkücü hareketin İslamlaşma sürecine girmesinin en önemli nedenlerinden biri , devlet ile araya mesafe koyma ihtiyacının bir ürünüdür. Ancak; İslami ideolojiye sahip gruplar ülkücü hareketi, hem siyasal geçmişi hem de uygulayımı bakımından İslam ile bağdaşmaz görmekteydiler.

1980- 1990 arasında ülkücü söylemi etkileyen gelişmelerden bir diğeri Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Türki Cumhuriyetler'in bağımsızlıklarına kavuşma sürecidir. Sovyetler Birliği'nin yıkılması milliyetçiliği genel olarak iki şekilde etkilemiştir: 1- Soğuk Savaş dönemi içerisinde milliyetçilik tarafından ötekileştirilen komünizm çökmüştür. 2- Sovyetler Birliği'nin yıkılışı ile beraber Türki Cumhuriyetler bağımsızlıklarını elde etmişlerdir.

Türki Cumhuriyetler'in bağımsızlıklarını elde etmeleri ülkücü harekette Turan hayallerini canlandırıcı bir rol oynamıştır. Kemal Can ve Tanıl Bora'ya göre de Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri'nde milliyetçi hareketlerin canlanması bu olguyu besleyen bir öğe durumuna getirmiştir[149]. Örneğin MHP'nin önde gelen isimlerinden Nevzat Kösoğlu bu gelişme karşısında, "Türk tarihinin nihai düşüş noktasından yükselişe doğru döndüğünü belirttikten sonra; yıllarca Turancılık ithamıyla şereflenenlere elli yıl öncesinin kavramları ve heyecanlarına takılmadan değişen dünya ile birlikte Türk dünyasının meselelerini her an tazelenen idraklerle yeniden ele almaya hazır olup olmadıkları[150]" sorusunu yöneltmiştir.

1990-2000 arası dönem içerisinde ise üç önemli gelişme Milliyetçi Hareket Partisi'nin politikalarına yön vermiştir. 1-Laik ve Atatürkçü bir milliyetçi söylemin canlanması, 2- Türkeş'in vefatı, 3- 1999 seçimlerinde MHP'nin tarihindeki en yüksek oy oranına ulaşması

Öncelikle; Milliyetçi Hareket Partisi'nin resmi (Kemalist) milliyetçiliğe yakınlaşmasında İslamcı grupların partiden ayrılması önemli bir rol oynamıştır.

[149] Tanıl Bora ve Kemal Can, a.g.e., s. 513
[150] Tanıl Bora ve Kemal Can, a.g.e., s. 513

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Muhsin Yazıcıoğlu'nun ön planda olduğu grup kendisini; fikirde milli, Müslüman, demokrat, Türk kimliğini esas alan, sivil ve katılımcı bir yönetimi benimseyen bir çizgi olarak tanımlamıştır[151] . Kemal Can ve Tanıl Bora'ya göre ise; bu hareketi özetleyen nitelikler İslami- popülist bir söylem ile Serdengeçti söyleminin canlandırılmasıdır[152].

Nitekim; bu ayrılık 29 Ocak 1993'te Büyük Birlik Partisi'nin kuruluşu ile birlikte resmileşmiştir. Partinin temel ilke, hedef ve sahip olduğu kimlik " Sivil İnisiyatif Programı" adı verilen beyanname ile kamuoyuna duyurulmuştur. Türk-İslam kimliği vurgusunun belirginleştiği beyannamede, sivil toplumu ön plana çıkartan, "çokluk içinde birlik" esasına dayalı anlayış ile farklılıkları tanımlayan , laikliği kurumsal bazda yorumlayan , milliyetçiliği bir üst kimlik anlayışı olarak kabul eden, demokratik bir cumhuriyet anlayışını savunan bir söylem ile karşılaşılmaktadır[153].

MHP içerisinde Türkçülüğü canlandıran diğer faktörler, Kürt sorununun Türk milliyetçiliği üzerinde yarattığı etkiler ve yukarıda belirtildiği gibi Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile beraber Pan Türkist hareketlerin canlanmasıdır. Bu dönem içerisinde Nihal Atsız'ın eserleri ülkücü camiada yeniden okunmaya başlanmış ve MHP içerisindeki Atsız hareketi yeniden canlanmıştır.

Bu süreç içerisinde MHP'nin politikalarını belirleyen diğer bir unsur Genel Başkan Alparslan Türkeş'in vefatı olmuştur. Türkeş'in 1969 ve 1970'lerde sahip olduğu düşünceler 1990'lı ve 2000'li yıllara gelindiğinde, iç ve dış koşulların da etkisiyle değişikliğe uğramışa benzemektedir. Örneğin; Türkeş 2 Mart 1993'te Amerikan Yahudi Kongresi yöneticileri ile yaptığı görüşmede İslami fundemantalizmin Türkiye'nin laik ve demokratik düzenini tehdit ettiğini, Türki Cumhuriyetler'de dinin pek önemli olmadığını belirtmiştir. Ayrıca; Türkeş 14 Ağustos 1994'te gerçekleştirdiği bir mülakatta "görüş olarak sosyal demokrasiye yakın, halkçı bir partiyiz" yorumunda bulunmuştur. Alparslan Türkeş'in ölümünden sonra yerine oğlu Tuğrul Türkeş kısa bir dönem için geçmiş; 7 Temmuz'da yapılan kongrede Devlet Bahçeli yeni genel başkan olarak seçilmiştir.

---

[151] Tanıl Bora ve Kemal Can, **Devlet ve Kuzgun 1990'lardan 2000'lere MHP,** İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 44

[152] Tanıl Bora ve Kemal Can, a.g.e. , s. 48

[153] BBP Parti Programı, http://www.belgenet.com/parti/program/bbp.html (22 Şubat 2009)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Son olarak; 1990-2000 arası dönemde Milliyetçi Hareket Partisi için büyük önem taşıyan gelişmelerden biri de 1999 genel seçimlerinde tarihinin en yüksek oy oranına ulaşılmasıdır. MHP bu seçimde % 18 oy oranı ve 130 sandalyeye yaklaşan bir temsil oranı elde etmiştir. Bu sonuç ile birlikte, MHP ekseninde çevre-merkez tartışmaları yapılmış, MHP'nin bir değişim geçirip geçirmediği sorgulanmıştır[154]. Kemal Can ve Tanıl Bora'ya göre ise oluşan durum; merkezin MHP'ye doğru kayması şeklinde özetlenebilir[155]. Ayrıca Genel Başkan Devlet Bahçeli ise bu doğrultuda; " Merkeze yaklaşmadık, merkez zaten MHP idi[156]." açıklamasında bulunmuştur.

MHP'nin 1980 askeri müdahalesinden 2000'li yıllara dek geçirdiği dönüşüm özet olarak; 1980-1990 arasında, 1980 tutuklamalarının da etkisi ile (laik) devlete İslamcı bir bakış açısı ile mesafe alınması, MHP'nin kapatılması ile birlikte; çoğu milliyetçi harekete mensup milletvekillerinin, Turgut Özal tarafından kurulan ve 1983 seçimlerinden birinci parti olarak çıkan Anavatan Partisi'ne geçmesi; Milliyetçi Çalışma Partisi'nin kurulması ve daha sonra bu partinin yeniden Milliyetçi Hareket Partisi adını alması ve 1990-2000'li yıllarda ise; Büyük Birlik Partisi'nin kurulması ile İslamcı hareketlerin partiden ayrılması ile birlikte seküler nitelikli Türkçülüğe kayış ve Türkeş'in vefatı ve tarihin en yüksek oy oranına ulaşılması olarak ifade edilebilir.

3.3. 1980 Sonrası Değişen Türk Milliyetçilikleri

Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Kara Baharı* adlı eserinde Türkiye'de 90'lı yıllarda yaşanan milliyetçi yükselişin; 1980'lerdeki toplumsal ve kültürel patlamanın bir ürünü olduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle; bu olgu bir "kimlik patlamasıdır".

Türk milliyetçiliğinin yurttaşlık temelinde şekillenen Batılı milliyetçilik tipiyle, etnik ve kültürel sembolleri ön plana çıkaran Doğulu milliyetçilik arasında bir yerde bulunduğunu belirten Tanıl Bora; 1980 sonrasında Türk milliyetçiliğinin

[154] Tanıl Bora ve Kemal Can, **Devlet ve Kuzgun 1990'lardan 2000'lere MHP**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 469

[155] Tanıl Bora ve Kemal Can, , a.g.e. , s. 470

[156] Tanıl Bora ve Kemal Can, a.g.e., s. 470

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

genel olarak iki düzlemde biçimlendiğini belirtir: Bir yandan beka sendromunu atlatmış, özgüvenli, modern ve batılı kimlikli , dışa dönük, dünyayla bütünleşmeye öncelik veren milliyetçilik diğer yanda; beka kaygısını ağırlaştıran , etno-kültürel milliyetçiliği ön plana çıkaran bir söylem.

Kuşkusuz; Tanıl Bora'nın yukarıda yaptığı ayrım; Türkiye'nin 1980'lerden sonra yaşadığı dönüşüme uygun düşmektedir. Tezde de ileri sürüleceği gibi siyasal demokratikleşme ve iktisadi liberalleşme ve Kürt sorunu gibi iç faktörler ile küreselleşme ve Avrupa Birliği'ne üyelik süreci gibi dış faktörler, Türk milliyetçiliğini "sivilleşmeye" zorlamıştır.

Genel olarak ikili bir sınıflandırma ile yola çıkan Tanıl Bora; 1980 sonrası Türk milliyetçiliklerini şu şekilde kategorize eder: (1) Batıcı Türk Milliyetçiliği, (2)Doğulu Türk Milliyetçiliği, (3) Resmi Milliyetçilik, (4) Kemalist milliyetçilik, (5)Liberal yeni-milliyetçilik, (6) Türkçü Radikal Milliyetçilik.

Kökleri Erken Cumhuriyet döneminin "muasır medeniyetler seviyesine ulaşma" amacında bulunabilecek olan Batıcı Türk milliyetçiliğinde ; adından da anlaşılabileceği gibi esas hedef batılılaşmadır. Günümüzde ise; batılılaşmanın güncel kullanımı çerçevesinde küreselleşmenin kültürel dairesi içine dahil olan bir millet profili çizilmektedir. Tanıl Bora'nın deyimi ile "batılı gibi olmak yerine bizzat batı olma inancı ve kimliği" bu milliyetçiliği nitelendirmektedir. Bu bağlamda; çeşitli kesimler tarafından iddia edilebilecek olan batı taklitçiliğine karşın Bora, bu durumu "çağın gereği" olarak yorumlar[157].

Tanıl Bora; milliyetçiliğin Doğu'daki ucunu da MÇP/MHP geleneğinin temsil ettiği radikal Türk milliyetçiliği olduğunu belirtmektedir. Bu milliyetçilik türü, yukarıda belirtilen Batıcı milliyetçiliğin aksine küreselleşmeye karşı şüpheci ve tepkici bir yaklaşımı ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda Tanıl Bora'ya göre, batılı/batıcı milliyetçiliğin milli değerleri evrenselleştirerek standartlaştırıcı niteliğine karşın; milli kimliğin tekliği hususunda ısrarcı bir davranış sergilemek, Doğulu milliyetçiliğin evrensel bir tepkisidir. Örnek olarak; MHP çizgisi etnik ve kültürel argümanları ön plana çıkararak küreselleşmeye karşı muhafazakar bir tepki vermiştir.

[157] Tanıl Bora, **Milliyetçiliğin Kara Baharı**, 1. Baskı, İstanbul: Birikim Yayınları, 1995, s. 79

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Tanıl Bora; bu iki milliyetçiliği birbirlerinden ayırırken temel kriterin milli özgüven duygusu ile milli beka kaygısı arasındaki gerilim olduğunu belirtir[158]. Bora'ya göre batıcı milliyetçilik , 80'ler ve 90'lar dönemindeki özgüven esintisinin izlerini taşımakta, milli çıkar ile globalleşmeyi uzlaştırmaktadır. Doğulu milliyetçilik ise, milli beka kaygısını dramatikleştirerek kullanmakta olan reaksiyoner bir akımdır.

1980 ve 1990'lı yıllar ile birlikte gündeme yerleşen milliyetçiliklerden bir diğeri ulusalcılık/Kemalist ulusçuluktur. Düşünsel kökleri 1970'li yılların *Yön* dergisi çevresinde toplanan; anti-emperyalist anlayışa sahip gruba dek götürülebilir.1970'li yıllarda sosyalist hareketler ile etkileşim içerisine giren bu anlayış, bu dönem içerisinde özel sektöre karşı mesafeli tutuma sahip olma ve kamulaştırma düşünceleri ile kendi kimliğini oluşturmaya çalışmıştır. Milli Demokratik Devrim tezini işleyen bu anlayış, genellikle sol tandansları içerisinde barındırır. Günümüzde ise; sosyal demokrat kesim tarafından benimsenen bu anlayış; laisist/ seküler niteliği ve Kemalist anlayışı benimsemesi ile resmi milliyetçiliğe yakınlaşmaktadır. Bu bağlamda; millet ve ulus kavramları arasındaki nüans farklılıkları; radikal milliyetçilik ile ulusalcılık arasındaki farkı belirtmek için sıkça dile getirilmektedir. Ayrıca; Kemalist ulusçuluk laik tutumu ile resmi milliyetçiliğe yakınlaşırken, modernist içeriği ile de liberal milliyetçiliğe yakınlaşmaktadır.

1980 ve 1990'lı yıllardan sonra sahneye çıkan milliyetçilik türlerinden bir diğeri liberal milliyetçiliktir. Kökleri batıcı milliyetçilikte de bulunabilecek olan liberal milliyetçilik; kalkınma-gelişme temelli bir yaklaşımdır. 1980'lerden sonra uygulamaya konan; neo-liberal ekonomi politikaları çerçevesinde , dışa açılmacı, ihracatı arttırıcı politikalar ve en önemlisi dünya çapında yaşanan küreselleşme süreci liberal milliyetçiliği üreten iktisadi ve sosyal faktörlerdir. Kalkınma temelli milliyetçi yaklaşım olarak da adlandırılabilecek olan liberal milliyetçi söylem; milliyetçiliği insan hakları, özgürlük, demokrasi gibi batı eksenli kavramlar ile tanımlar.

Son olarak Tanıl Bora; Türkçü radikal milliyetçilik ve İslamcılık'taki milliyetçilik olarak ikili bir tasnif daha gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda Tanıl Bora, radikal(Türkçü-Turancı) Türk milliyetçiliğini, resmi milliyetçiliğin "sapkın" bir kolu olarak nitelemekte ve böylelikle "öz" olarak resmi milliyetçilik ile olan bağını

[158] Bora, a.g.e., s. 75

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ifadelendirmektedir. Ancak; vatan bağlamında geniş bir coğrafyayı amaçlaması ve kucaklaması ile birlikte resmi milliyetçiliğin Misak-ı Milli çizgisinden ayrılır. Tanıl Bora'nın ifade ettiği şekilde; radikal milliyetçiliğin resmi milliyetçilikten ayrıldığı bir diğer nokta din algısıdır. Bora'ya göre; radikal milliyetçi akım İslam'ı dışlamamış; onu kendi kimliğini oluşturan unsurlardan birisi haline getirmiştir[159].

Sonuç olarak; yukarıdaki çeşitlemeler ile birlikte Türk milliyetçiliğinin 1980 sonrası durumu özetlendiğinde şu sonuçlara varılabilir: 1- 1980 öncesi gibi 1980 sonrasında da Türk milliyetçiliği çoğulcu bir görünüm sergilemiştir. 2- 1980 öncesi gibi 1980 sonrasındaki Türk milliyetçilikleri de iç ve dış faktörlerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Siyasal demokratikleşme ve iktisadi liberalleşme ve Kürt sorunu gibi iç faktörler ile küreselleşme ve Avrupa Birliği'ne üyelik gibi dış faktörler Türk milliyetçiliklerini de etkilemiş ; kimisi dış faktörlere karşı eleştirel-tepkisel (ulusalcılık ve radikal milliyetçilik) bir tutum takınmış; kimisi benimseyici ve araçsalcı (liberal- batıcı milliyetçilik) bir davranış sergilemiştir. Aslında Türk milliyetçiliklerinin farklılaştığı temel noktanın da bu iç ve dış eksen olduğu söylenebilir.

3.4. Türk Milliyetçiliğini Değişime Zorlayan Faktörler

3.4.1. Dış Faktörler

Küreselleşme/ globalleşme kavramı 80'li yılların ortalarından itibaren üretilen neo-liberal ekonomi politikalarının siyasal, sosyal, iktisadi ve kültürel yansımasıdır. Başka bir deyişle; bilişim çağına giren bir dünyada, bilginin hızlanması ve değerinin artması, sermaye hareketlerinin hızlanması sonucunda toplumların yakınlaşması, telekomünikasyon ve ulaşımda görülen ilerlemeler küreselleşme olgusunu da beraberinde getirmiştir. Böylelikle; bilgi, sermaye ve iletişim sınır tanımaz bir konuma gelmiştir. Bu bağlamda küreselleşme kısaca; uluslar arası ticaretin yaygınlaşması, emek ve sermaye hareketlerinin hızlanması, teknolojideki hızlı değişim sonucunda ülkelerin ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel açıdan birbirlerine yakınlaşması olarak tanımlanabilir[160].

[159] Bora, a.g.e., s. 122
[160] Coşkun Can Aktan, "Globalleşme Kavramı", Ekonomik Kriz ve Türkiye, 1999, Ankara: TOSYOV Yayınları, http://www.canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/kavram.htm (24 Mart 2009)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Küreselleşeme kavramını ilk ortaya atan sosyologlardan biri olan Roland Robertson'a göre İkinci Dünya Savaşı, Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin ortaya çıkışı, ulus aşırı/ ulus ötesi kurumların çoğalması küreselleşme sürecini doğuran etkenler olmuşlardır[161]. Küreselleşme formülasyonunu "küresel alan" tezi ile savunan Robertson dört bileşenin küresel alanı oluşturduğunu ifade etmektedir[162]: (1) Ulus-devletler, (2) Bireyler, (3) Uluslar arası ilişkiler sistemi, (4) İnsanlık

Yukarıdaki dört olgu tarafından gerilimli bir süreç olarak çerçevelenen küreselleşme genel olarak; ulaşım, iletişim, bilişim alanındaki teknolojik gelişmeler; bu olguya neden olan sermayenin küreselleşmesi gibi etkenler tarafından yoğrulmuştur ve bu bağlamda "çok yüzlüdür". Küreselleşmenin iktisadi ve sosyo-kültürel boyutları çok yüzlülüğünü ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik küreselleşme üretim ve finansal faaliyetlerin küreselleşmesini kapsarken, sosyo-kültürel küreselleşme; demokrasi, insan hakları, piyasa ekonomisi gibi olguları ön plana çıkarmakta, tüketimi "tektipleştirerek" ülkeleri ve toplumları birbirlerine yakınlaştırmaktadır.

Coşkun Can Aktan'a göre; 1987 ile 1997 arasındaki dönemde küreselleşme eğilimi artışa geçmiştir. Bu bağlamda; düşük gelirli ülkelerde ithalat ve ihracat hacminin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya oranı 1987'de %7 iken , 1997 yılında bu oran % 8.4 olarak gerçekleşmiştir[163].

Görüldüğü gibi küreselleşme; ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yönden 1980'li yıllardan sonra dünyayı etkisi altına almış ancak beraberinde çeşitli riskleri de getirmiştir. Öncelikle küreselleşme sürecinde ortaya çıkan risklerin kökeninde Fuat Keyman'ın da belirttiği gibi; modern dönemin rasyonalite ile hakim olunan yapısının aksine bir belirsizlik durumu bulunmaktadır[164]. Belirsizlik durumunun kökeninde ise ulus-devletlerin ve milliyetçiliğin güç kaybı yer almaktadır.

Küreselleşme sürecinde çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisinde hakim rol oynamaya başlamaları; İMF, Dünya Bankası, NATO gibi kuruluşların dünya

---

[161] Roland Robertson, **Küreselleşme**, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s. 23
[162] Robertson, a.g.e., s. 48
[163] Coşkun Can Aktan, "Globalleşmenin Boyutları", a.g.e., http://canaktan.org/yeni-trendler/globallesme/ boyutlar.htm (25 Mart 2009)
[164] E. Fuat Keyman, " Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı", **Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam**, der. E. Fuat Keyman ve A. Yaşar Sarıbay, Ankara: Vadi Yayınları, 1998, s. 35

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ekonomi-politiğini belirleyici duruma gelmesi ve emek ve sermaye hareketlerinin sınır tanımaması gibi etkenler ulus-devletin ve milliyetçiliğin gücünün sorgulanmasına neden olmuştur. Civic (Sivil) milliyetçilik anlayışının savunucularından Anthony D. Smtih ise millet, milliyetçilik ve ulus-devletin küresel çağda hala önemli bir rol oynayacağı kanısındadır. Smith; yurttaş milliyetçiliği ile etno-kültürel milliyetçilik arasındaki gerilime dikkat çekerken; modern milletleri yurttaşlık temelinde tanımlamıştır. Smith'e göre birey milli devlet ile etkileşimine bağlı olarak; yurttaşlık hakları ve ödevleri olan, tarafsız bürokrasi aracılığıyla modernleşen bir yurttaştır[165].Civic (Sivil) milliyetçilik bu bağlamda; etno-kültürel temelli kültürel milliyetçiliğe nazaran, belirli bir ırka, etnisiteye gönderme yapmamasından dolayı daha kapsayıcıdır. Ancak; Smith'in dikkat çektiği gibi civic (sivil) milliyetçilik de etnik milliyetçilikler kadar katı olabilir[166]. Çünkü yurttaş milliyetçilikleri, yurttaşlık ve onun faydalarının karşılığı olarak sıklıkla etnik topluluk ve bireyselliğin terk edilmesini, etnik dinin özelleşmesini ve milli devletin sınırları içindeki azınlıkların etnik kültürü ve mirasının marjinalleşmesini talep eder[167].

Savunduğu yurttaş temelli civic (sivil) milliyetçiliği bu şekilde tanımlayan Smith; milli devletin küresel bir kültür ve siyasal çoğulculuk ile yeniden tanımlandığını ve kuvvetlendirildiğini ifade etmiştir. Smith; yurttaş temelli milliyetçilik, etnik temelli milliyetçilik ve çok kültürlü milliyetçilik gibi konuları inceledikten sonra şu sonuca varır[168]: "Devletle millet arasındaki bu karşılıklı ayakta tutma durumu devam ettiği, devletler kendi güçleri ve dayanışma uğruna tarihsel kültürel cemaati kendi merkezlerine çekerken milli kimlikleri koruma ve desteklemeyi sürdürdükleri sürece milli devletler dünyadaki başlıca siyasal aktörler olarak kalmaya devam edecektir". Böylelikle ulus-devletlerin küresel bir süreçte belirli bir rol oynamaya devam edeceğini belirten Smith; milliyetçiliğin de küresel düzen rekabet halindeki devletlerin dengesi üzerine kurulu olduğu için önemini sürdüreceğini, milli kimliğin hala modern çağın gereksinimlerine yanıt verdiğini ve milletin yerleşikliğini vurgulayarak da küresel

[165] Anthony D. Smith, **Küresel Çağda Milletler ve Milliyetçilik**, çev. Derya Kömürcü, Everest Yayınları, 2002 , s. 109
[166] Anthony D. Smith, a.g.e., s. 112
[167] Anthony D. Smith, a.g.e. , s. 112

[168] Anthony D. Smith, a.g.e. **,** s. 128-129

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

çağda millet, milliyetçilik gibi olguların hala belirleyici bir rol oynadıklarını ifade etmiştir.

Fuat Keyman ise; küreselleşme sürecinin kimlikleri özgür bırakacağı tezi üzerinden radikal demokrasinin ele alınabileceğini ifade etmiştir. Keyman'a göre; globalleşme süreci modern toplum modelinin iki temel öğesini (ulus-devletler ve işçi sınıfı) krize sokmuş ve bir belirsizlik durumu yaratmıştır[169]. Bu belirsizlik durumundan da ancak radikal demokrasi projesi ile kurtulunabilir. Farklılıkların tanınmasına dayalı kimlik siyasetinin karşılığı olarak radikal demokrasi iki temel unsuru içermektedir: a) Vatandaş-birey ya da sınıf temelli kimliği bütünselleştirici söylemlerin girdiği meşruiyet krizinin ortaya çıkardığı belirsizlik durumu kimlik siyasetinin tarihsel bağlamını kurar. b) Bu belirsizlik durumu içinde kimlik siyaseti hem demokratik hem de toplulukçu siyasal projelere eklemlenme niteliği gösterir. "Demokrasiyi demokratikleştirmek" amacına dayanan radikal demokrasinin nitelikleri şu şekilde ifade edilir[170]: (1) Kimlik- fark ilişkisine dayanır. (2)Devlet egemenliği söylemini sorunsallaştırır. (3) Siyasal alanı global/ulusal/yerel etkileşim eksenine doğru genişletir. (4) Sivil toplumu ön plana çıkarır. (5) Katılımcı demokrasiyi ön plana çıkarır.

Radikal demokrasi civic (sivil) milliyetçiliğe yakın görünümler sergilemesine rağmen hem devlet egemenliğini sorunsallaştırması hem de yerel kültürleri daha fazla ön plana çıkarmasından dolayı civic (sivil) milliyetçilikten ayrılır.Civic (Sivil) milliyetçilik de sonuçta; yurttaşlık bağları aracılığı ile devletsel ilişkileri yeniden üreten, üniter bir üst kimlik bağlaşıklığını hedefler.

Küreselleşme ve Türk milliyetçiliği arasındaki ilişkiler de Türk milliyetçiliklerinin yapısına bağlı olarak değişmektedir. Örneğin yukarıda Tanıl Bora'nın sınıflandırması çerçevesinde Türkçü milliyetçiler ve ulusalcılar küreselleşmeye mesafeli bir yaklaşım geliştirirken; liberal milliyetçiler küreselleşmeyi kaçınılmaz bir gerçek olarak kabul ederler ve milliyetçiliği de bu koşullara uygun olarak dönüştürmeyi amaçlarlar. Örneğin; Türkçü milliyetçiliğin önde gelen isimlerinden Nevzat Kösoğlu; Türk milliyetçiliğinin bu koşullar çerçevesinde yenilenme gereğine dikkat çeker. Kösoğlu'na göre; küreselleşme

[169] Keyman, a.g.m., s. 35
[170] Keyman, a.g.m., s. 46

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

sürecinde milli kültürler yıpratılmakta, milli kimlikler zayıflatılarak alt kültür ve kimlikler öne çıkartılmaya çalışılmaktadır[171]. Ayrıca; küreselleşme olgusunun bireyi ön plana çıkarması ve her türlü toplumsal, dini, ahlaki ve insani bağlardan koparmaya dönük olması da milliyetçi düşünceye zarar vermektedir. Kösoğlu, bu tehlikelere karşı alınacak önlemleri şu şekilde ifade eder[172]: (1) Büyük Türk Birliği, (2) Türk tarihini ve kültürünü korumak. (3) Türk dilini korumak. (4) Çağdaşlaşmayı sürdürmek. (5) Milli sermayeyi güçlendirmek. (6) İslam Beynelmileliyeti. (6) Milli Edebiyat.

Ulusalcı kesimin önde gelen isimlerinden biri olan Prof. Dr. Erol Manisalı ise; korumacı bir anlayış ile Nevzat Kösoğlu'nun görüşlerine yakınlaşmaktadır. Türkiye'de temel çelişkinin ulusalcılar ve küreselciler arasında bulunduğunu ifade eden Manisalı'ya göre; küreselcilerin ve ulusalcıların karşılıklı talepleri siyah ile beyaz kadar zıt özellikler taşımaktadır. Manisalı'ya göre küreselciler[173]: (1) Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin iktisadi taleplerinin her alanda karşılanmasını istiyorlar. (2) Türkiye'nin IMF, AB gibi uluslar arası kuruluşlara kurumsal olarak da bağlanmasını istiyorlar. (3) Batı'nın küreselleşme talebi Lozan'ın kazanımlarının ortadan kalkmasına, sınırlarının değişmesine, ulus-devlet kimliğinin ve sosyal devletin tasfiyesine neden olacaktır.

Küreselcilerin bu taleplerine karşılık ulusalcılar ise şu noktalara dikkat çekmektedir[174]: (1) Sosyal devlet yapısını, katılımcı demokrasiyi, çağdaş hukukun egemenliğini, üniter bir yapı içinde ulus- devlet kimliğinin korunması. (2) Atatürk devrimlerinin ve Atatürk milliyetçiliğinin korunması. (3) Ulusal iktisat politikalarının yürütülmesi. (4) Çıkar gruplarının ve sosyal sınıfların örgütlenme özgürlüklerinin sağlanması. (5) Kültürde ve dilde ulusal kimliğin korunması.

Post-modern bir dönemin başlangıcını da beraberinde getiren küreselleşme sadece iktisadi ilişkileri yeniden tanımlamakla kalmamış aynı zamanda sosyal, kültürel, siyasal etkileşimlerinde dönüşüme uğramasına neden olmuştur. İktisadi olarak dünya ekonomisinde çok uluslu şirketler önemli aktör durumuna gelirken, emek ve sermaye sınırları aşan bir ölçeğe ulaşmış, bu nedenle ulus-devletlerin gücü

[171] Nevzat Kösoğlu, **Küreselleşme ve Milli Hayat**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2002, s. 65
[172] Kösoğlu, a.g.e., s. 65-68
[173] Erol Manisalı, " Ulusalcılar ve Küreselciler Karşı Karşıya", der. Ahmet Köklügiller, a.g.e., s. 390
[174] Manisalı, a.g.m., s. 391

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

bu bağlamda sorgulanır olmuştur. Göç gibi belirleyici bir etken ile çokkültürlü bir yapıya ulaşan topluluklarda bu etkene bağlı olarak milliyetçilik de yeniden tanımlanma gereği duymuştur. Tüm bunlara paralel olarak; küreselleşme sürecinden Türk milliyetçilikleri de önemli ölçüde etkilenmiş ve bu sürece karşılık farklı tavırlar geliştirmişlerdir. Ancak; ileride belirtileceği gibi özellikle 1990'lı yılların sonlarından itibaren sivilleşme eğilimi içerisine girmiştir.

Anthony D. Smith, ulus- devlet aidiyetliğini aşan Avrupalı üstkimliğinin yaratılması açısından etno- sembolist bir anlayışla tüm Avrupa'yı kapsayan gelenekler , değerler, semboller sisteminin nereden bulunacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Bunun için Avrupa uygarlığının temelini oluşturan Yunan ve Roma mirası ile Roma hukukuna mı; Hristiyan uygarlığı ile Yahudi- Hristiyan değerler sistemine mi ; Hint- Avrupa köken mirasına mı yoksa; emperyalist geçmişe mi bakılmalı? Tüm bunlara olumsuz yanıt veren Smith; Avrupa kıtasındaki ulusları tek bir millet haline getirmeyi sağlayacak Avrupalı mitler ve semboller sistemini bulmanın zor olduğu sonucuna varmıştır.

Nitekim; Avrupa Birliği'nin kuruluşu kimlik kökenli bir anlayıştan çok ekonomik ve siyasal bir bütünleşme amacını yansıtır. Bu bağlamda; iki Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir savaşı önlemenin yolunu araştıran Avrupa'da Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın ortaya attığı fikre göre; kömür ve çeliğin üretimi ve kullanımı devletlerüstü bir kurum tarafından düzenlenmeli ve denetlenmeliydi[175]. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ; 18 Nisan 1951'de Paris'te Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un iştirakiyle bu projeyi gerçekleştirmek üzere kurulmuştur. Daha sonra Avrupa Topluluğu adını alan bu kurum, 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile birlikte Avrupa Birliği adını almıştır.

Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin temel hedefi Roma Antlaşması'nda öngörülen Ortak Pazar'ı sağlamaktı[176]. Roma Antlaşması, üye ülkeler arasında ticaret serbestisini sağlamakta ve kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin özgür dolaşım ilkesini öngörmektedir. Sonuç olarak; AB üyesi olmak için iki temel şart aranmaktadır:(1)Avrupalı olmak, (2) Demokratik olmak.

[175] Onur Öymen, **Türkiye'nin Gücü**, Beşinci Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003, s. 251
[176] Öymen, a.g.e., s. 252

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin kırk yıllık bir arkaplanı bulunmaktadır. 12 Eylül 1963'te imzalanan Ortaklık Antlaşması ile resmi süreç başlamıştır. Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Birliği'ne tam üyelik için başvurmuştur. 31 Aralık 1995'te Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Antlaşması imzalanmış, 10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de yapılan Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları zirvesinde Türkiye'nin adaylığı onaylanmıştır.

Helsinki Zirvesi ile birlikte Türkiye'nin diğer ülkeler ile aynı muameleye tutulacağı ifade edilirken, Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi'nin hazırlanması hedeflenmiştir. Türkiye için ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi tarafından onaylanmıştır. 3 Ekim 2005'te ise, Avrupa Birliği'ne Üyelik Müzakereleri Çerçeve Belgesi onaylanmıştır.

Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Avrupa Birliği tarafından yayımlanan ve Türkiye'nin üyelik sürecindeki performansını değerlendiren İlerleme Raporları'nda gözlemlenebilir. Sözü edilen İlerleme Raporları'nda ele alınan konular, Türk milliyetçiliğini sivilleşmeye zorlayan faktörler arasındadır. İlerleme Raporları'nda Türk milliyetçiliğini etkileyen başlıklar şunlardır:

1. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü,
2. İnsan hakları ve azınlıkların korunması,
3. Medeni ve Siyasal Haklar

Avrupa Birliği İlerleme Raporları demokrasi bağlamında; milletvekilliği genel seçimlerinde uygulanan yüzde 10'luk barajı eleştirmiştir. İnsan hakları ve azınlıkların korunması noktasında, Alevi kimliğine sahip insanlar hakkında; "Sünni olmayan Müslüman azınlık" ifadesi kullanılmıştır[177]. Avrupa Birliği İlerleme Raporları'nda aynı şekilde Kürt kimliğine sahip insanların karşılaştıkları sorunlar da "azınlık" kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Oysa ki; Türkiye Lozan Antlaşması'nda azınlık tabiri ile Ermeniler, Museviler ve Rumlar gibi gayrimüslimleri kabul etmiştir. Bir başka deyişle; Türkiye'de hakim söylem ile Avrupa Birliği'nin argümanı Kürt sorunu temelinde birbirleri ile çatışmaktadır. Yalnızca Kürt sorunu bağlamında değil aynı zamanda Alevi kimliğine sahip kişiler için de yukarıdaki tabir kullanılmakta ve aynı çelişki yaratılmaktadır. "Azınlık

[177] Avrupa Birliği İlerleme Raporu 2005, s. 33

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

hakları " bağlamında üzerinde durulan noktalar şu şekildedir:

1. Kürtçe dahil yabancı dillerde radyo ve televizyon yayını
2. İfade özgürlüğü
3. Anadilde eğitim
4. Din özgürlüğü

Avrupa Birliği'ne üyelik hakim söylemde bir devlet politikası olarak ifade edilmektedir. Türk milliyetçiliği bağlamında da aynı söylem benimsenmektedir. Nitekim; Milliyetçi Hareket Partisi programında, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğin bir devlet politikası olduğu, karşılıklı menfaat dengesine dayanan bir ilişki kurulması gerektiği vurgulanmış, Avrupa Birliği'ne dahil ülkelerin milli kültür, toprak bütünlüğü ve üniter yapı gibi milli duyarlılıklara gösterecekleri saygının, Avrupa Birliği- Türkiye ilişkilerini belirleyecek temel kriterler olacağı belirtilmiştir[178].

2001 Ekim'inde gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri ile düşünce ve ifade özgürlüğü, işkencenin önlenmesi, dernek kurma özgürlüğü, kadın-erkek eşitliği ve idam cezasının kaldırılması gibi alanlarda yeni hükümler gündeme gelmiştir. Bu değişikliklerden de anlaşılabileceği gibi, Avrupa Birliği tarafından talep edilen reformlar; resmi ve gayri-resmi Türk milliyetçiliklerini, yurttaş temelli bir anlayışa (sivilleşmeye) zorlamaktadır. Dikkat edilirse; belirtilen dış faktörlerden hem küreselleşme süreci hem de Avrupa Birliği; demokratikleşmeyi bir şart olarak koşmakta, bu olgu liberal- Batıcı milliyetçilikleri daha liberalleştirirken; diğer milliyetçi anlayışların da esnemelerine neden olmuştur.

3.4.2. İç Faktörler

Türkiye, 1980 askeri müdahalesinden sonraki üç yıl boyunca (1980-1983) askeri yönetim, 1983 sonrası dönemde ise, sivil yönetim tarafından idare edilmiştir. 1983 genel seçimlerinde Turgut Özal liderliğindeki ANAP, %45'lik oy oranı ile birinci parti olmuş ve tek başına iktidar olanağı kazanmıştır. ANAP iktidarı, küreselleşmenin izdüşümü olması bakımından ilgi çekicidir.

Küreselleşme; temelinde yer alan neo-liberal politikalar ile belirli bir dönüşüm gerçekleştirirken, ülkelerin siyasi, iktisadi, toplumsal yapılarını da

[178]**Milliyetçi Hareket Partisi Programı**, http://www.mhp.org.tr/ mhp_parti_programi.php?id=387, (23 Şubat 2009)

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

etkilemiştir. Bu bağlamda ANAP'ın Türkiye'deki Yeni Sağ politikaların kurucusu ve en önemli figürlerinden biri olduğu söylenebilir. Ancak; burada liberalizm, neo-liberalizm ve muhafazakarlık kavramları arasındaki farka dikkat edilmesi gerekir.

Liberalizm; yukarıda belirtildiği gibi feodal dönemin çöküşüne ve çifte devrim olarak da adlandırılan Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'nin bir ürünüdür. "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" felsefesi ile devletin piyasa üzerindeki etkilerini minimuma indirgemeyi amaçlayan liberalizm, sadece iktisadi anlamda değil, kişisel hak ve özgürlüklerin her alanda korunması amacıyla devletin gücünün sınırlandırılmasını amaçlar. Bu bağlamda liberalizmin en önemli araçları demokrasi, kuvvetler ayrılığı, serbest piyasa ve insan hakları gibi unsurlardır.

Muhafazakarlık ise, liberalizme bir tepki olarak doğmuş ve Ancien Regime'e dönüş isteğini ön plana çıkarmıştır. Muhafazakar düşüncenin en önemli kaygısı aile, din, otorite gibi geleneksel toplumsal değerlerin korunmasıdır. Toplumu, hiyerarşik bir şekilde örgütlenen bir organizma olarak yorumlayan muhafazakarlık, insanın kusurlu olduğu tezinden hareketle daima devleti ön plana çıkarır.

ANAP ise; iktidarı süresince muhafazakarlık ile neo-liberalizm arasında bir denge kurmayı amaçlamıştır. ANAP iktidarı döneminde bir yandan Kürtçe konuşma yasağı, Türk Ceza Kanunu'nun 141. , 142. ve 163. maddeleri kaldırılmış, diğer yandan ihracata yönelik bir ekonomi politikası izlenmiştir. Yayla'ya göre[179]; asıl üzerinde durulması gereken nokta ise Özal'ın Türkiye'deki egemen devlet anlayışını, araçsal devlet şeklinde yorumlamasıdır.

Turgut Özal'ın imgesinin dışavurumu ile şekillenen ANAP iktidarı, sivilleşme, demokratikleşme gibi pratikleri ön plana çıkarmaya çalışan bir anlayış izlemiş ancak; yine Özal'da şekillenen milliyetçi-muhafazakar anlayış ile çoğu zaman çelişkiye düşmüştür. Özal'ın serbest piyasa anlayışını da ön plana çıkaran bakış açısı ile birlikte dönem; Türk-İslam-piyasa üçlemesi ile tasvir edilmiştir. Bu bağlamda; Türk-İslam-piyasa üçlemesinin özgürlüksel dayanakları olan din ve vicdan özgürlüğü, girişim özgürlüğü ve fikir özgürlüğü gibi unsurlar ekonomik ve siyasal liberalleşmenin başlıca itici güçleri olmuşlardır.

[179] Attila Yayla, "Özal, Özal Reformları ve Liberalizm", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt 7: **Liberalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 585

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ANAP iktidarı süresince uygulanan ekonomi politikaları, dünya çevresinde uygulanan neo-liberal ekonomi politikalarının yansıması niteliğindedir. 24 Ocak kararları ile temelleri atılan politikalar çerçevesinde; ithal ikameci sanayileşmeden ihracata yönelik sanayileşme hamlesine geçilmiştir. Korkut Boratav'ın "sermayenin karşı saldırısı" şeklinde nitelediği dönem içerisinde, dış ticaret bağlamında dünya ekonomisiyle bütünleşme gayesi güdülürken, içeride ise serbest piyasa ekonomisi temelinde özelleştirme, deregülasyon gibi uygulamalara gidilmiş, bu uygulamaların sonucu olarak da toplumsal alanda "burjuvalaşma" ideolojisi egemen olmuştur.

Ekonomik ve sosyal alanda atılan liberal adımlara karşın siyasal alanda fikir özgürlüğü, sivilleşme (toplumsal anlamda) ve demokratikleşme dışında milliyetçi-muhafazakar bir anlayış ANAP'ın söylemini yönlendirmiştir. Türk-İslam sentezci bir anlayış ile milliyetçi bir bakış açısını ön plana çıkaran bu söylemin yanında; dünyaya açıklık söylemi zenofobik eğilimlere karşılık kalkınma temelli milliyetçi bir söylem geliştirilmiş, Türki Cumhuriyetlerle ortak bir Pazar kurulması amaçlanmış; bu söylemin bir sonucu olarak; etno-kültürel milli bir kimlik ön plana çıkarılırken, vatandaşlık temelinde şekillenen civic (sivil) bir milliyetçilik ile nominal olarak yetinilmiştir[180].

Kalkınma temelli bir milliyetçilik anlayışını benimseyen ANAP iktidarı döneminde; ifade özgürlüğü kısıtlayan TCK'nun 141, 142 ve 163. maddeleri kaldırılmış, sivil toplumu ve demokratikleşmeyi ön plana çıkartan , devleti araçsallaştıran bir anlayış geliştirilmiştir. Neo- liberal ekonomi politikalarının bir sonucu olarak da siyasal demokratikleşmenin yanında serbest piyasa düzenini başat hale getiren ihracata dönük büyüme politikaları izlenmiş ve dünya ekonomisi ile entegrasyon başlıca hedef olarak benimsenmiştir. Her ne kadar Turgut Özal tarafından kullanılan "mozaik" kavramı ile kültürel çoğulculuğu ön plana çıkartan bir anlayış su yüzüne çıkar gibi olmuşsa da döneme etno-kültürel bir milliyetçi söylem damgasını vurmuştur.

Türk milliyetçiliğini sivilleşmeye zorlayan faktörlerden sonuncusu olan Kürt Sorunu bağlamında ise; sorun genel olarak iki şekilde algılanmaktadır: Kalkınma temelli bir anlayış ve kültürel bir anlayış. Kalkınma temelli anlayış, yatırımların

[180] Tanıl Bora, "Turgut Özal", ", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt 7: **Liberalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 594

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

arttırılması, istihdam olanaklarının yükseltilmesi gibi iktisadi öğeleri ön plana çıkarırken, kültürel anlayış bağlamında kimlik vurgusu ön plana çıkarılmaktadır. Civic (Sivil) milliyetçilik ise; kültürel anlayış bağlamında alt kimlik-üst kimlik gibi tartışmalar çerçevesinde, anayasal vatandaşlık temelinde kapsayıcı-birleştirici bir çözüm önermektedir. Bu söylem, Türk ve Kürt kimliğine sahip bireylerin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı temelinde birleşen, ortak hak ve görevlere sahip bir anlayışı vurgulamaktadır.

3.5.Civic (Sivil)- Territoryal Milliyetçiliğin İki Temsilcisi: Taha Akyol ve Mümtaz'er Türköne

Civic (Sivil) milliyetçilik yukarıda belirtildiği gibi yurttaşlık esasına dayanan, geniş kapsamlı bir milliyetçilik türüdür. Anayasal vatandaşlığa dayanan milliyetçilik şeklinde de ifade edilebilecek olan civic (sivil) milliyetçiliğin etno-kültürel milliyetçiliğin aksine sistematik bir yapısı bulunmamaktadır ancak; Taha Akyol ve Mümtaz'er Türköne tarafından teorik altyapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bölüm kapsamında Türk milliyetçiliğini sivilleşmeye zorlayan kriterler çerçevesinde Taha Akyol ve Mümtaz'er Türköne'nin düşünceleri ele alınacak ve teorik bir çerçeve hazırlanacaktır.

3.5.1 Taha Akyol

1946, Yozgat doğumlu Taha Akyol İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra , 1977'de *Hergün* gazetesinde yazarlık mesleğine başlamıştır. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi öncesinde Milliyetçi Hareket Partisi yönetiminde bulunan Akyol, darbe sonrasında tutuklanmış, askeri mahkemede yargılandıktan sonra beraat etmiştir. *Yankı* dergisinde, *Tercüman* ve *Meydan* gazetelerinde çalışan Akyol son olarak ve halen *Milliyet* Gazetesi'nde çalışmakta ve CNN Turk'te *Eğrisiyle Doğrusuyla* adlı programı hazırlayıp sunmaktadır

Düşünsel bazda kendisini Ali Fuat Başgil- Mümtaz Turhan- Erol Güngör çizgisinde konumlandıran Akyol, bu şekilde kendisini liberal-muhafazakar milliyetçi olarak tanımlar. Ancak; Akyol'un 1980'li yıllardan sonraki muhafazakarlığı ikinci plana itip özgürlüklere daha çok yer veren liberal görüş yapısının dozunu yükselten bir düşünce yapısına sahip olduğu görülmüştür. Türban sorunu, din ve vicdan özgürlüğü gibi konularda ise resmi söyleme karşı eleştirel bir tutunum takınan Akyol'un düşüncelerinde yukarıdaki örnekler doğrultusunda muhafazakarlık ile

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

liberalliğin kesiştiği görülmüştür.

Akyol'un düşünceleri 1980 öncesi ve 1980 sonrası ikili bir ayrıma gidilerek değerlendirildiğinde, kendi ifadesi ile " devamlılık içinde değişim" çizgisi içerisinde yol aldığı ifade edilebilir. Yahya Kemal ve muhafazakar düşüncenin en önemli argümanlarından biri olan bu söylem; zaman olgusunu evrimci bir bakış açısı ile ele almakta, geçmiş ile bugünün, eski ile yeninin, gelenek ile modernliğin bir sentezini yapmaktadır.

Akyol'un 1980 öncesi ve 1980 sonrasındaki düşünsel gelişimi/ değişiminde kendi ifadesi ile " içerisinde bulunulan şartlar" belirleyici bir rol oynamıştır[181]: "Günümüzden geriye baktığımda, bugün çok tartışılan küreselleşme, liberalizm ve Kürt meselesi konuları o zamanki yazılarımda hiç yer almıyor. (…) Çünkü dünyanın Doğu- Batı olarak kutuplaştığı Soğuk Savaş döneminde küreselleşme yoktu…Tek parti devrinde yasaklanmış, susturulmuş, hatta "sömürge ekonomisi" diye gösterilmiş liberalizm, ekonomi politikası olarak da siyaset felsefesi olarak da konuşulmuyordu[182]".

Her milliyetçi düşünce, akım ve harekette odak noktayı millet kavramının tanımlanması oluşturur. Millet kavramı ne şekilde tanımlanırsa; akım bu tanım doğrultusunda şekillenir. Tanıl Bora'nın ayrımı anımsandığında Batıcı milliyetçiliğin milleti batılı değerler doğrultusunda, radikal milliyetçiliğin ise milleti geleneksel nosyonlar etrafında kavramsallaştırdığı görülmüştür. Taha Akyol'da ise, millet olgusunun civic(sivil) bir çerçevede ele alındığı görülmektedir. Akyol'a göre millet olmak için herkesin etnik kültür ve dinsel bağlılık bağlamında tek tipleşmesi gerekmemektedir[183]. Tüm bunlara paralel olarak; sosyolojik anlamı ile millet "etnileri kaynaştıran derin bir "beraberlik" duygusudur. Başka bir deyişle; ortak anılar, ortak dil sayesinde kurulan sosyal ve ekonomik ilişkilerin yarattığı " vatan hissi", millet olmanın başlıca koşuludur[184].

Görüldüğü gibi millet olgusunu civic (sivil)-territoryal bir şekilde yorumlayan Akyol, millet ve milliyetçilik konularını dünle bugün aynı doğrultuda bulunduğu nokta olarak ifadelendirmiş ve milleti modern bir olgu olarak görüşlerine

[181] Taha Akyol, **Tarihten Geleceğe**, 1. Baskı, İstanbul: Truva Yayınları, 2007, s. 10
[182] Akyol, a.g.e., s. 10
[183] Taha Akyol, **Eğrisiyle Doğrusuyla Avrupa**, 1. Baskı, İstanbul: Truva Yayınları, 2006, s. 114
[184] Akyol, a.g.e., s. 114

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yansıtmıştır. Milletin ezeli (geçmişten gelen) bir olgu olmadığından hareketle, tarihin eski çağlarında kavim, klan, kabile şeklinde örgütlenen toplumların modernleşme sürecinin sonunda "milletleştiğini" ifade etmiştir. Ayrıca Akyol millet olgusunu dinsel, ırki, etnik temellerinden arındırarak yukarıda belirtildiği gibi, "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı" olarak ele almıştır. Akyol, bu durumu 1980 öncesinde görüşlerine yansıtmasının iki nedeni olduğunu belirtmiştir[185]:

1. Irkçı düşüncelerle araya mesafe koymak
2. Sanayileşmenin geleneksel bölünmeleri derinleştirmesinden dolayı dini ve etnik kimliklerin çatışmasından duyulan endişe

Akyol; civic (sivil) milliyetçi düşünce bağlamında en çok tartışılan konular olan etnisite, kimlik, alt kimlik- üst kimlik olgularının hiç tartışılmadığı 1980 öncesinde bu hususlara dikkat çektiğini belirterek, bunların millet bütünlüğüne entegre olmasını sağlayacak ekonomik, sosyal ve demokratik politikaları savunduğunu belirtmektedir.

Akyol 1980 sonrasında yaşanan değişimi şu şekilde tarif etmektedir: "1980'lerden sonra Soğuk Savaş'ın tel örgüleri kalktı, ülkeler arasında fikir, sermaye ve insan hareketleri gelişti. Zihinler arasındaki iletişim eskisine göre arttı. (…) Artan iletişim imkanları sayesinde bugün dünyadaki özgürlükleri daha bir fark ediyoruz ve mümkün olacağını gördüğümüz için kendimiz için de istiyoruz. Bunlardan biri, önümüze gelen azınlık hakları, kimlik hakları gibi kavramlardır. (…) Kürt meselesi dolayısıyla bu konunun Türkiye için ne kadar önemli olduğunu belirtmeye gerek yok sanırım[186]".

Taha Akyol yukarıda belirtildiği gibi millet ve milliyetçilik olgularını Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı şeklinde ele alarak " sivil(civic)" bir tutum takınmıştır. Ancak 1980 öncesi yazılarında, Soğuk Savaş döneminin de etkisiyle etno-kültürel unsurlara (nadiren de olsa) rastlamak mümkündür. Örneğin; Rusya'nın egemenliğindeki Türki Cumhuriyetler'in mensuplarından " esir milletler" şeklinde söz etmesi, milliyetçiliği "ortak özellik ve değerlere sahip insanların dayanışma şuuru[187]" olarak tanımlaması ve milliyetçilik- emperyalizm (ki emperyalizm

[185] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 12
[186] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 14
[187] Akyol, **Tarihten Geleceğe,** s. 131

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

kavramını 1980 sonrasında hemen hemen hiç kullanmaz) zıtlığını vurgulaması hem dönemin milliyetçi söyleminin terminolojisine uymakta hem de buna açık bir kanıt oluşturmaktadır. Bu doğrultuda; Türki Cumhuriyetler'de Türki devletlerin Rus egemenliğine karşı çıkamamasının nedenlerini de kabile ilişkilerine bağlamaktadır[188]: "(…) Çünkü "kabile kültüründe" sadece kabile içi dayanışma ve kabile bağımsızlığı vardır. Bu sosyo-kültürel yapı sebebiyle Türkistan kabileleri, hanlıkları ve boyları daima milli değil, iç dayanışmalarını, kabile bağımsızlığını dikkat almışlardır. Böyle bir sosyal ve kültürel yapı da bütün Türkistan'ı birleştirecek ve "ortak vicdan" oluşturacak "milli kültür" de gelişmemiştir".

Akyol'un düşünce yapısına sızan etno-kültürel öğelere karşın civic (sivil) milliyetçiliğe yönelik tavırlar daha belirgindir. Akyol'a gore; toplumsal alanda "aynı milletten olma" bilinci güçlendikçe birbirinden değişik siyasal ve sosyal bakış açıları kendilerine bu ortam içinde yaşama şansı bulabilir[189]. Böylelikle milliyetçilik demokratik bir içeriğe kavuşturulmakta ve ortak paydadan (millet) üreyen farklı bakış açılarının ortak payda temelindeki meşruiyeti vurgulanmaktadır. Ancak; sadece aynı milletten olma bilinci "demokratik bir milliyetçilik " için yeterli değildir. Bunun yanı sıra milli kültürün güçlenmesi ve alt kültürleri içselleştirecek sosyo-ekonomik politikaların uygulanması ile milli birliğin güçlendirilmesi gerekir. "Böylesine kültürel ve sosyal olarak entegre olmuş, alt kütlülerin artık bir "kimlik " olmaktan çıktığı , milli kültürün ve kimliğin renkleri haline geldiği bir toplum milli birliğini garantilemiş bir toplumdur[190]". Millet bilincinin sağlam bir zemine oturtulduğu, milli birliğin güçlü olduğu ve kimliklerin "Türk Milleti'ne mensubiyet" şeklinde belirginleşmesi de bu olgunun pratiğe yansımasıdır.

Taha Akyol'un batılılaşma ve modernleşme ile ilgili düşünceleri Erol Güngör ve Mümtaz Turhan'ın düşüncelerine paralel bir çizgi izlemektedir. Akyol'a gore; Türkiye'deki (Osmanlı'dan bu yana) batılılaşma tarihi iktisadi bir düşünce ile toplumu kalkındırmak yerine, kültür temelinde gelişen bir anlayış ile tüketimi batılılaştırma şeklinde gelişmiştir[191]. Bu nedenle, Doğulu gibi üreten toplumun Batılı gibi tüketmeye alışması toplumsal dengesizliklere neden olmuştur[192]. Başka bir deyiş

[188] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 144
[189] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 170
[190] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 171
[191] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 76
[192] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 76

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ile batılılaşma, Batı'nın tüketim kalıpları içinde Ortaçağlaşmanın devamından ibaret olmuştur[193]. Görüldüğü gibi Erol Güngör ve Mümtaz Turhan ile aynı görüşü paylaşan Akyol, batılılaşmanın sadece kültürel bir üstyapı olarak algılandığını belirtmiş; batılılaşmanın üretimden çok tüketim odaklı yaşandığını ifade etmiştir.

Batılılaşmanın iktisadi bir zihniyetten yoksun olması nedeniyle de Tanzimat Fermanı'ndan beri yaşanılagelen modernleşme süreci; halkın tamamını kapsayan sistematik bir proje haline gelememiş, soyut kavramlar çerçevesinde hareket edip durmuştur. Bu bağlamda modernleşme ne sadece kültürel ne de sadece iktisadi bir hareket olarak kavranabilir. Modernleşmenin kapsamlı bir şekilde algılanabilmesi ve program haline getirilebilmesi onun, bütünlük halinde bir model[194] olarak kavranmasına bağlıdır.

Akyol modernleşmenin Türkiye seyri bakımından, 1923- 1946 arasındaki tek parti hükümetine karşı eleştirel bir tutum takınmaktadır. Akyol'a göre zaman ve koşullar değişmiş, buna bağlı olarak problemin içeriği de değişmiştir: " Artık modernleşme, pozitivist bir anlayış ile tepeden verilen emirlerle, " zaptiye" uygulamalarıyla değil, fabrikalaşma ile " alttan" gelmektedir. Hızlı şehirleşme, kültür erozyonu, sınıflaşma, işbölümünün yaygınlaşması tarihimizde hiç görmediğimiz yeni ilişkiler ortaya çıkarmaktadır"[195].

İktisadi kalkınma temelinde bir modernleşmeyi savunan Akyol; modernleşme sürecinin çeşitli tepkileri de beraberinde getireceğini ifade etmiştir. Akyol, Toynbee'nin kavramlarından hareketle, Batılılaşma karşısındaki tavırları herodçu (Batı'yı tümüyle benimseyen) ve zelotçu (Batı'ya tümüyle karşı çıkan) olarak sıralamış ve bunlara "gelişmeci tavrı" eklemiştir: " Gelişmeci tavırda halkın milli ve dini kültürü reddedilmez, "konserve" de edilemez, bu kültür halkın kalkınma ihtiyaçlarının karşılanması yolunda "mobilize edilir"[196]. Burada dikkati çeken nokta, modernleşme ve batılılaşmanın birbirlerinin yerine geçebilen aynı olgularmış gibi kullanılmasıdır.

Batılılaşma ve modernleşme bağlamında liberal iktisat anlayışına dayalı bir bakış açısına sahip olan Taha Akyol'un liberalliğe ilişkin görüşleri serbest piyasa,

[193] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 81
[194] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 127
[195] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 126
[196] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 128

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

sanayileşme, girişimciliği özendirme gibi olgular etrafında şekillenmektedir. Üçüncü Dünya toplumlarının bireyi reddeden tutumuna karşın, gelişmiş toplumların bireyi başatlaştıran tutumunu ön plana çıkaran Akyol, girişimciliği de bu bağlamda yorumlamaktadır. Girişimcilik kavramını, " kuvvetli bir kişiliğe ve kişisel inisiyatife sahip olma[197]" olarak açıklayan Akyol için asıl sorun bireyin toplum tarafından ötekileştirilmesidir: "Bizde girişimci insanlar az mı komprador, burjuva, sömürücü olarak aşağılandı? Ekonomide bireyliğin, kişiliğin, girişimciliğin bu şekilde aşağılanmasının siyaset ve ideolojideki karşılığı ise totaliter ideolojilerin cazibesi idi".[198] Bireyi ötekileştiren komünist ve faşist düşünceleri bu nedenle reddeden Akyol, çağımızın toplumsal ve ekonomik gelişmesinin yetenekli ve kişilikli bireyler aracılığıyla olanaklı olduğunu ifade etmektedir.

Akyol'un liberalizm ile ilgili düşünceleri sadece iktisat alanı ile sınırlı kalmamıştır. Toplumsal alanda bireyin ön planda olduğu özgürlükçü bir söylemi savunan Akyol'a gore; Erken Cumhuriyet döneminde liberalizm ve milliyetçilik arasındaki ilişkiler önem kazanmıştır. Bu dönem içerisinde "fert hak ve hürriyetlerine önem veren" liberal düşünce ile " vazifeler temelinde kurgulanan bir vatandaşlık anlayışı" çatışmaktadır[199]. 12 Eylül'den sonra ise yaşanan sürece bağlı olarak; küreselleşme, serbest piyasa, neo-liberal politikalar çerçevesinde dışa açılan, Avrupa Birliği üyeliğine hazırlanan Türkiye'de ise liberal fikirlerin diğer tüm fikir akımlarını etkilediğini ifade eden Akyol, liberalizm ile milliyetçilik arasında , gelişen süreç içerisindeki ilişkiyi şu şekilde değerlendirmektedir. " Bu yeni "sosyolojik" süreçte herhalde milliyetçilik kavramının da eskisinden daha az merkeziyetçi, daha çok hürriyetçi ve farklılıkları tanıyarak kucaklayıcı yeni tarifler, yorumlar, değerler geliştirmesi gerekecektir. Tabii tarihe de öyle bakılması gerekecektir. Eski destani, mitolojik devirlere ilginin azalması ve Osmanlı dönemindeki kültürel çoğulculuğa ilginin artması bunun işaretlerinden biridir"[200].

Türk milliyetçiliğini sivilleşmeye zorlayan etkenler çerçevesinde Taha Akyol'un görüşleri; küreselleşme ve Avrupa Birliği üyeliği yanlısı, siyasal demokratikleşmeyi ve iktisadi liberalizmi destekleyen, Kürt sorununun barışçı bir

[197] Taha Akyol, **Hayat Yolunda Gençler İçin Anılar Ve Öneriler**, 8. Baskı, İstanbul: 2007, s. 209
[198] Akyol, **Hayat Yolunda Gençler İçin Anılar Ve Öneriler**, *s. 213*
[199] Taha Akyol, " Liberalizm ve Milliyetçilik", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce** Cilt 4: **Milliyetçilik,** İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 732
[200] Akyol, a.g.m., s. 749

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

temelde anayasal vatandaşlığa dayanan milliyetçilik çerçevesinde çözümlenmesine dayanan bir çizgi izlemektedir. Öncelikle küreselleşme bağlamında Akyol; liberal, dışa açık, demokratik bir ülke tasarımında bulunmaktadır:"Çağımızda Türkiye'nin büyük geleceğinin inşasında "piyasa ekonomisi", " dışa açık büyüme" ve enerji koridoru siyaseten büyük rol oynayacaktır. Dünyayla yüz milyarlarca dolarlık ticaret, turizm, yatırım, sermaye ve enerji ağları…Bunun hukuk tarafı, hukuk sistemimizi uluslar arası standartlara uyarlamayı gerektiriyor. Rejim tarafı olgunlaşmış bir demokrasiyi gerektiriyor"[201]. Akyol, demokrasi konusunda ise, Türkiye'de birtakım eksikliklerin bulunduğundan hareketle bu sorunları ikili bir ayrım halinde incelemektedir. Akyol'a göre; Türkiye'de demokratik bir siyaset sahasının gelişememesinin birinci nedeni; ötekileştirmelere ve farklılıklara karşı dışlayıcı, çatışmacı bir tavra dayanan radikalizmdir[202]. İkinci sorun ise; parti yapısına dayanmaktadır. Kendi ifadesiyle; " gelişen toplumlarda geleneksel dini ve etnik farklılıkları siyasi görüşler etrafında birleştirecek büyük kitle partileri güçlü olmazsa yerel farklılıklar politize olarak çatışmaya yönelir[203] ". Çözümün "yöneten demokrasi" çerçevesinde büyük kitle partilerinin güçlendirilmesinde olduğunu vurgulayan Akyol, liberal-demokratik bir görüşle parti kapatmalara da (şiddet benimsememesi kaydıyla) karşı çıkmaktadır.

Milliyetçilik ve küreselleşme bağlamında ise Akyol; iki kavramın uyumsuz olmadığını ve rasyonel temeller çerçevesinde şekillenen politikalara dayandığını ifade eder. Radikal milliyetçilerin savunduğunun aksine; milletlerin arasında geçmişten beri süregelen dostluk ve düşmanlıkların bulunmadığından hareketle; milletler arasındaki ilişkilerin uzun vadeli politikaların bir ürünü olduğunu ifade eder. Bu noktadan hareketle de çağımızda milletlerin güçlü olmasının içe kapanmacı, otarşik eğilimlerle değil aksine; dünyayla eklemlenmiş, dışa açık, dünya standartlarında rasyonel bir milliyetçiliğe dayanması gerektiğinin altını çizer[204].

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini de küreselleşme koşulları çerçevesindeki milliyetçilik anlayışı ile savunan Akyol, Avrupa Birliği üyeliğinin de Samuel Huntington'ın " Medeniyetler Çatışması" tezini çürüteceğini ifade etmektedir. Avrupa Birliği üyeleri kapsamında da; iki türlü düşünce yapısının hakim

[201] Taha Akyol, " Demokrasi Sorunu", **Milliyet**, 2 Ocak 2009
[202] Akyol, a.g.m.
[203] Akyol, a.g.m.
[204] Taha Akyol, " Küreselleşme Bu İşte", **Milliyet**, 20 Kasım 2007

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

olduğunu ifade eden Akyol'a göre bunlar İngiltere'nin öncülüğündeki Anglo-Sakson yapı ile Fransa'nın merkeziyetçi modelidir. Liberal tezleri ile aynı doğrultuda İngiliz Anglo-Sakson modelini rekabetçi, bireyci, özel sektörcü anlayışı ile ön plana çıkaran Akyol, iki anlayış arasındaki farklılıkları şu şekilde sıralar[205]:

1. İngiltere'de daha 1688 yılında " devlet karışmasın" diye ihtilal yapıldı, bireysel özgürlük fikri esas alındı; demokrasi, ekonomi, sekülarizm gibi kavramlar buna göre gelişti. Liberalizmin " sınırlı devlet" kavramı ile ifade edildi bunlar.
2. Fransızlar'ın 1789 İhtilali ise toplumu serbest bırakmak için değil, "devlet eliyle" toplumu modernleştirmek amacıyla yapıldı. Ekonomiden kültüre her şeye karışan "müdahaleci devlet" kavramı gelişti.

Taha Akyol; Kürt sorunu bağlamında ise çözümü "Türk Milleti" paydasında birleşen , anayasal milliyetçilik temelinde yorumlar. Akyol'a göre yukarıda belirtildiği gibi millet olmak için herkesin etnik kültür ve dinsel bağlılık gibi konularda tek tip olması gerekmemektedir. Yine aynı doğrultuda Akyol, milleti etni'leri kaynaştıran beraberlik duygusu olarak yorumlamış ve tarihi hatıraların ve ortak dil yoluyla geliştirilen sosyal ve ekonomik ilişkilerin neden olduğu " vatan hissinin " millet olgusunun temeli olduğunu ifade eder. Kürt sorununu da aynı temelde yorumlayan Akyol, içerisinde bulunulan durumu ve bu durumun çözüm yolunu şu şekilde betimler: " Türkiye'nin birliğinde en önemli faktör, artık etnik homojenlik varsayımı değildir. Kültürel çoğulculuğun kabulüyle birlikte, tarihi birlik duygusu, üniter devlet yapısı, ekonomik ve sosyal entegrasyon , yani iç içe geçmişliktir. Bu realite, karşılıklı olarak ılımlı, uzlaşmacı, çoğulcu ve "Türkiyeci" yeni bir üslup ve yaklaşım tarzı gerektiriyor"[206]. Daha da ileri gidildiğinde Akyol; bu yeni bakış açısının, "Türkiye" kavramının tarihsel derinliğine ve "Türk" kavramının anayasal niteliğine dayanan hoşgörülü bir vatandaşlık kültürüne[207]" dayanması gerektiğini belirtir.

[205] Akyol, **Eğrisiyle Doğrusuyla Avrupa**, s. 272
[206] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 116
[207] Akyol, **Tarihten Geleceğe**, s. 116

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Çoğulcu bir toplum yapısı içerisinde, Kürt sorununun çözümünü civic (sivil) bir milliyetçilikte arayan Akyol; sorunun Avrupa Birliği'ne üye olmuş bir ülkede daha kolay çözülebileceği taraftarıdır. Akyol, Avrupa Birliği üyesi olan bir ülkede Kürt kimliğinin daha serbest ifade edileceğini ve Avrupa Birliği üyeliğinin Kürt kültürünü vatandaşlık anlamında daha fazla Türkleştireceğini ifade etmiştir[208].

Taha Akyol ile 10 Mart 2009 tarihinde yapılan mülakatta[209] kendi düşüncesini Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan, Erol Güngör ve Ali Fuat Başgil çizgisi etrafında konumlandırmıştır. Bu çizginin Türkiye'de kalkınma fikrini savunduğunu ifade eden Akyol; millet anlayışının da ırki ve etnik boyut taşımadığını ifade etmiştir. Türk milliyetçiliğini Selçuklu-Osmanlı- Cumhuriyet tarihi ile şekillenen Anadolu ekseninde yorumlayan Akyol, bu tarihi unsurların yanında bir de "gelenek" boyutunu vurgulamaktadır. Akyol'un gelenekten kastı, ekonomik ilişkilerdir. Günümüz şartlarında; millet olarak güçlü olmanın açık ekonomi şartları ile mümkün olacağını belirten Akyol, liberal-serbest pazarcı bir düşünce yapısına sahiptir ayrıca Akyol; milliyetçiliğin 1980 sonrasında yaşadığı değişimi bir "şok" olarak nitelendirmiştir. Bu şokların birinci boyutu, devlete karşı bir önyargının oluşmaya başlaması ve komünizmin ortadan kalkmasıdır. Bunun sonucunda iki farklı milliyetçilik türünün belirginleştiğini ifade eden Akyol, bunların ilkini, Avrupa Birliği'ne ve küreselleşmeye karşı çıkan bir hareket, diğerini ise piyasa ekonomisini, liberal ve özgür düşünce anlayışını kabul eden bir anlayış olduğunu belirtmiş ve kendisinin de ikinci sınıfa dahil olduğunu belirtmiştir. Liberal düşünce ile milliyetçilik arasında bir gerilimin bulunup bulunmadığına dair bir soruya ise Akyol, bu bağlamda sorunun iki kavramın hangi şekilde değerlendirildiği noktasını göz önünde bulundurularak çözümlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda milliyetçiliği dışa kapanmak olarak algılayan düşünce tarzının liberalizmle uzlaşamayacağını ifade eden Akyol, bireyi soyut bir varlık olarak algılayan liberal düşüncenin de milliyetçilik ile uzlaşamayacağını belirtmiştir. Mülakatın devamında, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini desteklediğini ifade eden Akyol, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin milliyetçilik bakımından çeşitli soruları da beraberinde getireceğini belirtmiştir. Bu soruların ilki; Avrupa Birliği kurumlarının ulusal kurumlar karşısındaki yetkisinin ne olduğu ve Türk milliyetçiliğinin kendisini hangi şekilde tanımladığıdır. Son olarak;

[208] Akyol, **Eğrisiyle Doğrusuyla Avrupa**, s. 118
[209] Taha Akyol ile "Türk milliyetçiliği" konusunda yapılan özel görüşme, İstanbul, 10 Mart 2009

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

alt kimlik- üst kimlik gibi tartışmalar ekseninde Türkiyelilik kavramını yapay, uydurma, masa başında üretilen bir kavram olarak yorumlayan Akyol, Türkiyelilik kavramının birleştiricilikten uzak, "anomi" yaratan bir olgu olduğunu vurgulamıştır.

Taha Akyol'un liberal- milliyetçiliğe dayanan görüşlerinde millet kavramı herhangi bir etnisite temelinde değil; vatandaşlık bağlamında kullanılırken, milliyetçilik anlayışı da bu temel üzerinde şekillenmektedir. Başka bir deyiş ile Akyol'daki "Türk" kavramı bir etnisite, bir ırk anlamında değil, aynı topraklar üzerinde uzun yıllar boyunca yaşayan ve bu nedenle birbirleri ile kaynaşan insan topluluğunu ifade eder. Ayrıca, kalkınmacı, dışa açılmacı, dünya ekonomisiyle bütünleşmeci, girişimciliği özendirici bir milliyetçilik anlayışının çağımızın milliyetçilik anlayışı olduğunu savunan Akyol için küreselleşme, Avrupa Birliği üyeliği ve demokratikleşme de aynı çizgi bağlamında yorumlanabilir.

3.5.2. Mümtaz'er Türköne

1956, İstanbul doğumlu olan Mümtaz'er Türköne 1978 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin İdari Şubesi'nden mezun olmuştur. Aynı fakültede 1986'da yüksek lisans, 1990'da ise doktorasını yapmıştır. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyeliği yapan Türköne, *Zaman* gazetesinde köşe yazarlığı yapmaktadır. Türköne, Yazarlar Birliği tarafından 2006 yılının fikir adamı seçilmiştir.

Mümtaz'er Türköne de Taha Akyol gibi milleti ve milliyetçiliği modern bir olgu olarak tanımlarken, milli devletin oluşumu bağlamında ondan ayrılır. Akyol'a göre ulus-devlet modernliğin planlanmış bir oluşumudur ancak Türköne'ye göre; modernitenin öngörmediği, tesadüfen oluşturduğu bir unsurdur. Türköne'ye göre; modernist süreç tüm insanlığı ve dünyayı tek bir pazar halinde bütünleştiren evrenselliği öngörmüştür; milli devleti değil[210]. Görüldüğü gibi Türköne; ulus-devletleri sistematik bir modernleşmenin sonucu olmadığını belirtmiş, onu modernliğe geçişte bir "aşama" olarak yorumlamıştır.

Türköne, ulus-devlet olgusunu moderniteye geçişte bir aşama olarak vurgularken, bu sürecin Avrupa'daki gelişimini ise Napolyon Savaşları ile betimlemektedir: " Milli devlet prensibini ve bu prensibi ateşleyen milliyetçiliği

[210] Mümtaz'er Türköne, **Türk Modernleşmesi**, 2. Baskı, Ankara: Lotus Yayınevi, 2006, s. 212

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Napolyon Savaşları bütün Avrupa'ya yaymıştır. Napolyon Savaşları siyasi düzenleri bir daha eskiye dönülmeyecek şekilde kökünden değiştirmiştir. Monist bir hukuk sistemi içinde örgütlenen merkezi devlet bu savaşların doğrudan sonucudur"[211].

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren başlayan modernleşme sürecini de milli devlet ile ilişkilendirerek açıklayan Türköne'ye gore; Türk modernleşmesi Batı-dışı bir toplumun modernleşmesi olarak yorumlanamaz. Milletler Çağı'nda Osmanlı toplumsal alanında üç ayrı milletin (Osmanlı milleti, İslam milleti, Türk milleti) yaratılmasının olanaklı olduğunu ifade eden Türköne için bu bağlamda millet anlayışının seküler niteliğinden çok dini içeriğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Milli-devletin imparatorlukların anti-tezi olduğunu ancak dini cemaatlerin zıttı olmadığını belirten Türköne için ümmete dayalı siyasi birim, başka bir deyişle devlet, gerçekte ulus-devletin başka bir çeşididir.

Milli devlete geçiş sürecini modernleşme ekseninde kavramsallaştıran Türköne için milliyetçilik, modern toplumların siyasi otoriteye karşı taleplerini meşrulaştıran bir araçtır[212]. Böylelikle milliyetçiliği toplum ve devlet arasındaki etkileşim ve iletişim tarzı temelinde yorumlayan Türköne için; milliyetçilik bu bağlamda demokratik bir içeriğe sahiptir.

Mümtaz'er Türköne de milliyetçiliği "icat edilen" bir olgu olarak yorumlamaktadır. Milliyetçilik, modernleşmenin talepleri ve beklentileri doğrultusunda icat edilir: " Milliyetçilik icat edilir; ancak bu icat modernleşme ile ortaya çıkan köklü bir talebe, bir cemaate bağlanma talebine karşılık düşer"[213]. Milliyetçilik; sanayileşme ve kentleşme sonucunda geleneksel yapıların kırılması ile bireylerin bu koşullar çerçevesinde bağlanma ihtiyacının bir ürünüdür. Bunun sonucunda ise devlet, elitler ve aydınlar "yeni bir cemaat" olarak millete müracaat etmişlerdir.

Milliyetçilik ve millet arasındaki ilişkiler "cemaat" anlayışı içerisinde gelişirken aynı anlayış ile milli kimlik de bireyin mensup olduğu cemaat kapsamında kendisini tanımlamasıyla şekillenir. Bu tanım da "biz" ve "onlar"dan oluşan ikili bir yapı içinde değerlendirilir. Böylelikle milli kimlik başkalarıyla kendisini ifade eder,

[211] Türköne, a.g.e., s. 213
[212] Türköne, a.g.e., s. 227
[213] Türköne, a.g.e., s. 229

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

başkası olmamakla anlam kazanır.[214] Bu kavramsallaştırmadan hareketle Türköne; Fransız milliyetçiliğinin İngiliz sanayileşmesine bir tepki olarak şekillenmesi örneğini verir.

Ernest Gellner'in ifade ettiği gibi milliyetçiliğin milleti doğurduğunu belirten Türköne; Osmanlı Milleti yaratma uğraşısı olan Osmanlıcılığı toprak esasına dayanan vatanseverlik olarak yorumlamaktadır. Başka bir deyiş ile Osmanlıcılık dönemin sivil- territoryal milliyetçiliğidir. Cumhuriyete kadar ise Türk milliyetçiliğinin Türkçecilik ve dilde milliyetçilik şeklinde geliştiğini ifade eden Türköne'ye göre[215]; Türk milliyetçiliğinin Cumhuriyet ile birlikte resmi ideoloji haline gelmesi ile , farklı milliyetçilik türlerinin ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.[216] Kısaca; Cumhuriyet öncesi Türk milliyetçiliği çöken bir imparatorluğu kurtarma hedefine odaklanmışken, Cumhuriyet sonrasında homojen bir millet inşası ve modernleşmeyi merkezine almıştır.

Mümtaz'er Türköne 1980 sonrası Türk milliyetçiliği bağlamında milliyetçilik ve ulusalcılık arasındaki ayrımı modernleşme sorunsalı çerçevesinde değerlendirir. Bir anlamda radikal milliyetçilik ile ulusalcı- Kemalist milliyetçiliğin farkı olan bu ayrımda; kültüre referansla şekillenen milliyetçilik birincisinin temelinde yer almaktadır: "Türklük ve İslamlık arasında sentezleme çabası , aktüel laiklik tartışmalarında muhafazakar tavırlar "muhafazakar milliyetçilik" damarı içinde hayat bulmuştur"[217].

Ulusalcılığı ise ulus-devlet ve sol siyasi görüş arasındaki bağ kurma çabası olarak açıklayan Türköne kavramı şu şekilde açıklamaktadır: " Henüz kapitalizmi gerçekleştirememiş tarım toplumlarında sosyalizm ancak öncü bir grup eliyle gerçekleşebilir. Emperyalizme karşı başkaldırıya öncülük eden bu grup, ulusal bağımsızlık adına ulusçuluğa soyunmakta ve ortaya her ulusun kendi kaderini tayin ettiği bir evrensel ulusçuluk çıkmaktadır"[218].

Ulusalcılık ve milliyetçiliği modernleşme sorunsalının farklı çözüm yolları, cevapları olarak yorumlayan Türköne, gerçek çözümün anayasal vatandaşlığa dayanan milliyetçilikte yer aldığını belirtir. Türk Milleti'ni, "farklı etnisitelerin

[214] Türköne, a.g.e., s. 229
[215] Türköne, **Türklük ve Kürtlük**, 1. Baskı, İstanbul: Ufuk Kitapları, 2008, s. 63
[216] Türköne, **Türklük ve Kürtlük**, s. 63
[217] Türköne, **Türklük ve Kürtlük**, s.63
[218] Türköne, **Türklük ve Kürtlük**, s. 64

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yekunü[219]" olarak tanımlayan Türköne bu bağlamda Türklüğün de aynı temelde şekillendiğini ifade eder: " Türk" sıfatı bir ırkı, bir etnik topluluğu, hatta bir kültürü ifade eden bir kelime olarak Anayasa'nın 66. maddesinin yüklediği anlamı taşıyamaz. Türk sıfatı , 66. maddede ancak etnik kökenleri reddeden ve vatandaşlığı esas alan bir sıfat olarak karşılık bulabilir"[220]. Bu doğrultuda Türköne vatandaşlığı da civic(sivil)- territoryal bir temelde; "insanlar arasındaki bağı veya yakınlığı aynı vatanı paylaşma ölçüsüne göre belirlemek"[221] olarak tanımlamaktadır.

Civic (Sivil) milliyetçiliği anayasal vatandaşlığa dayanan bir milliyetçilik olarak ifade eden Türköne'nin kalkış noktası, "çok kültürlü toplumdur". Ancak; Türköne'nin savunduğu çok kültürlülük Kymlicka'nın savunduğunun tam tersidir. Kymlicka çok kültürlülüğü, "farklı uluslara ait olma" veya "farklı uluslardan gelme"[222] olarak yorumlarken Türköne; millet tanımından hareketle farklı etnisitelerin bir sentezi olarak yorumlamaktadır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini demokratikleşme açısından değerlendiren Türköne; demokrasinin "dış dinamikler " tarafından yönlendirilmesine karşı çıkmakta ancak; Avrupa Birliği üyeliğini de iç dinamikler doğrultusunda desteklemektedir. "AB patentli demokratikleşme, Türkiye'nin bütün hassas sorunlarını bir AB sorunu haline dönüştürüyor. Başta Güneydoğu sorunu olmak üzere, Heybeliada Ruhban Okulu, Fener Rum Patrikhanesi, mülkiyet hakkına ve serbest piyasa düzenine dayalı sorunların hepsi karşımıza bir demokrasi sorunu olarak çıkıyor. (…) Çare elbette demokrasiden ve AB'den vazgeçmek değil. Tersine, demokratikleşmeyi bu toplumun, bu ülkenin kendi dinamikleriyle besleyerek canlı, karşı konulmaz ve etkileyici bir sürece dönüştürmek"[223].

Türköne'nin Avrupa Birliği'ni değerlendirdiği noktalardan biri laiklik konusudur. Kısaca din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması anlamına gelen laiklik ekseninde yürütülen tartışmalarda, Avrupa Birliği ülkeleri arasında da ortak bir tutumun bulunmadığını belirten Türköne, mutabık olunabilecek iki düsturun olduğunu belirtir: (1) Devlet ve dini kurumlar birbirinden tamamıyla ayrışacak, (2)

[219] Türköne, **Türklük ve Kürtlük**, s. 70
[220] Türköne, **Türklük ve Kürtlük**, s. 66
[221] Mümtaz'er Türköne, " Türklük Tanımı", **Zaman**, 18 Eylül 2007
[222] Will Kymlicka, **Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998, s. 49

[223] Mümtaz'er Türköne, " Laikliğin yeni Bekçisi Avrupa Birliği", **Zaman**, 30 Aralık 2004

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Devlet din ve vicdan özgürlüklerini ve haklarını garanti altına alacak. Bu noktadan hareketle Türköne, laiklik konusundaki tartışmaların Avrupa Birliği üyelik süreci göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.

Kürt sorunu bağlamında ise çözümün demokratik bir anlayışta yattığını ileri süren Türköne için; Türkiye'nin tarihinde var olan hoşgörü ve uzlaşma ile kültürel çoğulculuğu kabul etme gibi yaklaşımlar sorunun çözümünü kolaylaştırabilecektir. Türköne'ye göre sorun, terör sorunu olarak sınırlanmalıdır. Bunun da üç ayağı bulunduğunu ileri süren Türköne öncelikle sorunun demokratik yönden ele alınmasını, ikinci olarak kültürel hakların evrensel standartlarda tanımasını ve son olarak; toprak bütünlüğüne ve üniter devlete saygı duyulması gerektiğinin altını çizer.

Son olarak Türköne; Türkiye'deki milliyetçilik türlerini şehirler bazında kategorileştirerek İstanbul, Ankara ve Diyarbakır'ı örneklemine dahil eder. Ankara milliyetçiliğini Türk milliyetçiliği, Diyarbakır'daki durumu da Kürt sorunu temelinde değerlendiren Türköne; İstanbul'u civic (sivil)- territoryal milliyetçilik için ideal bir alan olarak betimler: " İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin siyasi birliğini tesis etmek için geliştirilen Osmanlıcılık ideolojisi, bir tür vatanseverlik, yani toprağa bağlı milliyetçiliktir. Vatanseverliğin cazip tarafı, siyasi milliyetçiliğe yani vatandaşlığa o ülkenin vatandaşı olmaya dayanmasıdır. İstanbul duruşu ile, kültürü ile, gelenleri kendisine bağlama yeteneği ile vatanseverliği, yurtseverliği telkin etmektedir[224]".

Mümtaz'er Türköne ile 17 Mart 2009 tarihinde gerçekleştirilen mülakatta[225], Türköne milliyetçiliği bir "entegrasyon projesi" olarak yorumladığını ifade etmiştir. Ulus- devlettin yarattığı bir entegrasyon projesi olan milliyetçilik, toplumun kenarında bulunan kişileri merkeze taşıyan bir entegrasyon projesidir. Bu şekilde, milliyetçiliği üstlendiği toplumsal işleve göre yorumlayan Türköne, Kürt sorunu karşısında Milliyetçi Hareket Partisi'nin konumunu da bu eksende değerlendirmektedir. Düşünce bakımından 1980 öncesi ve sonrası bir değişim yaşayıp yaşamadığı ile ilgili bir soruya ise Türköne, şu an kendisinin bir bilim adamı olduğunu ve bu nedenle ideolojilere eleştirel bir şekilde yaklaşmasının doğal

[224] Türköne, **Türklük ve Kürtlük**, s.114
[225] Prof. Dr. Mümtaz'er Türköne ile "Türk milliyetçiliği" konusunda yapılan özel görüşme, İstanbul, 17 Mart 2009

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

sayılması gerektiği cevabını vermiştir. Bu doğrultuda; bilimsel formasyonunu da çoğunlukla 1980 öncesinde yaşadıklarını sorgulamak için kullandığını ifade eden Türköne, kendisinin milliyetçi olarak değil de "vatansever" olarak değerlendirilebileceğini belirterek civic(sivil) milliyetçiliğe dair görüşlerini belirginleştirmiştir. Son olarak; milliyetçilik ve liberalizm arasındaki ilişki ekseninde, güçlü bir özel sektörün güçlü bir civic(sivil) milliyetçiliğe yol açacağını ifade ederek, civic milliyetçilik ile serbest Pazar arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir.

Türköne için civic (sivil)-territoryal bir temelde şekillenen milliyetçilik anlayışı diğerlerine göre daha sağlıklı ve daha kapsayıcıdır. Toprağa bağlı milliyetçilik anlayışı olarak ifade edilebilecek bu anlayışın temelinde millet adlı topluluğun yaşadığı coğrafi alan yani yurt yer alır. Millet olgusu da coğrafi alan baz alınarak değerlendirilir. Türköne'nin küreselleşmeyi destekleyen, serbest piyasa düzenine olumlu bir yaklaşım sergileyen, demokratikleşmeyi esas sorun olarak gören bakış açısının temelinde de liberal bir anlayışa sahip olması yer almaktadır. Bunun yanında Kürt sorunun çözümünde Ankara ve Diyarbakır milliyetçiliklerinin bir sentezi olarak gördüğü İstanbul milliyetçiliğinden yola çıkarak civic (sivil)-territoryal bir milliyetçiliğe sahip olması da liberal yaklaşımı ile tutarlıdır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Millet ve milliyetçilik olguları farklı bakış açılarına göre değişik şekillerde tanımlanan, zaman içerisinde gelişen koşullar çerçevesinde kendilerini yenileyen kavramlardır. Anthony D. Smith'in deyimi ile "bukalemunvari" bir yapıya sahiptir. Kimilerine göre modern bir olgu iken; kimilerine göre primordialist bir öğedir. Kimilerine göre ise modernliğe geçişte bir aşama görünümündedir.

Milleti ezeli bir kavram olarak algılayan ve çoğunlukla anılara, mitlere ve kan, kafatası gibi unsurlara gönderme yapan biyolojik kökenli ilkçi yaklaşımlar bir kenara bırakıldığında genel kabul gören modernist ve etno-sembolist yaklaşımlara göre millet ve milliyetçilik modernist sürecin bir ürünüdür. Ortaçağın kral- rahipler-lord ve serfe dayanan dörtlü düzenin, burjuvazi adı verilen orta sınıfa mensup grup tarafından bozulması ile birlikte, ulus-devletler çağına da adım atılmış bulunmaktadır. Ticaret ile uğraşan burjuvazinin güçlenmesi ile birlikte, merkezi otorite ve sağlam bir bürokratik yapıya sahip bir ulus-devlete ihtiyaç belirginleşmiştir. Bunun sonucunda merkezi otorite ile işbirliği yapan burjuvazi hem eyalet meclislerinde temsil olanağı elde etmiş hem de aristokrasinin güçlerini zayıflatmayı amaçlamışlardır.

Bu süreç "Çifte Devrim" olarak adlandırılabilecek olan Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi ile birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları ile birlikte milliyetçilik dalgası tüm küreyi sarsmaya başlarken, Sanayi Devrimi ile birlikte iktisadi kalkınma/ sanayileşme en yüksek noktasına ulaşmıştır. Modernleşmenin siyasi ayağını oluşturan milliyetçilik ile birlikte ulus-devletler dünya siyasetini belirleyici bir rol oynamaya başlarken; iktisadi ayağını oluşturan kapitalizm ile birlikte devletlerarası rekabet sanayileşme hızına bağlanmıştır. Ernest Gellner'in nitelemesi ile "Sanayi Toplumu" olarak ifade edilebilecek olan bu yapı kapitalizm- milliyetçilik- modernleşme üçlemesi ile tanımlanır olmuştur. Tüm bunlara bağlı olarak; Kıta Avrupası'nda milliyetçiliği ortaya çıkaran faktörler şu şekildedir:

1. Ulus-devletlerin belirleyici aktör olarak belirmesi ile birlikte, eğitim devlet tekeline alınmış ve okur- yazarlığı arttırma amacı ile birlikte yüksek kültür (ulusal kültür) inşası başlıca hedef haline gelmiştir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

2. Kentleşme, sanayileşme, işbölümü gibi değerleri ön plana alan modernleşme,
3. Ulus-devletin güçlenmesinin bir sonucu olarak yeni bir kimlik edinme ihtiyacı ve "yurttaşlık" bağının vurgulanması,
4. Toplumsal alanda laikleşmenin bir sonucu olarak aklın ön plana çıkarılması ve bunun siyasi alandaki yansıması olarak egemenliğin rasyonel bir temele dayanması gerektiği anlayışının belirginleşmesi ile birlikte "halk egemenliği" nosyonunun dünyevi iktidarı vurgulaması,
5. Fransız Devrimi ile birlikte milliyetçiliğin diğer Avrupa ülkeleri için bir model haline gelmesi.

Tarihsel arkaplanı yukarıdaki şekli ile ifade edilebilecek olan milliyetçilik; gücünü ve şeklini millet olgusundan almaktadır. Anthony D. Smith tarafından civic (sivil)-territoryal, Anderson tarafından "hayali bir cemaat" olarak tanımlanan millet olgusu Llobera tarafından modernist bakış açısının tam tersine , "ezeli" bir olgu olarak kavramsallaştırılmıştır. Tüm bunlara paralel olarak millet olgusu; dil, din, ortak bellek gibi kültürel öğelere referansla kültürel bir cemaat; bireylerin aralarında yaptıkları sözleşmenin bir sonucu olan anayasal yurttaşlığa dayanan ve kendisini bağlı bulunduğu siyasi birimi referansla tanımlayan bir yaklaşımla da siyasi bir topluluk olarak ele alınmaktadır. Temelinde Rousseaucu bir anlayışın yer aldığı, genel irade kuramının bir sonucu olan bu yaklaşım; civic(sivil)-territoryal millet anlayışından hareketle ortak yasal hak ve görevlere ve ortak kimliğe dayanan millet anlayışını vurgulamaktadır.

Milliyetçilik ise; hem Gellner hem Hobsbawm'un belirttiği gibi milletleri doğuran tarihi bir ebedir. Ulusçuluk/ Milliyetçilik, modernleşme sürecinde kırılan yapılara bir alternatif olarak bireylere yeni bir kimlik edinmeleri gerektiği vurgusu ile ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda aydınların öncülüğünde, geçmişten bugüne gelen bağlılıklar ile birlikte ölü dillerin yeniden canlandırılması ile "ortak dil"; efsanelerle, mitlerle, destanlar ile süslenmiş "ortak tarih" ile beraber yüksek kültürlerin halkçı bir söylemle dile getirilişi ile milliyetçi bir bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır.

Milliyetçilik olgusu farklı siyasi ideolojiler tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır. Liberal görüşe göre; vatandaşlık ekseninde tanımlanan milliyetçilik, muhafazakar görüşe göre, geçmiş ön plana çıkarılarak, duygusal, nostaljik öğelere

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

referansla tanımlanmış; Sosyal Darwinci bir anlayış ile yayılmacı olarak vurgulanırken, sosyalist düşünceye göre, anti-emperyalist olarak kategorize edilmiştir.

Türk milliyetçiliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde dağılan bir devleti kurtarma hedefine odaklanan bir yaklaşım olarak belirmiştir. II. Meşrutiyet döneminin fikirsel çoğulculuğu bazında Osmanlıcılık ve İslamcılık ile aynı amacı merkezine alan Türkçülük; Osmanlıcılığın üst düzey bürokrat kimliğini vurgulaması ve İslamcılığın da imparatorluğun toprak kayıplarına bağlı olarak güç kaybetmesi ile birlikte alternatifi olmayan bir seçeneğe dönüşmüştür.

Kültürel bir milliyetçilik şeklinde ortaya çıkan Türkçülük hareketi önceleri siyasi bir amaçtan çok kültürel bilinçlenme hedefine odaklanmıştır. Türk Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı, Genç Kalemler gibi oluşumlar çevresinde toplanan aydınların öncülüğünde dil, tarih, edebiyat, antropoloji, gibi alanlarda halkın bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Özellikle Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, İsmail Gaspıralı, Necip Asım ve Veled Çelebi gibi aydınların görüşleri ile sistematize edilen Türkçülük, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ile birlikte, yeni kurulan devletin resmi ideolojisi haline gelmiştir.

Türkçülük, Erken Cumhuriyet dönemi ile birlikte II. Meşrutiyet döneminde oynadığı rolün farklı bir versiyonu ile yeni bir millet inşa etme ve bu milleti çağdaş uygarlık seviyesine çıkarma misyonunu edinmiştir. Avrupa'daki gelişimin tersine bürokrasinin öncülüğünde gelişen milliyetçilik, etno-seküler sınırlar dahilinde kendisini ifade etmiştir. 1924- 1929 arası dönemde kısaca, "dilde, ülküde, kültürde birlik" şeklinde ifade edilen Türk milliyetçiliği, 1929- 1938 arası dönemde, "dilde, kültürde, kanda birliğe" dönüşmüştür. Resmi milliyetçiliğin nihai tanımı ise; "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup, Cumhuriyet ülküsünü benimsemiş, batılılaştırılmış Türk kültürüne bağlı, Türkçe konuşan ve köken itibari ile Türk olan herkes öz Türk'tür" şeklini almıştır.

Nihai tanımdan da anlaşılabileceği gibi etno-kültürel ve civic(sivil)-territoryal milliyetçilik arasında bir salınıma sahip olan resmi milliyetçilik, bir yandan seküler milliyetçiliği vurgularken diğer yandan Lozan Antlaşması'nın hükümleri doğrultusunda Rumlar ve Ermeniler gibi gayrimüslim vatandaşların " azınlık" olarak kabul edilmesi ile birlikte dinsel bir içerik de taşımıştır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Resmi milliyetçiliğin kendisini yurt ve seküler sınırlar dahilinde tanımlaması ile birlikte alternatif ve kendisine eleştirel bir yaklaşım geliştiren Türk milliyetçilikleri de ortaya çıkmıştır. Öncelikle kendisini biyolojik ve yayılmacı amaçlarla ifade eden, Pan Türkist eğilimli bir hareket ortaya çıkmıştır. Hüseyin Nihal Atsız'ın başını çektiği bu hareket, Sosyal Darwinizm'in mücadeleci anlayışını benimsemiş ve bu anlayış doğrultusunda da zenofobik ve ötekileştirici eğilimleri içerisinde barındırmıştır. Irk, kan, kafatası gibi öğelere referansla kendisini şekillendiren bu anlayış; resmi milliyetçilik ile seküler anlamda bağdaşabilirliğine rağmen; yayılmacı ve "Pan" niteliği ile ondan ayrılmaktadır.

Resmi milliyetçiliği din bazında eleştiren yaklaşımların ilki Anadoluculuk'tur. Resmi milliyetçiliğin toprak (Anadolu) temelli anlayışını paylaşan ve yayılmacı tutumlara karşı bir set çeken Anadoluculuk hareketi, muhafazakar bir milliyetçilik anlayışını benimsemiştir. Bu anlamda dinsel bir renk taşıyan Anadoluculuk; Türk ve İslam kimliklerinin bağdaşabilirliğini savunmakta ve kendi miladını 1071 Malazgirt Savaşı sonrası Türkler'in Anadolu'ya ayak bastığı zamanı belirlemektedir.

Resmi milliyetçiliğe dinsel yönden eleştirel yaklaşan akımlardan bir diğeri Türk- İslam sentezidir. Türk- İslam sentezi akımı da kendi içerisinde türdeş olmamakla beraber, İbrahim Kafesoğlu'nun temsil ettiği ucu laik, Osman Yüksel Serdengeçti'nin temsil ettiği ucu dinsel temalara ağırlık vermiştir. İkisi arasındaki anlayış farklılığı, takipçileri olduğu kişi bazında da belirginleşmekte ve görüşleri buna göre şekillenmektedir. Kısaca; iki anlayış da Türk ve İslam kimliklerini kaynaştırmaya çalışmakta ancak; şekil bazında farklılaşmaktadır.

Liberal- muhafazakar olarak adlandırılabilecek ve Mümtaz Turhan ve Erol Güngör tarafından temsil olunan milliyetçilik anlayışının kalkış noktası "batılılaşamama"dır. Erken Cumhuriyet döneminin "aşırı" batılılaşmacı ve pozitivist anlayışını eleştiren bu yaklaşıma göre; belirtilen dönem içerisinde aydın-halk kopukluğu doğmuş ve bu da batılılaşma anlayışını sakatlamıştır. Resmi milliyetçiliği gelenekleri arkaplana ittiği gerekçesi ile eleştiren bu anlayış, temelinde modernleşme olgusuna sıcak bakmakla beraber; iktisadi bir yapıdan yoksun bir modernleşme anlayışının sakat olacağını vurgular.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Milliyetçi Hareket Partisi ise yukarıda ifade edilen milliyetçilik akımlarını bünyesinde toplayan bir çatı vazifesini görmüştür. Kuruluşundan, "değişmez genel başkan" Alparslan Türkeş'in ölümüne dek lider- teşkilat-doktrin üçlemesi ile ifade olunan parti yapısında, Nihal Atsız ve ekibinin ayrılışına dek ırki motifler bulunan anlayışında, o ekibin partiden ayrılışı ile birlikte; Türk- İslam sentezi anlayışı baskın görüş olarak kendisini ifade etme olanağı bulmuştur. 1990'lı yıllar ile birlikte seküler bir tutuma yaklaşan bir profil çizmeye başlayan MHP, etno- kültürel anlayışını bu süreç içerisinde de sürdürmüştür.

1980 Askeri Müdahalesi'nden sonra ise Türk- İslam sentezi resmi ideolojiye entegre olmuştur. Müdahale sonrası gelişen dış konjonktüre bağımlı olarak Türk milliyetçilikleri de farklı şekiller ve isimler almışlardır. Genel olarak radikal milliyetçilik, liberal milliyetçilik ve ulusalcılık olarak tabir edilebilecek olan yeni milliyetçilik türleri, temelinde geçmişten gelen farklılaşmalarla beraber, yeni koşullar bağlamında da farklılaşmaktadır.

1980 sonrasında Türk milliyetçiliklerini birbirlerinden farklılaştıran ve sivilleşmeye zorlayan faktörleri iç ve dış faktörler olarak kategorize etmek mümkündür. Kürt sorunu ve siyasal demokratikleşmenin yanında Avrupa Birliği üyelik süreci ile küreselleşme; Türk milliyetçiliklerinin kendilerini yeniden tanımlamasına, bu koşullar çerçevesinde yeni çözümler üretebilme yeteneğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Tüm bunların sonucunda 1980'lere dek kendisini etno-kültürel bir temelde ifadelendiren Türk milliyetçiliği, kendisini toprak temelli bir anlayışla, vatandaşlık bağını vurgulayarak yeni şartlara adapte etmeye çalışmıştır. Türk milliyetçiliğinin "doruk" noktası, en son hali olarak ifade edilebilecek olan civic(sivil)- territoryal anlayışının temsilcileri olan Mümtaz'er Türköne ve Taha Akyol bu anlayışı makalelerinde çoğunlukla vurgulayan fikir adamlarıdır. Öncelikle her ikisinin millet anlayışı da ırki veya etnik değil toprak temelinde kendisini ifade etmektedir. Farklı etnilerin, yıllar boyunca birbirleri ile kaynaşmaları sonucunda oluşan topluluk millettir. Dolayısıyla, her ikisinin milliyetçilik anlayışları da, vatan bazında şekillenen millet anlayışının bir sonucudur. İkinci olarak; her ikisi de milleti ve milliyetçiliği modern bir olgu olarak yorumlamaktadır. Üçüncü olarak; her ikisi de liberal bir anlayışla milliyetçiliği vurgulamakta ve serbest piyasa, küreselleşme, Avrupa Birliği üyeliği gibi olgulara bu çerçevede olumlu bir yaklaşım

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

geliştirmektedirler. Liberal anlayışlarının bir sonucu olarak her ikisi de, resmi milliyetçiliğe eleştirel bir yaklaşım geliştirmektedirler.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Köker Levent. **İmparatorluktan Tanrı Devletine.** 5. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2004.

Ahmad, Feroz. **Demokrasi Sürecinde Türkiye.** 3.Baskı. İstanbul: Hil Yayın, 2007

Akçura, Yusuf. **Üç Tarz-ı Siyaset**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976

Akçura ,Yusuf. **Türkçülüğün Tarihi**. Birinci Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998

Aktan, Coşun Can. **Ekonomik Kriz ve Türkiye**. Ankara: TOSYOV Yayınları, 1999

Akyol, Taha. **Eğrisiyle Doğrusuyla Avrupa**. *1. Baskı*. İstanbul: Truva Yayınları, 2006

Akyol, Taha. **Hayat Yolunda Gençler İçin Anilar Ve Öneriler**. 8. Baskı, İstanbul: 2007

Akyol, Taha. **Tarihten Geleceğe.** 1. Baskı. İstanbul: Truva Yayınları, 2007

Akyol, Taha. "Liberalizm ve Milliyetçilik". **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce** Cilt 4: **Milliyetçilik.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

Akyol, Taha. " Küreselleşme Bu İşte". **Milliyet**. 20 Kasım 2007

Akyol, Taha. "Demokrasi Sorunu". **Milliyet**. 2 Ocak 2009

Anderson, Benedict . **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**. çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları, 2007

Atabay, Mithat. "Anadoluculuk". **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**. Cilt 4: **Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

Atsız, Hüseyin Nihal. "Türk Irkı= Türk Milleti". **Orhun.** 9. Sayı. 16 Temmuz 1934

Atsız, Hüseyin Nihal. "Türkçülük". **Orkun.** 17. Sayı. 15 Haziran 1963

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Aydın, Suavi. **Modernleşme ve Milliyetçilik**. Birinci Basım. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1993

Bingöl, Yılmaz. "İmparatorluktan Ulus-Devlete: Türkiye'de Ulusal Bir Dilin Yaratılmasına Doğru". **Modernlik ve Modernleşme Sürecinde Türkiye**. ed. Güngör Erdumlu. Babil Yayınları, Ankara: 2004

Bingöl, Yılmaz. "Kimlik Tartışmaları Işığında Türk Dil Politikası". **SBF Dergisi.** s.13. Ankara: 2004

Bingöl, Yılmaz. "Kırgızistan'ın "Renkli" Devrimi: Demokrasiye Geçiş mi? Küresel Rekabet mi?". **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.** s.13, 2007

Bora, Tanıl. **Milliyetçiliğin Kara Baharı**. 1. Baskı. İstanbul: Birikim Yayınları, 1995

Bora, Tanıl. "Alparslan Türkeş" . **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce** Cilt 4: **Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

Bora, Tanıl ve Can, Kemal. Devlet **Ocak Dergah : 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004

Bora, Tanıl. "Turgut Özal". **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**. Cilt 7: **Liberalizm**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005

Bora, Tanıl ve Can Kemal. **Devlet ve Kuzgun 1990'lardan 2000'lere MHP.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2007

Boratav, Korkut. "İktisat Tarihi 1908-1980". **Türkiye Tarihi** Cilt 4: **Çağdaş Türkiye 1908-1980**. İstanbul : Cem Yayınevi, 2005

Boratav, Korkut. **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005**. 10. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006

Bozkurt, Mahmut Esat. "Türk Milliyetçiliği". **Milliyetçilik Nedir, Ne Değildir?.** der. Ahmet Köklügiller. İstanbul*:* IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008

Can, Kemal. "Ülkücü Hareketin İdeolojisi". **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce** Cilt 4: **Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Çavdar, Tevfik. **Türkiye'de Liberalizm**. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1992

Durkheim, Emile. **Sosyolojik Metodun Kuralları.** çev. Enver Aytekin. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1994

Efe, Adem. "II. Meşrutiyet Dönemi (1908 -1925) İslamcıları ve Çağdaşlaşma Görüşleri"**. Doğu Batı**. Cilt: 2. Sayı: 46. Ağustos- Eylül-Ekim 2008

Erdoğdu, A. Tayfur. "Osmanlılığın Evrimi Hakkında Bir Deneme: Bir Grup (Üst Düzey Yönetici) Kimliğinden Millet Yaratma Projesine" **. Doğu Batı.** Cilt:1. Sayı:45. Mayıs-Haziran-Temmuz 2008

Gellner, Ernest. **Milliyetçiliğe Bakmak**. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007

Gellner, Ernest. **Uluslar ve Ulusçuluk.** çev. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan. İstanbul: Hil Yayın, 2008

Giddens, Anthony. **Sosyoloji.** Birinci Baskı. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000

Giddens , Anthony. **Modernliğin Sonuçları.** çev.Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004

Göcek, Fatma Müge. "Osmanlı Devleti'nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım". **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**. Cilt 4: **Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

Gökalp, Ziya. **Makaleler IX.** haz. Şevket Beysanoğlu. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980

Gökalp, Ziya. **Türkçülüğün Esasları**. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2006

Güngör, Erol. **Dünden Bugüne Tarih, Kültür ve Milliyetçilik**. 10. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2005

Güngör, Erol. **Türk Kültürü ve Milliyetçilik**. 17. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2006

Hobsbawm, E.J. **Milletler ve Milliyetçilik.** çev. Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Huberman, Leo. **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**. çev. Murat Belge. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları,1982

Kafesoğlu, İbrahim. **Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri**. Birinci Basım. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970

Kalkan, Adnan. **Avrupa Birliği mi Türk Birliği mi**. 1. Baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007

Keyman, E. Fuat. "Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı". **Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam**. der. E. Fuat Keyman ve A. Yaşar Sarıbay. Ankara: Vadi Yayınları, 1998

Köklügiller, Ahmet(der.). **Milliyetçilik Nedir? Ne Değildir?.** 1. Baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008

Kösoğlu, Nevzat. **Küreselleşme ve Milli Hayat**. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2002

Kymlicka, Will**. Çokkültürlü Yurttaşlık Azinlik Haklarinin Liberal Teorisi**. çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998

Llobera, Josep. **Modernliğin Tanrısı: Batı Avrupa'da Milliyetçiliğin Gelişimi.** çev. Emek Akman ve Ebru Akman. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2007

Manisalı, Erol. "Ulusalcılar ve Küreselciler Karşı Karşıya". **Milliyetçilik Nedir, Ne Değildir?** . der. Ahmet Köklügiller. İstanbul: İQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008

Önen, Nizami. "Reha Oğuz Türkan". **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**. Cilt 4: **Milliyetçilik.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

Öymen, Onur. **Türkiye'nin Gücü**, Beşinci Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003

Özdemir, Hikmet. "Siyasal Tarih (1960-1980)". **Türkiye Tarihi** Cilt 4: **Çağdaş Türkiye 1908-1980**. İstanbul: Cem Yayınevi, 2005

Özkırımlı, Umut. **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış.** Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2008

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Peker, Recep. **İnkılap Dersleri**. 4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 1984

Robertson, Roland. **Küreselleşme**. çev. Ümit Hüsrev Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999

Rousseau, Jean Jacques. **Toplum Sözleşmesi** çev. Ali Alper. İstanbul: Oda Yayınları, 2008

Serdengeçti, Osman Yüksel. **Bütün Eserleri** Cilt: 1. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2006

Serdengeçti, Osman Yüksel. **Bütün Eserleri**. Cilt 2. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2006

Smith, Anthony D. **Küresel Çağda Milletler ve Milliyetçilik**. çev. Derya Kömürcü. Everest Yayınları, 2002

Smith, Anthony D. **Milli Kimlik**. Çev. Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007

Türkeş, Alparslan. **Temel Görüşler**. İkinci Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları, Ekim 1975

Türköne, Mümtaz'er. **Siyaset.** 5. Baskı. Ankara: Lotus Yayınevi, 2006

Türköne, Mümtaz'er. **Türk Modernleşmesi**. 2. Baskı. Ankara: Lotus Yayınevi, 2006

Türköne, Mümtaz'er. **Türklük ve Kürtlük**. 1. Baskı. İstanbul: Ufuk Kitapları, 2008

Türköne, Mümtaz'er. "Laikliğin yeni Bekçisi Avrupa Birliği". **Zaman**. 30 Aralık 2004

Türköne, Mümtaz'er. "Türklük Tanımı" . **Zaman.** 18 Eylül 2007

Topçu, Nurettin. "Milliyetçiliğimizin Esasları". **Milliyetçilik Nedir, Ne Değildir?** . der. Ahmet Köklügiller. İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık, 2008

Touraine, Alain. **Modernliğin Eleştirisi.** çev. Hülya Tufan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007

Yalçın, Soner. "MHP'nin 40 yıldır bitmeyen derdi". **Hürriyet**. 24 Şubat 2008

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Yayla, Atilla. “Özal, Özal Reformları ve Liberalizm”. **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**. Cilt 7: **Liberalizm**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005

Yıldız, Ahmet. **“ Ne Mutlu Türk’üm Diyebilene”: Türk Ulusal Kimliğinin Etno- Seküler Sınırları**. 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007

Yılmaz, Murat. “Mümtaz Turhan”. **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce** Cilt 4: **Milliyetçilik**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

Zürcher, Erik Jan. **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**. çev. Yasemin Saner Gönen. İstanbul: 2005

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu. http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle02.pdf. Ankara:Ekim 2002

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu.http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle03.pdf. Ankara:Aralık 2003

Türkiye’nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu. http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf. Ankara: 2004

Türkiye 2005 İlerleme Raporu. Brüksel: 9 Kasım 2005

Türkiye 2006 İlerleme Raporu. Brüksel: 8 Kasım 2006

Türkiye 2007 İlerleme Raporu. Brüksel: 6 Kasım 2007

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ÖZGEÇMİŞ:

8.3. 1985 İstanbul doğumlu olan Fatih Balkaya, 1992 yılında İSTEK Vakfı Özel Acıbadem İlkokulu'nda öğrenim gördükten sonra, 1997 yılında İSTEK Vakfı Özel Semiha Şakir Lisesi'nin orta öğreniminde eğitimini sürdürmüş, 2000 yılında aynı okulun lise bölümünde eğitimini sürdüren Fatih Balkaya, 2003 senesinde mezun olmuş ve aynı yılın güz döneminde Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde öğrenimine başlamıştır. Fatih Balkaya, 2007 senesinde belirtilen bölümden mezun olduktan sonra aynı yılın güz döneminde, Kocaeli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler bölümünde yüksek lisans öğrenimine başlamıştır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com